

T.C
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRK KADINININ SOSYO-KÜLTÜREL VE İKTİSADİ YAŞAMA
KATILIMINDA HALKEVLERİNİN ROLÜ (1932-1951)**

Hazırlayan
Hatice KILIÇ

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi. Hakan YAŞAR

TOKAT – 2023

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Hakan YAŞAR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türk Kadınının Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yaşama Katılımında Halkevlerinin Rolü (1932-1951)” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

Hatice KILIÇ

ÖNSÖZ

“Türk Kadınının Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yaşama Katılımında Halkevlerinin Rolü (1932-1951)” adlı çalışmada Türk kadının Türk modernleşme sürecinin önemli bir parçası olması nedeniyle halkevleri ile Türk kadınının modernleşme, kültürlenme, sosyo-kültürel ve iktisadi hayatta hak sahibi olma serüveni arasındaki ilişki değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında özellikle kaynakların temini noktasında destek ve katkılarından dolayı değerli danışmanım Doktor Öğretim Üyesi Hakan YAŞAR’a teşekkürlerimi sunarım.

Tez Çalışmam sürecinde her zaman yanımda olan aileme ve değerli eşim Mustafa KILIÇ’a teşekkür ederim.

ÖZET

Millî Mücadele Hareketinin başarıya ulaşmasının ardından cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyet'in ilan edildiği bu süreçte halka yeni değerlerin ve devrimlerin tanıtılması gayesiyle yeni kurumlar açılmıştır. Bu kurumlar arasında yer alan halkevleri, cumhuriyet rejimi ile halk arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Bu dönemde kadının toplumda ki yeri sorgulanmış ve cumhuriyet ile birlikte kadınlar sosyal, kültürel, siyasi ve hukuki alanda bazı haklara kavuşmuşlardı. Cumhuriyetin kültür kurumları olarak hayata geçirilen halkevleri ise kadın ve erkeğin eşit bir konuma gelmesi için özenli çalışmalarda bulunmuştu. Bu çalışmada Türk kadınının Türk modernleşme sürecinin önemli bir parçası olması nedeniyle halkevleri ile Türk kadınının modernleşme, kültürlenme, sosyo-kültürel ve iktisadi hayatta hak sahibi olma serüveni arasındaki ilişki değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu zaman kadar halkevleriyle ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen kadınlara yönelik çalışmalar yapılmamıştır. Bu nedenle halkevlerinin bu yönüyle ele alınmasına karar verilmiş ve bu çalışmada ile Türk kadınının sosyo-kültürel ve iktisadi yaşama katılımında halkevlerinin rolü tespit edilerek literatüre katkı sağlamak istenmektedir. Tezin hazırlanması esnasında kullanılacak materyaller öncelikle birincil kaynaklar olacaktır. Cumhuriyet Arşivi, TBMM Arşivi, Süreli Yayınlar, Resmi Yayınlar ve Cumhuriyet Halk Partisini tarafından halkevleri için yayınlatılan talimatname ve yönergeler temel çalışma kaynakları olacaktır. Konu hakkında bilgi veren kitaplar, makaleler ve tezler de üzerinde araştırma yapılacak kaynaklar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Modernleşme, Halkevleri, Halkodaları, Cumhuriyet Halk Partisi.

ABSTRACT

Since the first years of the Republic, new institutions have been opened with the aim of bringing the new regime and reforms to the society. Community centers, which have an important place among these institutions, served as a bridge between the republican regime and the people. In this period, the place of women in society was questioned and together with the Republic, women gained some rights in the social, cultural, political and legal fields. The community centers, which were brought to life as the cultural institutions of the republic, worked diligently to bring men and women to an equal position. In this study, the relationship between community centers and the modernization, acculturation, socio-cultural and economic adventure of Turkish women, as Turkish women are an important part of the Turkish modernization process, has been tried to be evaluated.

Although there have been many studies on Community Centers until this time, no studies have been conducted for women. For this reason, it has been decided to deal with Community Centers from this aspect and with this study, it is desired to contribute to the literature by determining the role of Community Centers in the participation of Turkish women in socio-cultural and economic life. The materials to be used during the preparation of the thesis will primarily be primary sources. Republic Archive, TBMM Archive, Periodicals, Official Publications and source books, instructions and directives published for the own organizations and community centers of the Republican People's Party will be the main working resources. Books, articles and theses that provide information on the subject are also among the resources to be researched.

Keywords: Women, Modernization, Community Centers, People's Rooms, Republican People's Party.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET	III
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLolar LİSTESİ	VII
GİRİŞ.....	1
A. TEZİN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ	1
B. LİTERATÜR BİLGİSİ	3
C. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRK KADINININ SOSYO-KÜLTÜREL HAYATTAKİ KONUMU	4
1. BÖLÜM.....	12
HALKEVLERİNİN KURULUŞU, AMAÇLARI, FAALİYETLERİ VE GELİŞİMİ	12
1.2. TÜRK OCAKLARI'NIN KURULUŞU VE KAPATILMASI	12
1.3. HALKEVLERİNİN KURULUŞ NEDENLERİ VE AÇILIŞI.....	15
1.4. HALKEVLERİNİN KURULUŞ AMAÇLARI, İDARİ YAPISI VE FAALİYETLERİ.....	22
1.5. HALKEVİ ŞUBELERİ VE GÖREVLERİ	30
1.5.1. Dil, Edebiyat Ve Tarih Şubesi	31
1.5.2. Güzel Sanatlar Şubesi	32
1.5.3. Temsil Şubesi	32
1.5.4. Spor Şubesi.....	33
1.5.5. Sosyal Yardım Şubesi.....	34
1.5.6. Halk Dershaneleri Ve Kurslar Şubesi	34
1.5.7. Kütüphane Ve Yayın Şubesi.....	35
1.5.8. Köycülük Şubesi	36
1.5.9. Tarih ve Müze Şubesi.....	37
1.6. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	37
2. BÖLÜM.....	43
HALKEVLERİ FAALİYETLERİNDE KADINLAR	43
2.1. HALKEVLERİNİN KADIN ÜYELİKLERİ	43
2.2. HALKEVLERİNDE KADINLARIN EĞİTİMİ.....	50
2.3. HALKEVİ KONFERANSLARINDA KADINLAR.....	62
3. BÖLÜM.....	72
KADINLARIN İKTİSADİ YAŞAMA KATILIMINDA HALKEVLERİNİN ROLÜ	72

3.1. HALKEVLERİNDE KADIN KURSLARI	72
4. BÖLÜM.....	80
KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAMA KATILIMINDA HALKEVLERİNİN ROLÜ	80
4.1. HALKEVİ SAHNESİNDE KADIN	80
4.2. HALKEVLERİNİN DİĞER SOSYAL ETKİNLİKLERİNDE KADINLAR.....	90
SONUÇ.....	103
KAYNAKLAR.....	110
EKLER.....	126

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Halkevi Şubelerinde Yaşanan İsim Değişiklikleri	30
Tablo 2. Halkevleri Şubelerinde 1932-1939 Yıllarına Ait Kadın-Erkek Üye Sayısı.....	44
Tablo 3. 1932 Senesi Halkevleri Üyelerinin Şubelere, Mesleklere ve Kadın Erkek Olduklarına Göre Tasnifi	44
Tablo 4. 55 Halkevinin 31/12/1933 Sonunda Kayıtlı Bulunan Üyelerin Şubelere, Mesleklere ve Kadın Erkek Olduklarına Göre Tasnifi	45
Tablo 5. 80 Halkevinin 31/12/1935 Sonunda Kayıtlı Bulunan Üyelerin Şubelere, Mesleklerine, Kadın, Erkek Olduklarına Göre Tasnifi	46
Tablo 6. 103 Halkevi Üyelerinin Şubelere, Mesleklerine, Kadın ve Erkek olduklarına Göre Tasnifi.....	47
Tablo 7. Üyelerin Mesleklere Göre Ayrılışı	48
Tablo 8. 1928 – 1942 Yılları Arasında Türkiye’de Okumu Ve Yazma Öğrenenler	54
Tablo 9. 1942 Yılı Açılan Kursların Sayıları.....	57
Tablo 10. 1942 Yılı Açılan Kursların Öğrenci Sayıları.....	57
Tablo 11. 1942 Yılı Türkçe Okuma-Yazma Kursların Açıldığı Bölgeler	58
Tablo 12. 1935-1945 Yılları Arasında Halkevi Kütüphaneleri Okuyucu Sayısı.....	59
Tablo 13. 1940-1945 Yılları Arasında Halkodaları Kütüphaneleri Okuyucu Sayısı.....	60
Tablo 14. Okuyucuların Meslekleri ve Cinsiyetleri.....	61
Tablo 15. 1943 Yılı Halkevlerinde Açılan Kurslara Katılan Kursiyerlerin Sayısı.....	73
Tablo 16. 1943 Yılı Halkevlerinde Açılan Kurslarda Eğitim Veren Öğretmenler	73
Tablo 17. 1932-1935 Yıllarına Göre Temsil Şubelerinin Üye Sayısı	86
Tablo 18. 1932-1935 Yıllarına Göre Güzel Sanatlar Şubelerinin Üye Sayısı.....	91
Tablo 19. 1932-1935 Yıllarına Göre Sosyal Yardım Şubelerinin Üye Sayısı	98

KISALTMALAR

BCA: BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

BKZ: BAKINIZ

C: CİLT

CHF: CUMHURİYET HALK FIRKASI

CHP: CUMHURİYET HALK PARTİSİ

DP: DEMOKRAT PARTİ

S: SAYFA

S: SAYI

SCF: SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

TBMM: TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

VB: VE BENZERİ

GİRİŞ

A. TEZİN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sosyal, kültürel, siyasi ve hukuki alanlarda yenileşme sürecine girilmişti. İnkılâplar sonucunda Atatürk Dönemi “halkçılık” düşüncesinin de temelini oluşturan “millî bütünleşme” hareketi başlamıştı. Millî bütünleşmenin ve kalkınma hareketinin başarıya ulaşabilmesi için yapılan inkılâpların halka anlatılması, benimsetilmesi ve yaşam şekillerine tesir edilmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda CHP nin altı umdesiyle birlikte kalkınma, ilerleme ve halk terbiyesi planını hayata geçirmek ve halka ulaşmak için halkevleri kuruldu. Bu amaçları gerçekleştirmek için öncelikle halkın eğitilmesi düşüncesiyle hareket edilmiş yeni eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuştu. Ancak sadece örgün eğitim değil zorunlu eğitim yaşı dışında kalan, memleketin en ücra köşesinde yaşayan halka ulaşılması gerekiyordu. Bu nedenle yetişkin eğitimini içinde barındıran kurumlar olarak halkevleri fikri doğmuş ve halkevlerinin açılmasıyla halk ile yeni rejim arasında bir köprü kurulmuştu. Halkevlerinin kapısı kadın-erkek, genç-yaşlı, köylü-kentli herkese açıktı. Halkevleri her şeyden önce kültürel kalkınmanın ürünüydü. Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanan yenileşme süreci halkevleri vasıtasıyla ülkenin her yerine yayılmıştı.

Kültürel kalkınmanın ve Türk modernleşmesinin yaşandığı bu dönemde kadının toplum içindeki geri kalmışlığı kültürel kalkınmanın önünde bir engel olarak görülmüş ve dönemin aydınları tarafından çözümlenmesi gereken bir mesele olarak değerlendirilmişti. Burada dikkat çeken diğer bir konu ise Tanzimat’tan Cumhuriyet’in erken dönemlerine kadar kadın haklarını savunan ve çalışmalarında kadınlara yer veren kişilerin modernleşme yanlısı erkeklerin olmasıdır. Onlara göre kadın toplumsal yaşama dâhil edilmeli ve kadın hakları millî bir dava olarak görülmeliydi. Bu doğrultuda gazete ve dergilerde kadın konusuna yer vermişler, kadınların haklarını savunmuşlardı.

Meşrutiyet Dönemi’nde sosyal yaşamın birçok alanında söz hakkına sahip olan kadınlar “eş ve annelik” rolleriyle ön plana çıkmıştı. Cumhuriyet Dönemi’nde ise yine kadının toplumsal statüsü iyileştirilmeye çalışılmış ve ümmet anlayışından millet anlayışına geçiş sürecinde Cumhuriyet Dönemi yeni kadın kimliği oluşturulmaya başlanmıştı.

Cumhuriyet Dönemi'nde başlayan çağdaşlaşma ve demokratikleşme hareketinin Türk kadınının konumu üzerinde etkileri açıkça görülmektedir. Bu dönemde yaratılmak istenilen yeni Türk kadınının nasıl olması gerektiğini Mustafa Kemal Atatürk şu sözleriyle açıklamıştır:

“Türk kadını aydın, faziletli, ahlâklı ve ağırbaşlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, müdafaaya gücü yeter nesiller yetiştirmektir.”¹

CHP'nin kültür kolu olarak faaliyet gösteren halkevleri cumhuriyetin getirdiği yeni oluşumları ve modern yaşam tarzını topluma kazandırmayı görev edinmişti. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte kadının toplumdaki yerinin sorgulanmaya başladı. Bu durum ise cumhuriyetin ilanıyla birlikte kadınlara siyasi ve sosyal alanda birçok haklar tanınmasının yolunu açtı. Bahsi geçen dönemde Türk Kadının sosyo-kültürel, siyasi ve iktisadi yaşam içinde yerini alması gerektiği düşüncesiyle hareket ediliyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde, ilk olarak 1930 yılından itibaren kadınların siyasi haklarıyla ilgili inkılâplar hayata geçirilmeye başladı. Bu doğrultuda kadınlara Belediye seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkı tanındı. Daha sonra ise 1933 yılında muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinde, oy kullanma ve seçilme hakkını verildi. 1934 yılına gelindiğinde ise milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınan kadınlar siyasi hayat içinde büyük bir yer edinmiş oldu.

Kültürel alanda yapılacak olan faaliyetleri yürütmek için 1932 yılında kurulan halkevleri sayesinde ise cumhuriyetin getirdiği değerleri benimsemiş vatandaşlar yetiştirmek amaç edinilmişti. Halkevlerin de yapılan çalışmalarda kadın ve erkeğin aynı statüye sahip olması için özen gösterilmiş, sosyo-kültürel ve iktisadi hayatta kadın ve erkeğin birlikte yaşam sürmesi için çalışmalar yapılmıştı. Halkevleri özellikle kadın ve erkeğin bir arada yer aldığı etkinlikleriyle öncelerden beri ev içinde sıkışıp kalan kadının toplum içinde görünür hale gelmesini sağlamıştı. Ayrıca halkevleri insanların ibadet için toplandıkları camiler dışında yine kadın ve erkeğin bir arada yer alarak toplandığı yerlerdi. Halkevleri okuma-yazma, yabancı dil, ikmale kalanları yetiştirme kurslarıyla kadınların önce eğitim almalarını sağlamış, daha sonra ise ekonomik geliri olan bir birey olarak var olmasında etkili olmuştu. Bu doğrultuda açılan biçki, dikiş, nakış, şapkacılık, dokuma, çiçekçilik, ütü, kola, daktilo, stenografi, hasta bakımı, muhasebe gibi meslek edindirme kurslarıyla kadınların iş sahibi olmasına imkân tanındı. Bunların yanında müzik, resim, dans, tiyatro gibi faaliyetlerin içinde yer alan kadınların

¹ Utkan Kocatürk, “Atatürk'ün Fikir Ve Düşünceleri”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.89.

sanatsal alanda gelişmesi, balo, çay partisi, aile toplantısı, millî bayram kutlamaları gibi sosyal faaliyetler ile kadınların sosyal ve kültürel hayat içinde var olması sağlanmıştır. Yani Cumhuriyet Dönemi'nde yeni bir kimlik kazanan kadınların halkevi faaliyetleriyle her alanda bilgili ve donanımlı olması sağlanmıştı. Ayrıca halkevi faaliyetlerinde yer alan kadınlar modern kıyafetlerle tanışmış, “eş ve annelik” rollerinin yanı sıra “meslek kadını” olarak bu zamana kadar erkeklerin ağırlığının hissedildiği toplumda söz sahibi olmuşlardı.

Bu çalışmada ise Türk kadınının sosyo-kültürel ve iktisadi hayata katılımında halkevleri tarafından yürütülen çalışmalar doğrultusunda kadına verilen önemi ve anlamı çözmek, kadınlara verilen hakların uygulanma sürecinde halkevlerinin nasıl bir görevi icra ettiği ve halkevlerinin kadınların hayatına olan olumlu ve olumsuz etkilerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Halkevleri ve Türk Kadını arasındaki ilişki değerlendirilmektedir.

B. LİTERATÜR BİLGİSİ

Bu zaman kadar halkevleriyle ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen kadınlara yönelik çalışmalar yapılmamıştır. Bu nedenle halkevlerinin bu yönüyle ele alınmasına karar verilmiş ve bu çalışmada ile Türk kadınının sosyo-kültürel ve iktisadi yaşama katılımında halkevlerinin rolü tespit edilerek literatüre katkı sağlamak istenmektedir. Tezin hazırlanması esnasında kullanılacak materyalleri öncelikle birincil kaynaklar oluşturmaktadır. Özellikle halkevleriyle ilgili yapılan çalışmalarda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi büyük önem taşımaktadır. Bu arşiv sayesinde her halkevinin kendi bünyesinde yaptığı çalışmalara, teftiş raporlarına, halkevleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine yazılan istek ve şikâyet yazıları gibi birçok belgeye ulaşmak mümkündür. Yapılan bu çalışmada da bu arşivde sunulan bilgilerden istifade edilecektir. Bunun yanı sıra TBMM Arşivi, Süreli Yayınlar, Resmi Yayınlar ve Cumhuriyet Halk Partisi tarafından halkevleri için yayınlatılan talimatname ve yönergeler temel çalışma kaynakları olacaktır. Konu hakkında bilgi veren kitaplar, makaleler ve tezler de üzerinde araştırma yapılacak kaynaklar arasında yer almaktadır. Halkevleriyle ilgili oldukça geniş bir literatür vardır. Yukarıda adı geçen kaynakların yanı sıra halkevleri faaliyetlerinde yer alan kişilerinde eserleri bu çalışmanın kaynakları arasında yer almaktadır. Yine alında uzman olan Anıl Çeçen, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Şerafettin Zeyrek, Nurcan Toksoy gibi isimlerin eserleri önemli bilgiler içermekle birlikte literatürde de önemli bir yere sahiptir.

Cumhuriyet Dönemi'nin Osmanlı Devleti'nden devralınan toplum yapısında kadınların yeri oldukça sınırlıydı. Kadın ve erkeğin eşit görülmediği, kadının her yönüyle kısıtlandığı bir toplum yapısı Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulmak istenilen modern toplum yapısına ters düşüyordu. Toplumun yarısını oluşturan kadınların bu denli geri planda olması modernleşme hareketinin önünde engel olarak görüldüğü için bu dönemde kadınlara yönelik bir yenilik hareketi başlamıştı. Hem konu bütünlüğünü sağlamak hem de cumhuriyet öncesi kadının sosyo-kültürel hayattaki konumu hakkında bilgi sahibi olmak için önce Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Kadının konumunu değerlendirmek gerekmektedir. Böylece Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte oluşturulan yeni kadın kimliği daha net olarak görülecektir.

C. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRK KADINININ SOSYO-KÜLTÜREL HAYATTAKİ KONUMU

Cumhuriyet Dönemi'nin Osmanlı Devleti'nden devralınan toplum yapısında kadınların yeri oldukça sınırlıydı. Kadın ve erkeğin eşit görülmediği, kadının her yönüyle kısıtlandığı bir toplum yapısı Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulmak istenilen modern toplum yapısına ters düşüyordu. Toplumun yarısını oluşturan kadınların bu denli geri planda olması modernleşme hareketinin önünde engel olarak görüldüğü için bu dönemde kadınlara yönelik bir yenilik hareketi başlamıştı. Hem konu bütünlüğünü sağlamak hem de cumhuriyet öncesi kadının sosyo-kültürel hayattaki konumu hakkında bilgi sahibi olmak için önce Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Kadının konumunu değerlendirmek gerekmektedir. Böylece Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte oluşturulan yeni kadın kimliği daha net olarak görülecektir.

Osmanlı toplumunun kültür yapısının büyük bir bölümünü İslamiyet oluşturmaktadır. İslamiyet'te kadın ve erkek eşit görülmemiş ve hem hukuki haklar hem de toplumsal yaşam olarak kadın arka plana atılmıştır.² Osmanlı'da toplum yapısı incelendiğinde kadın ve erkeğin aynı haklara sahip olmadığı ve kadınların toplumsal yaşam içerisinde dar bir alana sıkıştırıldığı görülmektedir.³

Osmanlı Devleti'nde kadının arka plana itilmesi imparatorluk süreciyle birlikte hız kazanmaya başlamış ve İran-Bizans sarayındaki harem geleneği Osmanlı sarayına da etki

² Şirin Tekeli, "Kadın", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.5, 1985, s.1190- 1204.

³ Ayça Gelgeç Bakacak, "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.44, 2009, s.627-638.

etmiştir.⁴ Osmanlı Devleti'nde erkeğe verilen haklar kadına verilmemiştir. Kadının evleneceği erkeği seçme hakkı yoktu, boşanma hakkı ise erkeğe verilmişti hukuk alanına gelindiğinde durum yine değişmiyor, mahkemelerde iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk sayılıyordu.⁵ 16. ve 17. Yüzyıllardan itibaren kadınları toplum yaşantısından uzak tutmak için kararlar alınarak kadınların ticari işlerden uzak tutulması, kılık kıyafetlerinin düzenlenmesi, erkeklerle olan ilişkilerinin düzenlenmesi ve sokağa dahi çıkmalarının yasaklanması için padişahlar tarafından fermanlar çıkarılmıştır.⁶ Kadının yaşamını günden güne her yönüyle daha fazla kısıtlayan bu fermanlar Tanzimat dönemine kadar çıkarılmaya devam etmiştir.⁷

Tanzimat Fermanı'nın ilanı Osmanlı Devleti'nde toplumsal değişmelere yol açarak var olan sosyal yapının değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tanzimat Fermanı'nda doğrudan kadın haklarına yönelik düzenlemeler yer almamıştır ancak bu dönemde yapılan yenilik hareketleri dolaylıda olsa Osmanlı toplumunda yaşayan kadınları da etkilemiştir. Tanzimat Fermanı'yla birlikte başlayan modernleşme sürecinde kadın toplum içerisinde yer alarak toplumsal alanda önemli haklar elde etmiştir.⁸ Bu dönemde kadın meselesi başlı başına bir konu olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde kadınların seslerini duyurmaları ilk kez basın yoluyla gerçekleşmişti ve Tanzimat Dönemi'nde birçok kadın dergisi yayınlanmıştır.⁹ Tanzimat Dönemi'nin önde gelen düşünürlerinden olan Namık Kemal, Şinasi, Şemseddin Sami, Ahmet Rıza gibi isimler gazete ve dergilerde kadın konusu üzerinde durmuşlardır.¹⁰ Yazılarında çok kadınla evliliğe karşı çıkmışlar ve eski evlilik geleneklerini eleştirmişlerdir.¹¹ 1868 yılında Terakki adıyla çıkarılan gazetede ilk kez kadın haklarından bahsedilmiştir.¹² Terakki Gazetesi'nden sonra Vakit, Şüküfezar, İnsaniyet, Ayine ve Parça Bohçası kadınlar için çıkarılmış gazete ve dergiler arasında yer almaktadır.¹³ Bu dönem de evlilik kurumunun düzenlenmesi, kadınların eğitimi gibi konular en çok tartışılan konular arasında yer almıştır.¹⁴ Bu tartışmalar doğrultusunda kadınların eğitimi için 1842 yılında ilk ebelik kursları, 1858 yılında kız rüştiyeleri, 1863 yılında kız sanayi okulları ve 1870 yılında ise kız öğretmen okulları

⁴ Sedef Bulut, "Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi Ve Orta Asya Referansı", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.10, 2013, s.319.

⁵ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını Ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.130-131.

⁶ Tekeli, agm, s.1191-1192.

⁷ Göksel, age, s.132.

⁸ Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.22.

⁹ Bulut, agm, s.320.

¹⁰ Aytunç Altındal, *Türkiye'de Kadın*, Süreç Yayıncılık, İstanbul 1985, s.122.

¹¹ Şehmuz Güzel, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın*, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.3, 1985, s.858.

¹² Göksel, age, s.135.

¹³ Altındal, age, s.125.

¹⁴ Güzel, agm, s.862.

açılarak ilk adımlar atılmıştır.¹⁵ Tanzimat Dönemi kadınlara hukuk alanında da bazı yenilikler sağlamıştır. Bu yenilikler arasında 1847 yılında kölelik ve cariyeğin kaldırılması, 1857 yılında çıkarılan Arazi Kanunuyla kız çocuklarına da miras hakkı verilerek erkek çocuklarıyla eşit konuma getirilmesi yer almaktadır. Aynı zamanda bu dönem içerisinde kadınların yabancılarla evlenmesi ve kılık kıyafetleri konusunda da düzenlemeler yaşanmıştır.¹⁶ Kadınlara tanınan bu haklar önceleri padişah tarafından yayınlanan fermanlar doğrultusunda dar bir alana sıkıştırılan, sokağa çıkacağı günler belirlenen ve hatta giyeceği kıyafetler başkaları tarafından karar verilen kadınlar için artık yeni bir dönem başlıyordu. Bu yeni dönem ile birlikte artık kadınların toplum içinde görünür hale gelmesi sağlamıştır.¹⁷

Tanzimat Dönemi sonrasında toplum içinde birazda olsun önü açılan kadınlar II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde sosyal yaşamın birçok alanında söz hakkına sahip olmaya başlamıştır.¹⁸ 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra birçok değişimler yaşandı. Bu süreçle birlikte Osmanlı Devleti'nde siyasal, sosyal ve ekonomik alanda olduğu gibi kadın konusunda da değişimler yaşanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanın ülke içinde değişimler yaratması kadınların bu durumu "özgürlüğün ilanı" şeklinde algılamasına neden olmuş ve toplumsal hayat içerisinde var olmaya çalışan kadınlar bulundukları konumu sorgulamaya başlamışlardır. Bunun üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadına siyaset söylemleri içinde yer vermesi toplum içinde yeri sorgulanan kadınların konumu üzerinde olumlu etkiler yaratmış ve Osmanlı Kadın Hareketlerinin temelini oluşturmuştur.¹⁹ Bu dönemde izlenen politikalar aracılığıyla 1913'de açılan ve ilk kız lisesi olma özelliğini taşıyan kurum İstanbul İnas Sultanisi adıyla açılmıştır. Daha sonra Valide Sultan, Çamlıca, Erenköy ve Kandilli kız liseleri açılmıştır.²⁰ Kadınlar yükseköğretim fırsatına da ilk kez bu dönemde kavuşmuştur ve 1915 yılında İnas Darülfünun açılmıştır.²¹ Bu dönemde kadın konusunda fikir hareketleri hızlanmaya başlamış, kadın gazete ve dergi sayısında artış olmuştur.²² Demet, Millet Gazetesi, Kadın Mecmuası, Mehasin, Kadın, Kadınlar Dünyası²³ ve Mefharet bu dergiler arasında yer almaktadır. Bu dönemde yayınlanan dergilerin yanı sıra yine bu dönem de birçok kadın dernekleri de

¹⁵ Tekeli, agm, s.1192.

¹⁶ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.29- 33.

¹⁷ Güzel, agm, s.859.

¹⁸ Gelgeç Bakacak, agm, s.630.

¹⁹ Ahmet Özkiraz, M. Nazan Arslanel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak" *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C.3, S.1, 2011, s.3.

²⁰ Göksel, age, s.137.

²¹ Kurnaz, age, s.53.

²² Göksel, age, s137.

²³ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul 2011, s.180-181.

kurulmuştur. Kurulan ilk dernekler yardım dernekleri niteliğinde faaliyet göstermiştir. Bu doğrultuda kurulan ilk kadın derneğimiz Cemiyeti İmdadiye adını taşımaktadır. Bu derneğin kuruluş amacı Rumeli sınırında görev alan askerlerin kışlık giyecek ihtiyacını karşılamaktır. Yine bu dernek gibi yardım dernekleri olarak kurulan dernekler vardır. “*Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Muhtaç Asker Ailelerine Muavenet Cemiyeti, Mudafaa-i Millîyye Osmanlı Hanımlar Heyet*”i bu dernekler arasındadır. Kurulan bu yardım derneklerinin yanı sıra kadınları eğitmeyi, yaşamlarını modernleştirmeyi ve kadınlara iş imkânı sağlamayı amaçlayan derneklerde kurulmuştur. “*İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Kadınları Esirgeme Derneği, Teali-i Nisvân Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriyye Nisaiyye ve Mudafaa-i Hukuk-ı Nisvân Cemiyet*”i bu amaç için kurulan kadın dernekleri arasında yer almaktadır.²⁴ Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin de yer aldığı Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı’ndan dolayı erkeklerin askere alınmaları kadınların iş hayatında da yer almalarını sağlamıştır. Kadınlar hem ticaretin içinde yer almış hem de birçok iş sahasında yer alarak çalışmaya başlamıştır. Ayrıca kadınların I. Dünya Savaşı’na gönüllü olarak katılmaları ise kadınların sosyal hayat içindeki yerinin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Bu savaş ile birlikte devlet dairelerinde erkek memurların azalması nedeniyle kadınlar devlet dairelerinde de görev almaya başlamışlardır.²⁵ Kadınlar bu dönemde siyasal alanda da etkin olmaya başlamışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, parti içinde yer alan kadın kollarının faaliyetlerine destek sağlamış ve bu sayede İttihat ve Terakki Cemiyeti Kadın Kolları, kadınlara yönelik konferanslar düzenlemiş ve kadın örgütlenmesini desteklemiştir. “*İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti ve Teal-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti*” kadınların bu alanda varlık göstermesini sağlamak için kurulan dernekler arasında yer almaktadır.²⁶ I. Dünya Savaşı’ndan itibaren kadının sosyal hayattaki konumunun ve öneminin artması aile hukukunda da bazı değişikliklerin yapılmasına neden olmuş ve 1917 yılında Aile Hukuku Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu kararnameye göre, evlenme ve boşanmalar devlet izni olmadan yapılmayacak devlet izni olmadan yapılan evlilikler ise kanunca tanınmayacaktı ayrıca kadın izin verdiği sürece erkek ikinci eş ile evlenebilecekti. Evliliğe yaş sınırlaması getirilerek küçük yaşta yapılan evlilikler yasaklanmıştı, bu düzenleme ile birlikte 17 yaşına gelen kadınlar, 18 yaşına gelen erkekler evlenebilirdi. Yine bu kararnameye göre

²⁴ Zafer Toprak, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü Ve Feminizm (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s.18-19; Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını 1908-1960*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1988, s.39-40.

²⁵ Kırkpınar, *age*, s.105-116.

²⁶ Özkiraz, Arslanel, *agm*, s.5.

erkeklerde herhangi bir fizyolojik rahatsızlık olduğu durumlarda kadına boşanma hakkı da tanınmıştır.²⁷

Toplumun arka planına itilen kadınların mücadelesi Tanzimat dönemiyle birlikte başlamış, II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise büyük bir ivme kazanmıştır. Ancak kadın haklarının kazanılması sürecinde ki asıl önemli nokta Millî Mücadele Dönemi olmuştur. Çünkü kadınlar Millî Mücadele Savaşı'nda etkin bir rol oynayarak toplum içindeki varlıklarını ve güçlerini kanıtlamışlardır. Topyekün verilen bu bağımsızlık mücadelesinde kadınlar hem cephede savaşmış hem de savaş için gerekli olan mühimmatları cepheye taşıyarak cephe gerisinde de etkili olmuşlardır. Verilen bu bağımsızlık savaşında kadınlar, halkı bilinçlendirmek ve millî Mücadele ruhunu canlı tutmak için dernekler kurmuşlar ve işgalleri protesto etmek için mitingler düzenlemişlerdir. Özellikle İzmir'in işgalinden sonra önemli mitingler düzenlenmiştir. Bunların arasında, İstanbul'da düzenlenen ve ilk konuşmayı Halide Edip'in yaptığı Fatih Mitingi, yine bu süreçte etkili isimler arasında yer alan Sebahat Hanımın konuşma yaptığı Üsküdar Doğancılar Mitingi, Kadıköy Mitingi ve büyük bir katılımın sağlandığı Sultanahmet Mitingi bu dönemde düzenlenen önemli mitingler arasında yer almaktadır.²⁸ İstanbul'da başlayan bu mitingleri daha sonraları Anadolu'da yapılan mitingler takip etmiş ve kadınlar bu mitinglerde oldukça ön plana çıkmışlardır. Türk topraklarının işgalden kurtulması için Anadolu kadınları tarafından 1919'da Sivas'ta kurulan “*Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*” ise bu dönem de kurulan en önemli cemiyet olmuştur ve birçok yerde şubeler açmıştır. Cemiyet vatanın kurtuluşu için cephede savaşan askere yardım toplamış, işgallere karşı durarak mücadelesini sürdürmüştür. Yaptığı faaliyetlerle ön plana çıkan bu cemiyet, önce Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Millî Mücadele'nin önde gelen isimleri tarafından takdir edilmiş ve desteklenmiştir.²⁹

Türk kadını Millî Mücadele sırasında birçok faaliyetlerde bulunarak bu savaşa destek sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınlarının bu faaliyet ve hizmetlerini her zaman takdir etmiş ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kadının sosyal, ekonomik ve siyasal konumunu daha iyi seviyeye taşımak gayesiyle çalışmalarına başlamıştır.³⁰ Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın hakları konusundaki düşünceleri cumhuriyet ile birlikte oluşmamıştır. Mustafa Kemal

²⁷ Kurnaz, *age*, s.60.

²⁸ Kırkpınar, *age*, s.138.

²⁹ Kurnaz, *age*, s.119.

³⁰ Tülin Günşen İçli, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, s.93.

Atatürk Tanzimat Dönemi ve Meşrutiyet Döneminde yaşananları çok iyi bir şekilde gözlemleyerek bu dönemde ki düşünce akımlarının kadın konusundaki düşüncelerini ve temeline inilmeden de olsa yapılan değişiklikleri ilgiyle takip etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk Türk kadını hakkındaki düşüncelerini ise İzmir’de yaptığı konuşmasında şu şekilde açıklamıştır:

“Toplumu oluşturan karın ve erkeklerden yalnızca biri yeni bilgiler edinir diğeri geri kalırsa millet olarak ilerlemek ve medenileşmek mümkün olmaz. Bizim toplumumuzda kadınların geri kalması demek toplumun bir organının çalışmaması demektir. Bu nedenle bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bundan hem kadın hem de erkek faydalanmalıdır. Kadınlar kendi görevlerinin yanı sıra toplum içinde faydalı işlerde yer almalıdır. Kadının ilk görevi anneliktir. Yeni yetişen nesillerin eğitim gördüğü ilk yer anne kucağıdır. Bu nedenle kadınlarımız eğitilmiş ve okumuş olmalıdır. Bununla birlikte sosyal hayatta erkeklerle birlikte yer almalıdır.”³¹

Mustafa Kemal Atatürk Türk kadınına her zaman saygı duymuş, kadınların Kurtuluş Savaşı’ndaki mücadelesini ve Türk ordusuna verdiği desteği asla unutmamıştır.³² Mustafa Kemal Atatürk kadınların bu süreçteki destekleri için Konya’da yaptığı konuşmasında ise şu sözleri söylemiştir:

“Anadolu kadını kadar çalışkan kadın dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Bu kadınlarımız erkeklerin savaştığı dönemlerde dahi ordunun hayati ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli işler yapmışlardır. Cepheye kar, kış, yağmur demeden çalışan bu Anadolu kadınlarını her zaman şükran ve minnetle anmalıyız”³³

Mustafa Kemal Atatürk yaptığı bu konuşmalarıyla, bu zamana kadar toplum içerisinde yok sayılan, arka plana atılan kadınlar hakkındaki düşüncelerini dile getirmiş ve kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Kadınların hak ettikleri haklara sahip olmaları gerektiğini ve kültürel kalkınmanın ancak bu şekilde gerçekleşebileceğini düşünen Mustafa Kemal Atatürk Türk toplumunun geri kalmışlığının nedenini ise şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Öncelerden beri yenilik hareketleri içinde yer alan milletimiz başarılı olamamıştır. Çünkü toplumu kadın erkek oluşturur. Birinin geri kalması durumunda toplum olarak hep birlikte ilerlemek mümkün

³¹ Kocatürk, age, s.89.

³² Göksel, age, s.148.

³³ Kocatürk, age, s.38.

değildir. Kadın erkek beraber ilerlemeli ve beraber yeniliklere adım atmalıdır. Toplumsal yenileşme ve ilerleme ancak bu şekilde mümkündür”³⁴

Mustafa Kemal Atatürk, kadınların sosyal, siyasal ve toplumsal hayattaki önemini konuşmalarında uzun uzun dile getirerek söyledikleri doğrultusunda kadınlarının konumunu güçlendirmek amacıyla çalışmalarına başlamıştır. İlk olarak 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile birlikte eğitim birliği sağlanmış ve bu zamana kadar yaşanan eğitimde ikilik ortadan kaldırılarak bütün dini okullar, yabancı okullar ve yeni açılan okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.³⁵ Yine bu kanun ile birlikte ilkokullar ücretsiz ve zorunlu hale getirilerek kadınlara eğitimde fırsat eşitliği sağlanmıştır. Daha sonra ise kadınların kıyafeti modernleştirilerek erkekler ile birlikte toplum içinde yer alması kolaylaştırılmıştır.³⁶

Mustafa Kemal Atatürk’e göre modernleşmenin ilk adımı sayılan eğitim ve toplumsal yaşam konusunda yapılan reformların ardından 1926 yılında Medeni Kanun kabul edilmiştir. Böylece Türk aile yapısının temelleri sağlamlaştırılarak kadının aile içindeki yeri düzenlenmiştir.³⁷ Medeni Kanun ile birlikte kadın hakları konusunda yapılan değişikliklerden bazıları ise şunlardır: Birden fazla kadınla evlenmek yasaklanmıştır. Kadın ve erkeğe evlilik için yaş sınırlaması getirilerek evliliklerin nikâh memuru önünde yapılması kararı alınmıştır. Kadına boşanma hakkı tanınmış ve boşanma halinde kadın ve çocuğun hakları koruma altına alınmıştır. Bunların yanı sıra miras hukukunda yaşanan ayrımcılık kaldırılarak kadın ve erkek miras hakkında eşit konuma getirilmiştir.³⁸ Bu kanun ile birlikte kadın erkek ilişkilerinde çağdaş bir hukuki düzenleme yapılmış ve Cumhuriyet ideolojisinin benimsediği kadın erkek arasındaki eşitlik ilkesi toplumsal alanda olduğu gibi hukuki alanda da nitelik kazanmaya başlamıştır.³⁹ Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan sosyal ve hukuki reformların yanı sıra kadınlara siyasi haklarda tanınmıştır. Kadınlara ilk olarak 1930’da belediye, 1933’de muhtarlık, 1934’de ise milletvekili seçimlerinde aday olma ve oy kullanma hakkı verilmiştir. Verilen bu hakların ilk uygulaması 1937 yılında yapılan seçimlerde kadınlar 18 üye ile meclise girmiştir.⁴⁰ Nitekim

³⁴ Kocatürk, *age*, s.90.

³⁵ Ülker Gürkan, “Hukukta Kadın” *Cumhuriyet ve Kadın Sempozyumu 6-7-8 Kasım 1998*, Kadınlar Derneği Yayınları, Şubat 1999, s.57.

³⁶ İhsan Şerif Kaymaz, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.46, Güz 2010, s.347.

³⁷ İçli, *agm*, s.95.

³⁸ Turhan Feyzioğlu, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, S.6, Temmuz 1986, s.596.

³⁹ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul 2010, s.102.

⁴⁰ Emel Doğramacı, “Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını” *Erdem*, C.1, S.1, 1985, s.115.

kadın hakları konusunda yaşanan bu siyasi gelişmeler kadınları sadece toplumsal hayat içinde değil siyasi hayat içinde de erkeklerle eşit duruma getirmesi Cumhuriyet ideolojisinin çağdaşlaşma süreci içerisinde attığı en önemli adım olmuştur.⁴¹ Mustafa Kemal Atatürk Türk kadınının yaşadığı bu değişimleri ve kadınlara verilen siyasi haklar konusunda ki düşüncelerini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Türk kadınına verilen haklar bütün milletin üstünde yer almasını sağlamıştır. Türk kadını kendine verilen görevleri layıkıyla yerine getirmiş ve iş hayatında da başarılı olmuştur. İlk olarak belediye seçimlerinde tecrübe kazanan kadınlar artık milletvekili seçimlerinde ede yer almaya başlamış böylece daha geniş haklara sahip olmuştur. Türk kadınının görevi kendisine verilen bu hakları layıkıyla kullanmaktır.”⁴²

Hayata geçirilen bu reformlar doğrultusunda kadın artık eskisi gibi sadece ev içinde değil ev dışında da var olmaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde başlayan demokratikleşme ve çağdaşlaşma hareketlerinin Türk kadınının konumu üzerindeki etkileri açıkça görülmektedir. Bu dönemde yaratılmak istenen yeni Türk kadının nasıl olması gerektiğini ise Mustafa Kemal Atatürk şu sözleriyle açıklamıştır: *“Türk kadını aydın, erdemli ve ağır başlı olmalıdır. Türk kadının görevi gelecek nesillerin zeki, güçlü, azimli ve savunma gücüne sahip olmasını sağlamaktır.”⁴³*

Mustafa Kemal Atatürk’ün bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet’in yeni kadın imajı sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi vb. alanlarda erkeğin yanında yer alan, vatanına ve milletine faydalı olan ancak en önemli vazifesinin anne ve eş olmak olduğunu unutmayan kadınlardır.⁴⁴

⁴¹ Kırkpınar, *age*, s.186.

⁴² Kocatürk, *age*, s.90.

⁴³ Kocatürk, *age*, s.88.

⁴⁴ Gelgeç Bakacak, *agm*, s.636.

1. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURULUŞU, AMAÇLARI, FAALİYETLERİ VE GELİŞİMİ

1.1. TÜRK OCAKLARINDAN HALKEVLERİNE GİDEN SÜREÇ

Yeni kurulan devletin çağdaş toplum düzeyi içinde yer almasını sağlamak için yapılan çalışmalar arasında CHP'nin halkı eğitmek, kültürel ve sosyal alanda ilerlemesini kolaylaştırmak için hayata geçirdiği halkevleri önemli bir yer tutmaktadır.

Halkevlerinden önce aynı amaçlar doğrultusunda 19 yıl boyunca faaliyet gösteren Türk Ocaklarının halkevlerinin çalışma sistemine katkıları ve etkisi oldukça büyük olmuştur.⁴⁵ Bu nedenle tezde hem konu bütünlüğü hem de konunun anlaşılır olmasını sağlamak adına Türk Ocaklarının kuruluş ve kapatılması sürecine değinmekte fayda vardır.

1.2. TÜRK OCAKLARI'NIN KURULUŞU VE KAPATILMASI

Osmanlı Devleti çok uluslu bir devlet yapısına sahipti ve bu nedenle Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi birçok devleti etkilediği gibi Osmanlı Devleti'nde de etkileri büyük ölçüde hissedildi. Osmanlı Devleti içinde kendini günden güne daha çok hissettiren ayrılıkçı düşünceler 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte daha da arttı. Bu dönemde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit Meselesi, 31 Mart Olayı, Trablusgarp Savaşı ve en önemlisi Osmanlı Devleti'nin mağlup olduğu Balkan Savaşları'nın yaşanması Osmanlı Devleti'nde derin yaralar açtı.⁴⁶ Aynı zamanda yaşanan bu olaylar neticesinde o dönemde Osmanlı Devleti'nde uygulanan Osmanlılık ve İslamcılık gibi fikir akımlarının artık millî birliği ve ülke bütünlüğünü korumaya yetmediğinin anlaşılmasına neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan tüm bu olaylar karşısında çeşitli cemiyet ve dergiler etrafında toplanmaya başlayan Türkçü aydınlar Türk milliyetçiliğini

⁴⁵ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002, s.28-29.

⁴⁶ Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1913)*, Ötüken Neşriyatı, İstanbul 1994, s.110.

oluşturmak ve yön vermek gayesiyle Türkleri bir araya toplamanın lüzumu üzerinde durmuşlardır.⁴⁷

Türk milliyetçiliği hareketini oluşturmak amacıyla Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan “*Türk Derneği*”, “*Türk Yurdu Cemiyeti*”, “*Türk Bilgi Derneği*” ve “*Türk Gücü*” gibi kuruluşlar arasında en etkili ve en uzun ömürlü olan Türk Ocakları olmuştur.⁴⁸ 1911 yılında faaliyetlerine başlayan Türk Ocaklarının asıl kuruluş tarihi ise 22 Mart 1912'dir. Türk Ocağının amacı; millî duyguları güçlendirmek ve halkın kültür seviyesini yükseltmektir. Ocak bu amaçlarını eğitim faaliyetleri, konferanslar ve sosyal yardım faaliyetleriyle hayata geçirmeye çalışmıştır.⁴⁹ Ayrıca Ocakların verdiği konferanslara kadın ve erkeğin bir arada katılması bir ilk olmuş ve bu durum toplumsal hayatta önemli bir gelişme olarak görülmektedir.⁵⁰

Türk Ocaklarının ilk yönetim kurulunda *Ahmet Ferit Tek*, *Yusuf Akçura*, *Mehmet Ali Tevfik* ve *Dr. Fuad Sabit* yer almıştır.⁵¹ Türk Ocaklarında 1912 yılının sonlarına doğru sıkıntılı süreçler yaşamaktaydı ancak 1913 yılında yapılan toplantı sonucu Hamdullah Suphi Tanrıöver'in başkanlığa getirilmesi ve dönemin genel havasının da rahatlatmış olmasıyla birlikte Türk Ocakları bu sıkıntılı süreci atlatarak faaliyetlerine devam etti.⁵²

Türk Ocakları, Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasında etkin bir rol oynamıştır. Ülke içinde yaşanan işgallere karşı protesto ve mitingler düzenleyerek mili uyanışı sağlamışlardır. Türk Ocakları bu süreç içerisinde İzmir Maşatlık Mitingi'nin ve İstanbul Sultanahmet Mitingi'nin düzenlenmesinde etkili olmuştur. Türk Ocaklarının bu faaliyetleri sonucunda ise İstanbul, İzmir ve Bursa şubeleri kapatılmıştır.⁵³

Millî Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasıyla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün de desteği doğrultusunda Türk Ocakları yeniden açılmış ve çalışmalarına devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk Millî Mücadele Dönemi'nde fayda sağlayan Türk Ocaklarına maddî ve manevî desteğini her zaman göstermiş, yaptığı yurt gezilerinde Türk Ocaklarını sık sık ziyaret etmiş ve

⁴⁷ Age, s.110.

⁴⁸ Mustafa Arıkan, Ahmet Deniz, “Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2004, s.402.

⁴⁹ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, “Halkevleri (1932'den 1951'e)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.17, S.45, s.263.

⁵⁰ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.6, S.23, s.263.

⁵¹ Sarımay, age, s.127.

⁵² Age, s.129-130.

⁵³ Arıkan, “agm”, s.263.

konuşmalarında desteklerini ve güvenini dile getirmiştir.⁵⁴ Türk Ocakları bu yeni dönem içerisinde yapılan reformların halka benimsetilmesi için çalışan en önemli organlardan biri haline gelmiştir. 1927 yılında ise 4. Kurultay toplantısı yapılmış ve bu toplantı sonucunda Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkası ile birlikte hareket etme kararı almıştır.⁵⁵

1930 yılına gelinde Türkiye’de yaşanan bazı olaylar, 1929 yılında meydana gelen ekonomik buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası ile hayata geçirilmeye çalışılan çok partili hayat denemesinin olumsuz sonuçları ve Menemen Olayı bu dönemde toplumsal, siyasî ve ekonomik alanlarda yapılan reformların halk arasında tam anlamıyla benimsenmediğini ve yeni rejimin ise ülke içinde sağlam zemine oturtulamadığını ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bu durum Cumhuriyet Halk Fırkası’nın yeni politika arayışı içine girmesine ve aynı zamanda Türk Ocakları konusunun da gündeme gelmesine neden olmuştur.⁵⁶ Mustafa Kemal Atatürk yurt içinde yaşanan bu olayları bizzat görmek için yurt gezilerine çıkmış ve Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Fırkası’na bağlanarak, yeni bir kuruluş olan halkevlerinin kurulması kararını da bu geziler sırasında verdiği anlaşılmaktadır. 1931 yılında ise Cumhuriyet Halk Fırkası’nın il ve ilçelerde halkevleri inşa edileceği ve içerisinde sinema, kitaplık ve konferans salonlarının yer alacağı, gerekli çalışmalar için Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatlar verdiği haberi basında yer almıştır.⁵⁷ Böylece 1931 yılında ilk defa gayri resmi olarak Türk Ocaklarının kapatılması açıklanmış ve basında Türk Ocaklarının artık “tarihi görevlerini tamamlamış olduğu” haberleri yer almıştır. Bu durum karşısında 24 Mart 1931 tarihinde Çankaya’da Türk Ocaklarının durumu hakkında bir toplantı yapılmıştır. Nihayet 10 Nisan 1931 tarihine gelindiğinde Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayı toplanarak Türk Ocaklarının kendini feshetmesi, bütün mal varlığını Cumhuriyet Halk Fırkasına devrederek partiye katılması kararı kabul edilmiştir.⁵⁸ Mustafa Kemal Atatürk Türk Ocaklarının kapatılması konusunda ki düşüncelerini ise şu şekilde dile getirmiştir.

“Tarihin bazı dönemlerinde hedeflenen amaçlara ulaşmak için maddi ve manevi bütün imkânlar kullanılmalı ve aynı yönde hareket edilmelidir. Memleketin ve inkılâpların devamlılığının

⁵⁴ Tahir Kodal, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.52, s.302-306.

⁵⁵ Kenan Olgun, “CHP Müfettiş Raporlarına Göre Birinci Yılında Halkevlerinin Gerçek Durumu”, *Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler*, C.2, *Atam*, Ankara 2010, s.2.

⁵⁶ Sarıay, *age*, s.320.

⁵⁷ *Age*, s.321.

⁵⁸ *Age*, s.324-325.

sağlanması ve korunması için milliyetçi ve cumhuriyetçi kurumların aynı çatı altında toplanarak aynı amaç için aynı yolda yürümesi gerekmektedir.”⁵⁹

Her ne kadar Türk Ocaklarının kapatılma nedeni basında “Türk ocaklarının artık görevini yerine getirememesi ve tarihi görevini tamamlaması” şeklinde yer alan haberler ile açıklanmış olsa da, söz konusu kurumların kapatılması ile ilgili bazı farklı nedenler ileri sürülmektedir. Türk Ocaklarının ileride siyasi bir yapılanma olarak Cumhuriyet Halk Fırkası’nın karşısında yer alabileceği düşüncesi, Türk ocaklarının yasasında yer alan siyasetle uğraşmama ilkesine rağmen siyaset içerisinde yer almaya başlaması, Türk Ocakları mensuplarından bazı kişilerin Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği doğrultusunda da olsa Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası’nın içinde yer alması ve Türk Ocaklarının savunduğu milliyetçilik anlayışının “ırkçı ve Turancı” bir temele dayanması bu nedenler arasında yer almaktadır.⁶⁰ Ayrıca bu süreç içerisinde Türk Ocaklarının yanı sıra “Gazeteciler Cemiyeti”, “Talebe Birlikleri”, “İhtiyat Zabitleri Cemiyeti”, “Türk Kadınlar Birliği” ve “Türk Muallimler Birliği” gibi kuruluşlar da kapatılmıştır.⁶¹

Nitekim yaşanan tüm bu olaylar Türk Ocaklarının kapatılması ile son buldu. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Fırkasının toplumu yeniden yapılandırarak inkılâpların başarıya ulaşması, Cumhuriyet rejiminin ülke içindeki yerinin sağlamlaşması ve yöneticiler ile halk arasındaki kopukluğun giderilmesi için ülkenin yer köşesinde faaliyet gösterecek bir kuruma ihtiyacı vardı. Bu ihtiyaç ise Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra hayata geçirilen Halkevleri ile karşılanacaktır.⁶²

1.3. HALKEVLERİNİN KURULUŞ NEDENLERİ VE AÇILIŞI

Millî Mücadele’nin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte hızlı bir siyasi örgütlenme yolunda ciddi adımlar atılmıştır. Bu süreç içerisinde saltanat ve hilafet kaldırılarak 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Yeni devletin kurulmasının ardından yeni dönem çalışmaları da başlamıştır. Bu çalışmaların temelinde ise Türk devletini ve milletini zamanın çağdaş ruhuyla aynı seviyeye ulaştırmak düşüncesi yer almaktadır. Bu nedenle yeni kurulan devletin her alanda gelişim göstererek ilerlemesi ve dünya devletleri arasında yerini alabilmesi için Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde siyasi, kültürel ve ekonomik alanlar da birçok

⁵⁹ Kocatürk, *age*, s.77.

⁶⁰ Sarıay, *age*, s.325-326.

⁶¹ Kodal, *agm*, s.309.

⁶² Kenan Olgun, *agm*, s.3.

yenilikçi adımlar atılmıştır. Yapılan bu yenilikler arasında devletin ilkelerini ve yapılan devrimleri halka ulaştırmak amacıyla kurulan ve cumhuriyet tarihine damgasını vuran Halkevleri de yer almaktadır. Halkevlerinin kurulma nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için o dönemin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü bu koşullar aynı zamanda Halkevlerinin kuruluş amaçlarını da büyük oranda ortaya koymaktadır.

Bu dönemde ülke içinde yaşanan başlıca sorunlardan biri 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı'dır. Söz konusu buhranın Türkiye'de de hissedildiği bu yıllarda Türk parasının değerinde düşüş yaşanmış, tarımsal gıdaların fiyatları ucuzlamış ve ekonomik faaliyeti tarım olan ülkede zaten var olan ekonomik sıkıntılar daha da artmıştır.⁶³ 1923-1929 yılları arasında insanların yaşam alanlarını kısıtlayan, vergi vb. yollarla ekonomik krizin yükünü zaten zor geçinen yoksul halkın omuzlarına yükleyen politikalar, devlet yöneticileri ile halk arasında yaşanan ayrılıkların daha da artmasına neden olmuştur. Yaşanan ekonomik bunalım sorununu ekonomik açıdan çözemeyeceklerini anlayan yönetici kadro, bu kez ideolojik açıdan geliştirilecek bir çözüm yolu bulmaya yönelmiştir. Ancak ekonomik programlar doğrultusunda geliştirilmeye çalışılan liberal ekonominin sarsılması üzerine ülkede yaşanan sorunlar daha da genişlemeye başlamıştır. Ekonomik sorunların ülkede daha da büyük tartışmalara yol açmasından çekinen yöneticiler tam bu esnada ülkede yeni bir hava estirmek ve devlet ile halk arasında yaşanan kopukluğu ortadan kaldırmak gayesiyle, Halkevlerinin kuruluşu gerçekleştirmiştir.⁶⁴

Bu dönemde yaşanan diğer bir sorun ise Serbest Cumhuriyet Fırkası ile birlikte çok partili hayata geçiş denemesinin yaşanmasıdır. 1925 yılından bu yana ülkede siyasî bir muhalefetin olmaması, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tek parti olarak yönetimi elinde bulundurması ve denetimsiz parlamentonun yarattığı rahatsızlığın günden güne artmasına neden olmuştur.⁶⁵ Politika ve basın hayatının baskı atına alınarak bu sorunların çözülemeyeceğini anlayan Mustafa Kemal Atatürk, çözümün çok partili siyasî hayat olacağı düşüncesine varmıştır.⁶⁶ Böylece Cumhuriyet Halk Fırkası'nın "güdümlü" bir muhalefet

⁶³ Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.19.

⁶⁴ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2018, s.106-107.

⁶⁵ Selçuk Duman, *Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi (1933-1951)*, Berikan Yayınları, Ankara 2008, s.37.

⁶⁶ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.303.

hareketi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması kararı alınmıştır. Ancak böyle bir partinin kurulması için Mustafa Kemal Atatürk'ün güvenilir bir isme ihtiyacı vardı o isim ise Fethi Okyar Olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk ile Fethi Okyar arasında yapılan görüşmeler sonucunda Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.⁶⁷ Yeni partinin kurulması halk içinde coşku ile karşılanmış ve kuruluşunun hemen ardından beklenmedik bir hızla örgütlenerek toplum içinde büyük bir ilgi görmüştür. Ancak bu durum Cumhuriyet Halk Fırkası içinde rahatsızlığa neden olmuştur. Fethi Okyar'ın İzmir gezisinde büyük coşkuyla karşılanması ve 1930 yılı sonbaharında yapılan belediye seçimlerinde elde ettiği başarı, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın giderek güç kazandığını gösterdi. Bu durumun ise Cumhuriyet Halk Fırkası iktidarının geleceği için tehlike arz etmeye başladı. Bu nedenle Serbest Cumhuriyet Fırkasına karşı baskılar artmış ve sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün de onayıyla 17 Kasım 1930'da partinin fesih kararının yayınlanmasına neden oldu.⁶⁸

Mustafa Kemal Atatürk, “güdümlü muhalefet” ile çok partili siyasî hayat denemesi için Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla kurulan muhalefet partisinin toplum tarafından benimsenmesi ile güdümlü muhalefet özelliğini kaybetmesi ve bu yüzden başarısız olması üzerine henüz çok partili cumhuriyet sistemini uygulamak için doğru bir zaman olmadığı sonucuna varmıştır.⁶⁹ Serbest Cumhuriyet Fırkası ile gerçekleştirilmeye çalışılan çok partili hayat denemesinin siyasi açıdan sonuçlarına bakıldığında her şeyden önce yöneticiler ile halk arasında yaşanan kopukluğu gözler önüne sermekte ve yapılan devrimlerin halka aktarılmadığını, rejimin temellerinin sağlam olmadığını göstermektedir.⁷⁰ Muhalefet deneyiminin hemen ardından Menemen Olayı'nın yaşanması başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere yöneticileri nasıl önemler alınacağı konusunda düşünmeye sevk etmiş ve halk ile yöneticiler arasındaki kopukluğun giderilmesi, devrimlerin halka aktarılması, parti ideolojisinin, bazı kurumlar aracılığı ile halka benimsetilmesi için çalışmışlardır.⁷¹ Ülkede peş peşe yaşanan bu olumsuz gelişmeler Kemalizmin temel prensiplerinden olan “*Türk milliyetçiliği*” ve “*laiklik*” ilkelerine ters düşmekteydi bu durum ise acil olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın “*altı ok*” ile simgeleşen ilkelerinin hayata geçirilmesi gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda dilde birliği sağlamayı hedefleyen Türk Dil Kurumu, millî tarih

⁶⁷ Goloğlu, *age*, s.303-307.

⁶⁸ Duman, *age*, s.37.

⁶⁹ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II 1931-1938 Tek Partili Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.3.

⁷⁰ Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006, s.9.

⁷¹ *Age*, s.10.

tezini geliştirmeyi hedefleyen Türk Tarih Kurumu, halk arasındaki sınıf farkını ortadan kaldırarak halk ile yöneticiler arasındaki kopukluğu gidermeyi hedefleyen halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın “*altı ok*” ile simgeleşen ilkelerini uygulamaya koymak amacıyla hayata geçirilen kurumlar oldu.⁷²

Halkevlerinin kuruluşunu etkileyen faktörlerden bir diğeri ise Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kimlik arayışıdır. Çünkü Türk Ocaklarından sonra oluşan boşluğun nasıl doldurulabileceği henüz bilinmemektedir. Halkevlerinin kuruluşunda önemli role sahip olan Mustafa Kemal Atatürk, bu eksikliğin giderilmesi için yetkilileri uyandırmış ve Halkevleri gibi bir örgütlenme için çalışmaların başlanmasına karar vermiştir.⁷³

Türkiye’de Halkevlerinin kurulma fikrinin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte Halkevleri kurulma fikrinin Cumhuriyet ilan edilmeden önceki sürece ait olduğu düşünülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün Cumhuriyet ilan edilmeden önce TBMM’nin 4. toplantı yılı açılışında söylediği řu sözler:

*“... memleketin çeşitli yerlerinde merkezi kültür kurumları kurulmuş olacaktır. bu kurumlarda törenler, etkinlikler, konferanslar düzenlenecek, okuma yazma bilmeyen kişilere okuma yazma öğretilecek ve temel bilgilerin verildiği dersler düzenlenecektir. Ayrıca genel terbiye kurallarını öğretmek ve halk bilginlerine ait neşriyat ile ilgilenmek bu kurumlarda çalışan öğretmenlerin önemli görevleri arasındadır.”*⁷⁴

Halkevlerine benzer bir kurumun daha Cumhuriyet’in ilanından önce Mustafa Kemal Atatürk’ün kafasında oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir.⁷⁵

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından sonra, toplumsal devrimlerin yaşandığı dönem başlamış ve Türk milletini çağdaş seviyeye ulaştırmak için birçok alanda devrimler yapılmaya başlamıştır. Ancak halk eğitiminin ülkede yetersiz olması, devrimlerin halka zamanında ve tam olarak yansıyamaması nedeniyle halk eğitimi konusunda yeni faaliyetlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle devlet yöneticileri bazı gençlerin Avrupa ülkelerine göndermiş ve orada halk eğitimi alanında yapılan çalışmalarını incelemelerini istemişlerdir. Gönderilen kişiler arasında

⁷² Ömer Türkoğlu, “Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, *Kebikeç*, C.2, S.3, 1996, s.98-99.

⁷³ Nurcan Toksoy, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007, s.29.

⁷⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, TTK Basımevi, Ankara 1997, s.316–317.

⁷⁵ Duman, *age*, s.39.

yer alan İsveç'e giden Selim Sırrı Tarcan ve Çekoslovakya 'ya giden Vildan Aşir Savaşır yer almaktadır. Onların gözlemleri ve çalışmaları doğrultusunda ise Halkevlerine giden süreç başlamıştır.⁷⁶

Cumhuriyet yönetiminin Avrupa'ya gönderdiği gençler arasında yer alan Vildan Aşir Savaşır halk eğitimi konusu üzerinde incelemeler yapmış ve bu incelemelerin doğrultusunda Çekoslovakya'daki "Sokol" örgütü ve halk eğitimi hakkında Ankara'da bulunan eski Türk Ocağı binasında konferans vermiştir. "Sokol" örgütü; Çekler ile Slovakların Jean Huss'un da düşüncelerinin etkisiyle ulusal bir devlet kurmak için örgütlenerek bir araya geldikleri kültür merkezi olmuştur. Vildan Aşir Savaşır daha önce Ankara'da yer alan eskiden Türk Ocaklarına ait olan binada verdiği konferansı bu kez Ankara Radyosunda tekrarlamış ve Çekoslovakya'da halkın kültür merkezi haline gelen "Sokol" örgütünün bir benzeri olarak Türkiye'de Halkevleri ya da "Halkın evleri" gibi bir kurumun oluşturulup oluşturulamayacağını sorgulamıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu konferansı dinledikten sonra Vildan Aşir Savaşır'ı tebrik etmiş ve yapılacak çalışmalar içerisinde yer almak için hazır olmasını istemiştir.⁷⁷

Bu gelişmelerin sonucunda Ankara'da çalışmalar başlamış ve dönemin Millî Eğitim Bakanı olan Reşit Galip Bey konuyla ilgilenen aydınları toplantıya çağırmıştır. Toplantıya katılanlar arasında "Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Ziya Cevher Etili, Münir Hayri Egeli, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev Tökin, İshak Refet, Hamit Zübeyir Koşay, Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar ve Vildan Aşir Savaşır" yer almıştır. Bu toplantı sürecinde Reşit Galip Bey, Mustafa Kemal Atatürk'ün halkevlerinin kurulmasına dair verdiği talimatları anlatmış ve hazırlıkların başlayacağını bildirmiştir.⁷⁸ Bu süreç içerisinde peş peşe toplantılar yapılmış ve yeni kurulacak olan halkevlerinin amaçları, yapısı, işleyişi gibi konular uzun uzun tartışılmıştır. Yapılan bu toplantılar sonucunda bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon kısa bir süre sonra kurulacak olan halkevlerinin ana tüzük programını hazırlayarak partinin genel sekreterliğinde görev alan Recep Peker'e sunmuştur.⁷⁹

⁷⁶ Çeçen, *age*, s.91-96.

⁷⁷ *Age*, s.110.

⁷⁸ Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s.44.

⁷⁹ Şimşek, *age*, s.60.

Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği talimatlar doğrultusunda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 yılında yaptığı 3. Büyük Kurultay'ında Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiş ve halkevlerinin kurulabilmesi için devletin tüm olanakları seferber edilmiştir. Ayrıca halkevlerinin nasıl işleyeceği ve insanların halkevlerinde yer alması için özendirici yazılar basında yer almaya başlamıştır.⁸⁰ 1932 yılının başlarında halkevlerinin kurulması için yapılan hazırlıklar son bulmuş ve artık sıra açılışa gelmiştir.⁸¹

Nitekim yürütülen çalışmalar sonucunda halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde 14 merkezde olmak üzere aynı gün büyük törenlerle açılmıştır. Bunlar *Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul İzmir, Konya, Samsun ve Van* Halkevleridir.⁸² Halkevlerinin açılış töreninde Meclis Başkanı ve birçok Milletvekili yer almıştır. Halkevlerinin açılışı büyük bir kalabalık tarafından ilgiyle karşılanmış ve açılış için gelenler halkevi salonlarına sığmamıştır. Açılış töreni aynı zamanda Ankara Radyosundan yayınlanmıştır. Böylece halkevlerinin açılışı bütün ülkeye duyurulmuştur. Millet Meclisi Başkanı Kazım Özalp başta olmak üzere milletvekillerinin çoğunluğu hazır olarak bulunmuşlar ve halkevi binasının salonu gelenleri karşılayamadığı için, binanın dışında da büyük bir kalabalık oluşmuştur. Halkevlerinin açılış töreni aynı zamanda Ankara Radyosu aracılığı ile bütün ülkeye yayımlanmıştır.⁸³ Ankara Halkevinin açılış tören programı ise şu şekilde olmuştur:

1. *İstiklal Marşı*
2. *Cumhuriyet Yemini*
3. *Canlı Levha*
4. *Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Recep Bey'in Nutku*
5. *Behçet Kemal Bey'in Açılış Şiiri*
6. *Reşit Galip Bey'in Halkevlerinin Faaliyetine Ait Hasbıhali*
7. *Çoban Piyesinin Temsili*⁸⁴.

Bu illerde yapılan açılış törenlerine bölgede görev alan vali, belediye başkanı ve o şehrin ileri gelen kişileri katılmıştır. Halkevlerinin açılışında yer alan aydın kişilerinin Halkevlerine üye olması ise halkta üyelik için büyük heyecan ve istek yaratmıştır. Halkevlerine duyulan bu

⁸⁰ Duman, *age*, s.42.

⁸¹ Çeçen, *age*, s. 111.

⁸² *Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası*, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara 1971, s.22-26.

⁸³ Çeçen, *age*, s.111.

⁸⁴ *Halkevlerin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası*, s.2.

yoğun ilgi halkevlerinin kısa süre içerisinde gelişmesini sağlamıştır. Aynı zamanda bu törenlerde halkevlerinin önemi ve amaçları yapılan konuşmalar ile açıklanmıştır.⁸⁵

Halkevlerinin açılışı ülke içinde ulusal bir kültürel kalkınma havası estirmeye başlamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yöneticileri kendi bulundukları bölgelerde Halkevleri açmak için devletin ve bölgenin bütün imkânları kullanılmaya başlamış, devletin elinde bulunan binalar ve arsalar Halkevlerine tahsis edilmiştir. Bölgelerde halkevi açmak için yardım kampanyaları düzenlenmiş ve bu kampanyalara zengin kesimler, toprak sahipleri para yardımı yaparak halkevlerinin kurulmasına destek olmuşlardır.⁸⁶ Halkevleri açıldıkları her bölgede yoğun ilgi görmüştür. Bu nedenle halkevlerine gösterilen bu ilginin devam etmesi ve halkevlerinde yapılacak olan çalışmaların bir düzen içinde ilerlemesi⁸⁷ için Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği tarafından halkevlerine bir genelge gönderilmiştir.

Halkevlerinin kuruluşunda ve halkevleri yönetmeliğinin hazırlanması sürecin de Avrupa ülkelerinde bulunan bu tür halk eğitim kuruluşlarının incelendiği ve bu kuruluşların halkevlerine etki ettiği bilinmektedir. 1932 tarihli *Halkevleri Talimatnamesi*'nde Macaristan, Çekoslovakya, İtalya ve Almanya'da ki halk eğitim kurumlarının yapısından ve çalışmalarından bahsedilmiştir.⁸⁸ Halkevlerinin kuruluşunda Avrupa ülkelerinin yanı sıra ülkemizde daha önce faaliyet göstermiş olan Türk Ocaklarının da etkisi bulunmaktadır. Bu konu hakkında Reşit Galip Bey bir nutkunda şu sözleri dile getirmiştir. “*Halkevleri talimatnamesi hazırlanmadan hemen önce dünya da ve ülkemizde var olan kültür oluşumları incelenmiş ancak taklit edilmemiştir. Ülkemizin ihtiyaçları, genel kültür seviyesi ve hizmet edecek kişilerin çalışma için ayırabileceği zaman göz önüne alınmıştır. Ayrıca ülkemizde eskiden faaliyet gösteren Türk Ocakları'nın tecrübelerinden de faydalanılmıştır. Bu nedenle oluşturduğumuz kültür kurumu millî ve bize aittir.*”⁸⁹ Türk Ocaklarının yanı sıra Millet Mektepleri, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk Tarih Kurumu ve CHF Halk Hatipleri Teşkilatı halkevlerinin kurulmasında etkili olan kuruluşlar arasında yer almaktadır.⁹⁰

⁸⁵ Çeçen, age, s.116.

⁸⁶ Age, s.117.

⁸⁷ 1.3.1932 Tarihli ve 23 Numaralı Tamim, Ankara 1932, s.25.

⁸⁸ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s.2.

⁸⁹ Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası, s. 17; “Reşit Galip Bey’in Nutku”, Hâkimiyeti Milliye, 20 Şubat 1932.

⁹⁰ Şimşek, age, s.27.

1.4. HALKEVLERİNİN KURULUŞ AMAÇLARI, İDARİ YAPISI VE FAALİYETLERİ

Halkevleri 19 Şubat 1932 yılından 1951 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüş ve bu süre içinde Cumhuriyet Halk Fırkası tüzük, program ve talimatnameleriyle yönetilmiştir.⁹¹ Halkevlerinin kuruluş amaçları yayımlanan bu program ve talimatnamelerde açıklanmıştır. Aynı zamanda halkevlerinin kuruluş amaçları ve umulan yararlar halkevlerinin resmi yayınlarında, Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup önemli kişilerin açılış ve yıl dönümü törenlerinde yapmış olduğu konuşmalarda sık sık dile getirilmiştir.

Halkevlerinin temel amacı 1932 Halkevleri Talimatnamesinde şu şekilde açıklanmıştır:

*“Cumhuriyet Halk Fırkasının temeli Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık ilkelerinden oluşmaktadır. Bu temel ilkeler doğrultusunda millî kültürün ve ilmi faaliyetlerin kuvvetlenmesi ve bilgili vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Halkevlerinin amacı cesur, atılgan ve yorulmaz nesiller yetiştirmek, kültür ve medeniyet seviyesinin yükselmesini sağlamaktır. Ayrıca halkevleri halkın bir bütün olarak bir arada yer alabileceği yuvalar olmak için faaliyet gösterecekti.”*⁹²

Ankara Halkevinin açılış gününde Recep Peker halkevlerinin kuruluş amaçlarını ve bu kuruluştan beklenen yararları şu sözleriyle dile getirmiştir:

*“Bu dönemde milletçe ilerlemek için örgün okulların yanı sıra halk terbiyesi eğitimi verilmesi ve halkın bir arada ve birlikte faaliyet gösterme fikrine alıştırılması gerekmektedir. Halkın okul dışında da eğitilmesi işi her memlekette önemli görülmüştür. Yeni nesiller bu milletin geleceğidir bu nedenle sürekli olarak eğitim görmeli ve yetiştirilmelidir. Halkevleriyle hayata geçirilmek istenen amaç budur. Millî, şuurulu ve birbirini anlayan nesiller yetiştirmek, halkı bir bütün olarak bir arada olmasını sağlamak halkevlerinin hedefleri arasında yer almaktadır.”*⁹³

Recep Peker'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere halkevlerinin temel amaçlarından biri de köylü ile kentli, aydın ile halk arasındaki kopukluğu gidererek, halkı ortak değerler

⁹¹ Cemalettin Canlı, *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999, s.81.

⁹² CHF Halkevleri Talimatnamesi, s.3.

⁹³ *Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası*, s.6-7.

etrafında toplayıp, birlikteliği ve dayanışmayı sağlamaktır. Bu nedenle halkevleri hem köylerde hem de şehir merkezlerinde faaliyetlerini sürdürmüş ve millî bir bütünlük sağlamayı amaç edinmiştir. Ankara Halkevinin açılışında Recep Peker'den sonra konuşma yapan Reşit Galip Bey ise şu sözleri dile getirmiştir:

*“Millî davamız millet olarak medeniyet yolunda en ileride yer almaktır. Halkevlerinin amacı ise medeniyet yolunda en ileride olmamızı sağlayacak faaliyet ve hizmetler sunmaktır.”*⁹⁴

Recep Peker ve Reşit Galip Bey'in yapmış olduğu bu konuşmalar halkevlerinin kuruluşunun altında yatan fikirleri belirtmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece “Kemalist Devrimlerin Okulları” olarak nitelendirilen halkevleri bu amaçlar doğrultusunda kurulmuş ve ülke içinde örgütlenmeye başlamıştır.⁹⁵

Başbakan İsmet İnönü 19 Şubat 1933'de halkevlerinin kuruluşunun birinci yıl dönümü kutlamasında yaptığı konuşmada halkevlerinin kuruluş amaçları şu şekilde açıklamıştır:

*“Halkevleri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilkelerinin ne anlama geldiğini ve memlekette nasıl uygulandığını halka anlatmak ve aktarmak için önemli bir kurumdur.”*⁹⁶

Halkevlerinin 1940 yılı broşüründe ise halkevlerinin kuruluş amaçları şu şekilde ifade edilmiştir:

*Cumhuriyet Halk Partisi tarafından hayata geçirilen devrimlerin halka benimsetilmesi gerekliydi. Bu nedenle bu yeniliklerin tanıtılması için öncelikle milletin tek tek fertler halinden çıkarak birlik oluşturulmalıdır. Onların iç varlıklarını keşfederek içlerindeki eşsiz kıymetleri ortaya çıkarmak görev edinilmiştir.”*⁹⁷

Halkevlerinin amaçları arasında eğitilmiş ve kültürlü bir nesil yetiştirmek düşüncesi bulunmaktadır. Bu nedenle halkevlerini her şeyden önce bir kültür evi olarak tanımlayan İsmail Hakkı Baltacıoğlu “*Halkın Evi*” adlı eserinde halkevlerinden beklenen amaçları şu şekilde sıralamıştır:

1. Türkiye'nin bütün gençlerine toplu hayat yaşatmak.

⁹⁴ Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası, s.11.

⁹⁵ Çeçen, age, s.115.

⁹⁶ Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün 3 Nutku, Ankara Halkevi Yayınları, Ankara 1939, s.7.

⁹⁷ CHP Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara, s.3.

2. *Gençlere ortak sorumluluk duygusunu aşlamak.*
3. *Gençlere ortak ve paylaşılan neşeyi tattırmak.*
4. *Gençlere Türk yönetim biçimi yolunda bir moral vermek.*
5. *Gençlere yürüyüş, musiki, tiyatro, edebiyat zevklerini vermek.*
6. *Gençlere yeni ilimciliği, endüstriciliği, müsavatçılığı aşlamak.*⁹⁸

Türk gençliğinin halkevleri çatısı altında yer alması gerektiğini düşünen İsmail Hakkı Baltacıoğlu, halkevlerinde kültürel değerlere verilen önemi dile getirerek halkevlerinin, geçlerin ilmi, fikri gelişimine destek sağlayacağını ve gençliğin bu evler içinde bozulmayacağını belirterek şu sözleri dile getirmiştir:

*“Ülkede okul dışında kalan hiçbir kurumun gençlere millî ve modern kültürü verme yetkisi yoktur. Ancak bu özellik halkevlerinde mevcuttur. Gençler halkevlerine kayıt olmalı ve orada toplanmalıdır. Okul çağı dışında kalanların ise halkevleri vasıtasıyla kültür seviyeleri yükseltilmelidir.”*⁹⁹

Kısaca değerlendirmek gerekirse halkevlerinin kuruluş amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Halkın cumhuriyeti özümsemesine katkı sağlamak, kültür, sanat, bilim ve eğitim alanında çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak, ümmet anlayışının yerine millet anlayışının benimsenmesini sağlamak,¹⁰⁰ ulusal egemenliği benimseyerek yaşam şekli haline dönüştürmek ve bilinçli yurttaşlar yetiştirerek kısa zamanda toplumsal ve kültürel kalkınmayı sağlamaktır.

1932 yılından 1951 yılına kadar faaliyet gösteren halkevleri daha öncede belirttiğimiz üzere Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından yayınlanan tüzük, program, talimatname ve tamimler aracılığıyla yönetilmiştir. Halkevlerinin idari yapısı ve işleyişi hakkında bilgi edinebileceğimiz üç tane kaynak bulunmaktadır. Bunlar: 1932 tarihli “CHP Halkevleri Öğreneği”, 1940 tarihli “Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi”, 1940 tarihli “CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi” ve 1940 adlı mevzuat çalışmalarıdır.¹⁰¹ Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kültür kolu gibi faaliyet göstermeye başlayan halkevleri vatan millet sevgisiyle bir araya gelen insanların çalışma yeri olmuştur. Bu nedenle halkevlerinin kapısı bütün yurttaşlara açıktı. Halkevlerinde yer almak için partiye kayıtlı olmak şart değildi.¹⁰²

⁹⁸İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara 1950, s.30.

⁹⁹Age, s.31.

¹⁰⁰Toksoy, age, s.35.

¹⁰¹Şimşek, age, s.72.

¹⁰²CHF Halkevleri Talimatnamesi, s.7.

Vatandaşların halkevlerine üye olması zorunlu değildi ancak halkevleri gibi bir kurumun daha fazla insana fayda sağlayabilmesi için üye sayısının da artırılması için çalışmalar yapılmıştır.¹⁰³ Her halkevi hangi şehir, kasaba veya köyde yer alıyorsa o bölgenin halkevi sayılmaktaydı bu nedenle halkevleri kendilerine gönderilen talimatnamelerin dışına çıkmamak şartı ile çalışma programlarını düzenlemekte serbesttirler.¹⁰⁴

Halkevlerinin açılma kararı ve çalışma prensipleri CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından verilirken halkevlerinin kurulması ve düzenlenmesi ise bulunduğu yerin il, İlçe veya kazanın parti yönetim kurulu tarafından verilmektedir.¹⁰⁵ Ancak bir yerde halkevi açılmasının bazı şartları bulunmaktadır. Bunlar:

- 1) *En az üç şubenin açılması ve üç şube için gerekli olan üye sayısına ulaşılmış olması.*
- 2) *200 kişinin sığabileceği ve toplanabileceği bir salon, kütüphane, çalışma odası ve açık hava jimnastiği yapılmaya elverişli olan bir binaya sahip olması.*
- 3) *En az bir odacının bir memurun maaşını karşılayacak ve zorunlu ihtiyaçları karşılayabilecek bir bütçeye sahip olması gerekmektedir.*¹⁰⁶

Bu şartları yerine getirmek ise halkevinin açılacağı yerde bulunan CHP idare heyetinin vazifesidir. Yeni açılacak olan halkevlerinin açılma törenleri ise yıldönümü olan 19 Şubatı takiben ilk pazar günü yapılmaktadır.

Halkevleri belirlenen amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürebilmek için, bütün üyelerinin kabiliyet ve isteklerini göz önünde bulundurarak herkese hitap edebilecek bir çalışma ortamı sağlamak adına dokuz çalışma şubesine ayrılarak çalışmalarını yürütmüştür. Bu şubeler şunlardır:

1. Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi
2. Güzel Sanatlar Şubesi
3. Temsil Şubesi
4. Spor Şubesi

¹⁰³ Halkevleri ve Ödevlerimiz, T.C. Ordu İl Baylığı, s.22.

¹⁰⁴ B.C.A., 490. 01/ 3.15.32; *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940, s.3.

¹⁰⁵ *CHP Halkevleri Örneği*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1938, s.5.

¹⁰⁶ *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s.3.

5. Sosyal Yardım Şubesi
6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
7. Kütüphane ve Yayın Şubesi
8. Köycülük Şubesi
9. Müze ve Sergi Şubesi¹⁰⁷

Bir şubenin açılabilmesi için o şubeye en az 25 üyenin kayıtlı olması gerekmektedir. Halkevi üyeleri kendi kabiliyet ve isteklerine göre herhangi bir şubeye yazılabilir. Ancak bu şubelerde komite üyesi seçilebilir ve oy verebilirlerdi. Bundan başka her üye yalnız başka iki şubede daha yardımcı üye olarak çalışabilir fakat bu şubelerde oy kullanamaz ve yönetici olarak seçilemezlerdi. Her şubenin üye kayıtlarını gösteren bir defteri bulunmaktadır ve böylece kayıt defterine yazılan üyelere halkevi başkanlığınca kayıtlı olduğu şubesini gösteren bir kimlik verilmektedir. Üye sayısı on ile elli aralığında olan şubeler üç, ellinin üzerinde olan şubeler beş kişilik şube komitesi seçerlerdi.¹⁰⁸ Ayrıca halkevlerinde yapılan bütün seçimler aday gösterilmeden ve gizli oy ile yapılmaktadır. Şubelerin başlıca görevleri ise şu şekildedir: Şube komitesi üyesini seçmek, komitenin hazırlayacağı çalışma programını düzenlemek, hazırlanan programın takibi konusunda bilgi almak ve altı aylık olan çalışma raporlarını inceleyerek düzenlemektir.¹⁰⁹

Halkevi Yönetim Kurulu, halkevi başkanı ile şube komite başkanlarından oluşmaktadır. Halkevlerinin kapıları bütün yurttaşlarına açıktır ancak halkevi yönetim kurulu ile şube yönetim komitelerinde üye olmak için Cumhuriyet Halk Partisine üye olmak şarttır. Bunların yanı sıra halkevlerinde çalışan memurlar ve görevliler de partiye üye olmak zorundadırlar. Aynı zamanda memurların sicil kayıtlarından birer örnek de halkevlerinin bağlı olduğu Partinin Yönetim Kurulu'na gönderilmektedir.¹¹⁰ Halkevi başkanı, bağlı bulunduğu Partinin Yönetim Kurulu üyeleri arasından seçilir. Halkevi başkanlarının görevli olduğu yerde daimi olarak ikamet etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle başka bir yere göç eden veya üç kez üst üste

¹⁰⁷ CHP Halkevleri Örneği, s.5; CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.4.

¹⁰⁸ CHP Halkevleri Örneği, s.6; CHF Halkevleri Talimatnamesi, s.8, CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.5.

¹⁰⁹ CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.5-6.

¹¹⁰ CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.12.

toplantılara katılmayan başkanların yerine Parti Yönetim Kurulu tarafından bir başkası seçilmektedir.¹¹¹

Halkevi Yönetim Kurulu en az haftada bir kere toplanır ve görevleri şunlardır:

- 1) Millî bayram ve törenlerde düzenlenen halk gösteri programını hazırlamak ve yönetmek,
- 2) Şubeler arasındaki çalışma birliğini korumak,
- 3) Talimatnamede yer alan kararlara göre disiplin ve düzeni sağlamak,
- 4) Faaliyet kollarının çalışma programlarını incelemek,
- 5) Halkevi hesaplarını tutmak ve demirbaş malzemeleri korumak,
- 6) Halkevi bütçe raporlarını hazırlamak ve Parti Yönetim Kurulu'na bildirmek¹¹²

Halkevlerindeki işleyişi ve düzeni sağlamak için, yapılan hareketin ve suçun derecesine göre disiplin cezaları uygulanmaktaydı. Halkevlerinde uygulanan disiplin cezaları: Sözlü ve yazılı uyarı, geçici olarak işinden uzaklaştırma ve tamamen işine son verme şeklindedir.

Halkevleri bulundukları bölgenin Parti Yönetim Kurulu tarafından sağlanan para ile yönetilmekteydi. Halkevi salonları partinin ilkelerine ters düşmeyen veya başka siyasi parti ile ilişkisi olmayan bütün ulusal toplumların kullanımına açık tutulmuştur. Bunun yanı sıra halkevi salonlarında oynanmasına izin verilen oyunlar vardır. Satranç, bilardo ve salon tenisi bu oyunlar arasında yer almaktadır. Bunların dışında başka oyunların oynanması ise yasaklanmıştır.¹¹³ Halkevi salonları hiç bir sebeple kiraya verilemez ancak halkevi üyelerinin düğün ve nişan gibi merasimlerini yapmaları için halkevi salonlarını kullanmalarına izin verilmiştir. Bu özel geceler haricinde ise halkevi salonlarında alkol kullanımı yasaklanmıştır. Halkevleri kültürel etkinliklerin yapıldığı bir kurum olduğu için, burada yapılan faaliyetlere büyük önem gösterilmektedir. Bu nedenle halkevlerin de yapılan toplantı ve faaliyetlere çocukların

¹¹¹CHP Halkevleri Örneği, s.9; CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.9. Ankara Halkevi'nin başkanı CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilir ve yine bütçesi de bu yönetim kurulu tarafından onaylanmaktadır. Ayrıca Ankara Halkevi diğer Halkevlerinden farklı olarak doğrudan doğruya CHP Genel Sekreteri ile yazışır ve raporlarını da buraya göndermektedir. Bkz: CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.9.

¹¹²CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.10-11. Halkevinde uygulanan disiplin cezaları CHP program ve prensiplerine karşı çıkanlara, Halkevlerinin düzenini bozanlara, Halkevleri talimatnamelerine ve Parti Genel Sekreterliği talimatlarına aykırı hareket edenlere ve Halkevi seçimlerine hile karıştıran kişilere verilmektedir. Bkz: CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.11.

¹¹³ CHP Halkevleri Örneği, s.7.

alınmaması ve bu durumun halka izah edilmesi istenmektedir.¹¹⁴ Halkevlerinde halk için en az ayda bir kere olacak şekilde programlar düzenlenmiştir. Konferans, konuşma ve müzik akşamları bunların dışında tutulmuştur.

Halkevlerinde toplantılarında katılan kişiler için özel yerler ayrılmaz yalnızca Mustafa Kemal Atatürk'e ve devlet hâkimiyetine gösterilen saygıdan dolayı cumhurbaşkanı, meclis başkanı, başbakan ve görevli olduğu yerlerde vali, kaymakam ve nahiye müdürü ile oranın en büyük komutanına yer hazırlanmaktaydı. Halkevlerinde samimiyet ve içtenlik duygusu hâkim olmuştur bu nedenle halkevleri çatısı altında hiç bir bireye ayrıcalık tanınmamış herkes eşit görülmüştür.¹¹⁵

Halkevi binası ve içinde yer alan eşyalar bulunduğu yerin halkevi başkanı ve İdare Yönetim Kurulu'na emanet edilmiştir. Bu nedenle bina ve eşyaların korunmasının yanı sıra bu eşyaların temizliğinden ve bakımından da sorumlu tutulmuşlardır. Bu nedenle Halkevlerinde temizliğin sağlanması ve kontrol edilmesi için "Temizlik ve Bakım Kılavuzu" yayınlanmıştır.¹¹⁶ Halkevlerinin temel eşyaları özel işler için hiçbir nedenle kişilere geçici bir süreliğine dahi verilemezdi sadece parti teşkilatı, parti hizmetleri için Halkevlerinde yürütülen çalışmaları aksatmamak şartı ile bu temel eşyalarını kullanabilmekteydi. Bu temel eşyalar arasında piyano, sinema, radyo, kitap, gazete, dergi vs. yer almaktadır.¹¹⁷

Geniş halk tabakalarının birbiriyle kaynaşması ve halkın bilgi, kültür seviyesinin yükseltilmesi için açılan halkevlerinin sayısı kısa zamanda bütün memleketi kaplamıştır. Gönüllülük esasına dayanarak ve herkesin kendi zevkine göre çalışma alanı bulabilmesi için dokuz çalışma kolu şeklinde hizmet veren bu kurumun, memlekete sağladığı faydayı daha ileri seviyeye ulaştırmak adına köylerde ve küçük yerleşim yerlerinde 1940 yılından itibaren Halkodalarının açılmasına karar verilmiştir.¹¹⁸ Böylece 1939 yılında "Halkodaları Talimatnamesi" hazırlanmış¹¹⁹ ve 1940 yılında ise 141 Halk odası açılmıştır.¹²⁰ Halkodaları da

¹¹⁴ Duman, *age*, s.71. Ancak Halkevlerinde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi özel günlerde çocuklar için özel müsamereler düzenlenmiştir. Bkz: *Ulus* "Memleket ve Çocuklarımız İki Büyük Bayramı Coşkunca Kutladı" 24 Nisan 1936, s.1.

¹¹⁵ *CHP Halkevleri Örneği*, s.7; *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s.14.

¹¹⁶ *CHP Halkevleri ve Halkodaları Temizlik ve Bakım Kılavuzu*, Ankara 1944, s.5.

¹¹⁷ *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s.8.

¹¹⁸ *CHP 18'inci Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ulus Basımevi, Ankara 1950, s.3; *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, Ankara 1944, s.1.

¹¹⁹ *CHP Halkodaları Talimatnamesi*, Ulus Basımevi, Ankara 1939, s.1.

¹²⁰ *Kuruluşunun 32. Yıldönümünde Halkevleri*, 19 Şubat 1932-19 Şubat 1964, Hazırlayan Halim Baki Kunter, Ankara 1964, s.6.

Halkevleri ile aynı amaçlar için açılmıştır. Halkevi açmanın mümkün olmadığı yerlerde Halkodaları açılmış ve CHP'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkelerini hayata geçirmek için çalışan bir kültür kurumu olmuştur.¹²¹ Bu kurumlar aynı zamanda halk için, halk içerisinde kurulmuş bir kültür yuvası olma özelliğini taşımaktadır.¹²²

Halkevinin açılmadığı yerlerde halkodası açılarak bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Ancak halkevlerinde olduğu gibi halkodalarının da açılabilmesi içinde bazı şartlar gerekmektedir. Halkodası açılacak bölgede halkodasına kayıtlı en az 50 üyenin olması, bir toplantı salonu ve okuma odasının bulunması, bunların yanı sıra bir yıllık gelir kaynağının sağlanmış olması gerekmektedir.¹²³ Halkevlerinde ve halkodalarında yürütülen bütün faaliyetler hiçbir karşılık beklemezsizin gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmaktaydı. Halkevlerinde ve halkodalarında sadece kâtip, odacı v.s gibi gerekli görülen çalışanlara maaş verilmekteydi. Bunların dışında sadece aydınlatma ve ısıtma gibi giderlerin karşılanması için para harcanmaktaydı.¹²⁴

İlk olarak 14 merkezde aynı anda açılan Halkevleri yine aynı zamanda Türkiye’de çalışmalarına başlamıştır. Bu süreç içerisinde her ile bir halkevi kazandırmak istenmiş ve çalışmalara devam edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda daha birinci yılın sonunda Halkevlerinin sayısı 34’e yükselmiş ve sonraki yıllar içerisinde de bu sayı yükselmeye devam etmiştir.¹²⁵ Halkevlerinin her şeyden önce Atatürk ilke ve inkılâplarını halka benimsetmek gibi bir görevi bulunmaktaydı. Bu doğrultuda Anadolu insanını kültürel yönden kalkındırmak için halkevleri aracılığı ile her yerde kütüphaneler ve okuma odaları oluşturmaya çalışılmıştır.¹²⁶ Ayrıca Halkevlerinin yayın kolu olarak 1932’de “*Kadro*” 1933’te “*Ülkü*” dergileri yayınlanmaya başlanmıştır. Adı geçen dergiler yine Halkevlerinin temel amaçlarını halka duyurmak için düzenli olarak yayın hayatına devam etmiştir.¹²⁷ Halkevleri kuruldukları tarihten itibaren hızlı bir gelişim süreci yaşamış ve çok fazla kitleye hitap etmeyi başarmıştır. Nitekim 1933 yılında Halkevlerinde yapılan 1663 toplantıya 500.569 kişi katılmıştır. 1933 yılında 915

¹²¹ *CHP Halkodaları Talimatnamesi*, s.1.

¹²² *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944*, Ankara 1945, s.4.

¹²³ *Kuruluşunun 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.6.

¹²⁴ *Kuruluşunun 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.7.

¹²⁵ Çeçen, age, s.126.

¹²⁶ Toksoy, age, s.75.

¹²⁷ Toksoy, age, s.78.

konferans, 373 konser, 511 temsil sergilenirken 1938 yılında ise 2727 konferans, 1730 konser ve 1760 temsil sergilenmiştir.¹²⁸

Ülke içerisinde büyük bir ihtiyacı karşılayan halkevleri aynı zamanda başka ülkelerle olan kültürel ilişkiler için de başlıca temas yeri hizmeti görmüştür.¹²⁹ Halkevlerinin kısa surede gelişim göstermesi ve başarılar elde etmesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün sağladığı destek oldukça önemli olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk çıktığı yurt gezilerinde orada bulunan halkevlerini ziyaret etmiş ve çalışmalarını desteklemiştir.¹³⁰

1.5. HALKEVİ ŞUBELERİ VE GÖREVLERİ

Halkevleri bütün vatandaşların kabiliyet ve istekleri göz önünde bulundurularak herkese hitap edebilecek bir çalışma ortamı sağlamak adına faaliyetlerini dokuz çalışma şubesine ayırarak yürütmüştür. Bunlar: Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze ve Sergi Şubesidir. Reşit Galip Bey 19 Şubat 1932'de Ankara Halkevinde yaptığı açılış konuşmasında *“Türklerde öncelerden beri 9 sayısı kutlu bilinmektedir. Halkevi şubelerinin sayısı da güzel bir tesadüf ile 9 oldu”* diyerek bu konudaki düşüncesini ifade etmiştir.¹³¹

Halkevlerinin kuruluş tarihi olan 1932 ile 1940 yılları arasında hem şubelerde isim değişikliği oluş hem de şubelerin faaliyet alanlarında bazı değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin başlıca nedeni ise Türkçe de yaşanan sadeleşme hareketleri olmuştur.¹³² Söz konusu şubelerin isim değişiklikleri aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 1. Halkevi Şubelerinde Yaşanan İsim Değişiklikleri¹³³

Halkevi Şubeleri İsim Değişiklikleri		
Halkevleri Talimatnamesi 1932	Halkevleri Öreneği 1935	Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940
Dil, Edebiyat, Tarih	Dil, Tarih, Edebiyat	Dil ve Edebiyat
Güzel Sanatlar	Ar Şubesi	Güzel Sanatlar
Temsil	Gösterit	Temsil
Spor	Spor	Spor

¹²⁸ Çeçen, age, s.138-163.

¹²⁹ CHP 18'inci Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.4; Kuruluşunun 32. Yıldönümünde Halkevleri, s.8.

¹³⁰ Hakan Yaşar, Sinop Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2008, s.55.

¹³¹ Halkevlerin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası, s.17.

¹³² Şimşek, age, s.75.

¹³³ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s.4; CHP Halkevleri Öreneği, s.5.; CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940, s.5-29.

İçtimai Yardım	Sosyal Yardım	Sosyal Yardım
Halk Dershaneleri ve Kurslar	Halk Dershaneleri ve Kurslar	Halk Dershaneleri ve Kurslar
Kütüphane ve Neşriyat	Kitapsaray ve Yayın	Kütüphane ve Yayın
Köycüler	Köycülük	Köycülük
Müze ve Sergi	Müze ve Sergi	Tarih Müze

Halkevlerinin çalışmalarını yürüten söz konusu şubeler Cumhuriyet Halk Partisinin ilkelerini yaymak, halkın gelişimine katkı sağlayacak araştırmalar ve faaliyetler yapmak maksadıyla kurulmuştur.¹³⁴

1.5.1. Dil, Edebiyat Ve Tarih Şubesi

Dil, edebiyat ve tarih çalışmaları Halkevleri faaliyetleri arasında en önemlileri olarak yer almaktadır. Dil edebiyat ve tarih bir milletin kurucu unsurları olarak görülmektedir. Bu nedenle ümmet anlayışından millet anlayışına geçmeyi hedefleyen toplum için bu alanda yapılacak olan çalışmalar büyük önem taşımaktadır.¹³⁵ Reşit Galip Bey 19 Şubat 1932’de Ankara Halkevinde düzenlenen açılış töreninde yaptığı konuşmasında bu şubenin amaçlarını şu şekilde açıklamıştır:

*“Dil, edebiyat ve tarih çalışmaları bir milletin mili benliğinin oluşmasında, şekillenmesinde ve kültür faaliyetleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle bu şubenin önemi de büyüktür. Dil, edebiyat ve Tarih Şubesi aracılığıyla memleketin dört bir köşesinde yer alan halkı millî kültür etrafında birleştirmek amacıyla çalışmalarını sürdürecektir. Millî kültürün oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde dil, edebiyat ve tarih alanında çalışma yapan kişilerin bir araya gelmesi gereklidir. Zira millî dilin, millî edebiyatın ve millî tarihin oluşması için bu birlik ve beraberlik şarttır.”*¹³⁶

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesinin görevleri arasında toplumun genel bilgisini yükseltmek, parti prensiplerinin kökleşmesini sağlamak, yurt sevgisinin ve yurttaşlık duygusunun gelişmesine yardımcı olacak faaliyetler düzenlemek yer almaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek için konferanslar, seminerler ve toplantılar düzenlenmiştir.¹³⁷ Halkı bilgilendirmek amacıyla halkevlerinde verilen söz konusu konferansların, ilk olarak halkın ilgisini çekecek konularda olması ve özellikle halkın anlayabileceği bir dil kullanılması istenmektedir.¹³⁸ Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesinin dil alanındaki çalışma amaçları ise Türkçeyi

¹³⁴ Şimşek, *age*, s.80.

¹³⁵ Canlı, *age*, s.98.

¹³⁶ *Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası*, s.12.

¹³⁷ *CHF Halkevleri talimatnamesi*, s.6; *CHP Halkevleri Örneği*, s.10-11.

¹³⁸ Bayraktar, *age*, s.56.

geliştirmek ve zenginleştirmek olmuştur. Bu doğrultuda bugün yazıda ve edebiyat alanında kullanılmayan ancak halk arasında konuşma dilinde varlığı devam eden kelimeleri toplamak, millî masal ve atasözlerini araştırıp bir araya getirmek gibi görevleri bulunmaktadır.¹³⁹ Şubenin edebiyat alanındaki çalışma amaçları ise yabancı dillerden gelen kelimelerin yerine Öz Türkçe kelimelerin edebi yazılarda kullanılmasını ve yayılmasını sağlamak, millî edebiyatı olumsuz etkilerden korumak ve millî edebiyatın devamlılığını sağlayacak, bu alanda çalışmalar yapacak yeni ve genç kişileri teşvik etmek ve halkevi dergilerini çıkarmaktır. Ayrıca bilim, sanat ve edebiyat alanlarında yer alan önemli şahsiyetleri anmak ve milletin ve devletin onlara duyduğu saygı ve sevgiyi göstermek için törenler düzenlemek yine bu şubenin görevleri arasında yer almaktadır.¹⁴⁰

1.5.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Güzel Sanatlar Şubesinin başlıca görevleri; müzik, resim, heykelticilik, mimarlık vb. alanlarda eğitilmiş veya eğitimsiz kişilerin bir araya gelmesini sağlamak, genç yeteneklerin yetişip gelişmesine yardımcı olmak, halkevlerinde düzenlenen eğlencelerin müzik programlarını hazırlamak, halk için müzik geceleri düzenlemek, halkın müzik bilgisini yükseltmek için kurslar düzenlemek, halk arasında söylenmekte olan halk türkülerinin notalarını ve sözlerini bulup düzenlemek, bütün halkın millî marşları ve türkülerini öğrenmesine yardım ederek millî törenlerde kadın ve erkeğin birlikte söylenmesini sağlamaya çalışmak olmuştur.¹⁴¹

1.5.3. Temsil Şubesi

Halkevi şubeleri içinde bu şubeye büyük bir ilgi ve eğilim olmuştur. Bu nedenle yapılan devrimlerin getirdiği yeni düşünce ve duygularının halka ifadesi konusunda en kuvvetli ve önemli araçlardan biri temsil şubesi olmuştur.¹⁴²

Bu şubenin görevleri halkevleri talimatnamesinde şu şekilde belirtilmiştir: Halkevlerinde yeni bir hayat ve hareket oluşmasını sağlamak, şehir ve kasabalar da yaşayan halkın tiyatro ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olmak, tiyatro ile ilgilenen ve yetenekleri bulunan kadın ve erkek üyelerden bir veya birkaç tiyatro grubu oluşturmak, tiyatro konusunda yetenekli olan kişilerin kendilerini göstermesini sağlamak, gençlerin sanat ve dil terbiyelerine

¹³⁹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, s.6; CHP Halkevleri Örneği, s.11.

¹⁴⁰ CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, s.6-7.

¹⁴¹ CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, s.10-11.

¹⁴² “Necip Ali Bey’in Nutku: Halkevleri Yıldönümünde” *Ülkü*, C.1, S.2, Mart 1933, s.111.

katkıda bulunarak onların güzel, akıcı ve özgürce konuşmalarını sağlamak, memleket ve cemiyet için faydalı telkinlerde bulunmaktır.¹⁴³ Bu amaçlar doğrultusunda halkevlerinde sahnelenen oyunların başlıca iki amaca hizmet etmesine özen gösterilmekteydi bunlardan birincisi halkın tiyatro ihtiyacının karşılanması ikincisi ise ülke ve toplum için yararlı olacak bilgilerin aktarılmasıdır.¹⁴⁴ Bu nedenle halkevlerinde sahnelenen oyunların konusu özenle seçilmiş ve her oyunun sergilenmesine izin verilmemiştir. Ayrıca bu şubede sadece tiyatro gösterimi değil aynı zamanda kukla-karagöz, orta oyunu ve sinema gibi alanlarda çalışmalar düzenlenmiştir. Halkevleri Temsil Şubesi aracılığıyla, sahneye çıkmanın ayıp kabul edildiği dönemlerde dahi önemli sanatçılar yetiştirmiş bu sanatçılardan devlet konservatuarına gelerek önemli başarılar elde edenleri olmuştur.¹⁴⁵

1.5.4. Spor Şubesi

Halkevlerinin en göze çarpan faaliyetlerinden biri de spor alanında yapılan çalışmalar olmuştur. Halkevlerinde her alanda halkı yetiştirmek için faaliyetler yapıldığı gibi spor ve beden terbiyesi konularında da aynı özen gösterilmiştir. Spor ve beden terbiyesi millî kültür davasının önemli bir parçası olarak ele alınmış ve gerekli çalışmalar yapılmıştır.¹⁴⁶ Gençliğin bir düzen içinde yetiştirilmesini sağlamak için Parti ilkeleri ve programı göz önünde bulundurularak Beden Terbiyesi Kanunu oluşturulmuştur.¹⁴⁷ Beden Terbiyesi Kanunun da yer alan 14. Madde halkevlerin de yürütülen spor ve beden terbiyesi faaliyetlerine aittir. Bu kanun vasıtasıyla halkevlerinde çalışan veya spor faaliyetlerinden fayda sağlamak isteyenlere spor salonlarında, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ile ortak olarak düzenlenen çalışma programına göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve millî oyunlar gibi beden hareketlerini yaptırabilmektedir.¹⁴⁸

Halkevlerinin de aynı zamanda Türklerin geleneksel sporlarından olan güreş ve cirit oyununa, biniciliğe önem verilmiş atletizm, dağcılık, kayak, boks ve deniz sporlarının yayılmasını sağlamışlardır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise yürütülen spor çalışmaları, halkevlerinin en hareketli ve ilgi çeken tarafı olmakla birlikte, sadece modern spor hareketleri

¹⁴³ CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, s.14.

¹⁴⁴ Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.125.

¹⁴⁵ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.6.

¹⁴⁶ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.6.

¹⁴⁷ CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, Ankara 1941, s.43.

¹⁴⁸ CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, s.16; Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri, s.13.

üzerinde durulmamış, modern sporun yanı sıra millî spor hareketlerinin de öğretilmesi ve ön plana çıkması için yapılan çalışmalara geniş ölçüde yer verilmiştir.¹⁴⁹

1.5.5. Sosyal Yardım Şubesi

Halkevleri bulundukları bölgede yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, yoksul düşmüş ihtiyarlar ve hastalar gibi insanlara karşı toplumun şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yüksek tutmak için çalışmıştır.¹⁵⁰ Bu şubenin amaçları; bölgede bulunan yardım derneklerinin daha verimli çalışmasını sağlamak, kimsesiz kadın ve çocukların giyim, yemek ve barınma ihtiyatlarını gidermek, hastaların tedavi edilmesini sağlamak, işsizlerin iş bulmalarına yardımcı olmak, zor durumda olan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak, cezaevindeki ihtiyaç sahiplerini gözetmek, halk sağlığı ve bilgisini artıracak konferanslar düzenlenmesini sağlamak, il merkezlerinde bulunan Halkevlerinde parasız muayene evleri açmak, köylerdeki hastalar için seyyar ekipler göndermek, fakirler için ilaçların halkevleri bütçesinden parasız olarak verilmesini sağlamak olmuştur.¹⁵¹

Halkevlerinde yalnızca yardıma muhtaç vatandaşlara yardım etmekle kalınmamış aynı zamanda vatandaşları yardıma muhtaç duruma düşüren nedenler araştırılmış ve bu durumların ortadan kalması içinde çalışmalar yapılmıştır.¹⁵²

1.5.6. Halk Dershaneleri Ve Kurslar Şubesi

Halkevlerinin başta gelen görevleri arasında halkın temel bilgileri öğrenmesini sağlamak, okul çağı dışında kalan ve okuma yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretmek, yetiştirme ve geliştirme hareketlerinin ilerleyip genişlemesini sağlamak ve korumak yer almaktadır. Bu nedenle halkevlerinde bulunan Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesine önemli görevler düşmektedir.¹⁵³ Ülkemizde okuma-yazma bilmeyen tek bir vatandaş dahi bırakmamak millî kültür davasının temelini oluşturmaktadır. Bu davanın gereğini yerine getirmek için halkevleri içinde açılan kurslar arasında Türkçe okuma-yazma kursları başta gelmektedir.¹⁵⁴

¹⁴⁹ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.14.

¹⁵⁰ *CHF Halkevleri Talimatnamesi*, s.9.

¹⁵¹ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.14.

¹⁵² *CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ulus Basımevi, Ankara 1948, s.19.

¹⁵³ *CHP XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ulus Basımevi, Ankara 1947, s.13.

¹⁵⁴ İsmail Özer, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s.342-343.

Bu dönemde halkın büyük bir bölümünün okuma-yazma bilmediği gerçeği göz önüne alındığında okullarda eğitim ve öğretim görme yaşının üstünde kalan genç vatandaşlara okuma-yazma öğretilmesi, kadın erkek ayırt etmeksizin hevesli yurttaşlara pratik bilgiler ve el sanatları kursları açılması, ülkede kalkınma ve ilerleme hareketinin başarıya ulaşmasında önemli bir yere sahip olmuştur.¹⁵⁵ Halkevlerinde Türkçe okuma-yazma kursunun yanı sıra bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarına göre fizik-kimya, yabancı dil, biçki-dikiş, nakış, şapkacılık, ütü, kola, çiçekçilik, muhasebe, arıcılık, bağcılık, elektrikçilik gibi hayatı kolaylaştırmak için pratik hayat bilgileri kursları verilmektedir.¹⁵⁶

1.5.7. Kütüphane Ve Yayın Şubesi

Halkevleri kütüphanelerin halkı okumaya teşvik ve fikirleri aydınlatma amacıyla kurulmuş kurumlardır.¹⁵⁷ Kütüphaneler, halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca etken olarak görülmüştür. Bu nedenle Kütüphane ve Yayın Şubesi halkevlerinin açılabilmesi için gerekli sayılan üç şube arasında yer almaktadır.¹⁵⁸ Halkevlerinin bulunduğu bölgede halkın kullanımına açık olan bir kütüphane bulunsa bile halkevinin kendi bünyesinde bir kütüphane oluşturması gerekmektedir.¹⁵⁹

Türk devrimlerine ve ilkelerine ters düşen, yabancı yönetimleri ve fikirleri anlatan, dini içerikli olan, millî ve gerçek görüşler dışında kalan uydurma bilgilerin, geri ve eski zihniyet yapısını benimseyen, şehvet ve ihtiras gibi duyguları gün yüzüne çıkaran ve gençliği sağlığa zararlı alışkanlıklara yönelten eserlerin halkevi kütüphanelerinde yer almasına izin verilmemiştir. Halkevleri kurup hanelerine girecek kitap ve mecmualar Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi cemiyetlerden, CHP Genel Sekreterliğinden, halkevlerinin kendi bütçesinden ve halkın verdiği bağışlardan temin edilmiştir.¹⁶⁰ Halkevi kitaplıklarında ki kitap sayılar gün geçtikte artmaya devam etmiş bu nedenle modern kütüphanecilik esasına göre tasnif ve tertibi zorunlu hale gelmiştir. Bu iş için teknik bilgiye sahip olan elamanlar yetiştirmek için 1945 yılında Ankara Halkevinde Kütüphanecilik Kursu açılmış ve halkevi kütüphane memurları burada yetiştirilmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁵ *CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, s.20.

¹⁵⁶ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.15.

¹⁵⁷ Uluğ İğdemir, *Halkevleri Kütüphaneleri İçin Rehber*, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1939, s.60.

¹⁵⁸ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, s.24.

¹⁵⁹ *CHF Halkevleri Talimatnamesi*, s.11.

¹⁶⁰ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, s.25.

¹⁶¹ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.16.

Bu şubenin amaçları bulunduğu yerde başka kütüphane varsa olanlar iş birliği yapmak, okuma odaları ve seyyar kütüphaneler oluşturmak olmuştur. Bu nedenle Halkevleri kendilerine yakın köy ve mahallelerden başlayarak buralarda kütüphaneler açmak için çalışmıştır. Halkevlerinin bu konudaki çalışmalarının en büyük yardımcıları ise köy öğretmenleri olmuştur.¹⁶² Kütüphane açılmayan yerlere ise seyyar kütüphaneler aracılığıyla ulaşım sağlanmak istenmiştir. Böylece en uç köşede olan köylere kadar gidilerek halka okumak için kitap ulaşması sağlanmıştır.¹⁶³

1.5.8. Köycülük Şubesi

Millî Mücadele Dönemi sonrasında ülkemizde bulunan köylerde yaşam seviyesinin düşük olması ve şehir merkezleriyle köyler arasında iletişim olmaması köylerde yaşanan halkın asırlardan beri tek düze bir hayat sürmesine neden olmuştur. Bu nedenle halkevleri içinde köycülük şubesinin kurulması oldukça önemli bir gelişme olmuştur.¹⁶⁴ Bu şubenin amacı köylerin sosyo-kültürel gelişimini sağlayarak köylü ve şehirli arasındaki bağı kuvvetlendirmek olmuştur. Nüfusun büyük bir çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu düşünülürse köycülük şubesinin çalışmalarının ne kadar önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Halkevleri ve halkodaları köycülük çalışmalarını iki farklı koldan ilerletmeye çalışmıştır. Bunlardan biri halkevi üyelerinin köylere giderek köylüler ile temasa geçmesi, ikincisi ise halkevlerinde düzenlenen etkinliklere köylülerinde çağırılması olmuştur.¹⁶⁵ Köy gezilerinde yer alan doktorlar, baytarlar, hukukçular mühendisler ve öğretmenler köylerde yaşayan halka- faydalı bilgiler vererek onların sorunlarına çareler aramışlardır.¹⁶⁶ Bu köy gezileri birçok köylü ile şehirlinin kaynaşması ve birbirleriyle alakadar olmasını sağlamıştır. Halkevleri şehir ve kasabalarda pazarların kurulduğu günleri takip ederek o günlerin akşamında Köylü Geceleri düzenlemiştir. Böylece bu geceler aracılığıyla köylü ile bir araya gelinerek sohbet edilmekte ve dertleri dinlenmektedir.¹⁶⁷

Köycülük Şubesi aynı zamanda halkevleri içinde yer alan diğer şubeler ile de iş birliği içinde olmuştur. Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesinin yardımıyla imkan olan yerlerde

¹⁶² İğdemir, *age*, s.64.

¹⁶³ İğdemir, *age*, s.67.

¹⁶⁴ Adem Kara, *Cumhuriyet Dönemi Kültürel ve Sosyal Gelişmemizin Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)*, Platanus Yayınevi, Ankara 2020, s.96.

¹⁶⁵ *CHP XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, s.15.

¹⁶⁶ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları*, s.53.

¹⁶⁷ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları*, s.54.

köylüyü okutmaya çalışmak, yazma bilmeyen kişilerin mektuplarını yazmak, Sosyal Yardım Şubesinin yardımıyla hasta köylülerin tedavileri ile ilgilenmek yine bu şubenin görevleri arasında yer almaktadır. Ayrıca temsil şubesi ile iş birliği yaparak karagöz, kukla ve millî oyunları sergileyerek köylerde neşe ve eğlenenin artması da sağlanmıştır.¹⁶⁸

1.5.9. Tarih ve Müze Şubesi

Millî hayatımıza ait değerli eşyaların ve belgelerin korunmasını sağlamak her zaman büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle halkevleri Tarih ve Müze Şubelerinin faaliyetleri halkevleri çalışmaları arasında en başta bir yer almaktadır.¹⁶⁹ Tarih ve Müze Şubesinin tarihi eserlerin toplanmasını, eski eserlerin tasnif edilerek korunmasını sağlayabilmek için halka millî tarih ve genel tarih konuları hakkında halkı bilgi verilmiştir. Halkı bu konuda bilgi sahibi yapmak için yazılar kaleme alınmış, konferanslar düzenlenmiş ve sergiler açılmıştır. Ayrıca yine millî tarih hakkında yapılan araştırma ve incelemeler yayınlanarak, resmi makamlarla ve müzelerle temas edip iş birliği yapılarak o bölgede yer alan eski eserlerin korunması sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁷⁰

Tarih ve Müze Şubesinin diğer bir çalışma alanı ise folklor olmuştur. Bir taraftan halk dilinde varlığını devam ettiren zengin, geniş ve köklü halk bilgilerini düzenleyerek bir araya getirmek ve aynı zaman da yine eskiden beri süre gelen folklor ve etnografya açısından kıymetli olan eserleri düzenleyerek bir araya getirmek ve bu eserlerin kaydını oluşturmak bu şubenin görevleri arasında yer almaktadır.¹⁷¹

Tarih ve Müze şubesinin bu görevlerini yerine getirebilmesi için Cumhuriyet Halk Partisi gerekli olan yardımları sağlamış ve aynı zamanda bu şubede yapılan çalışmaları dikkatlice takip etmiştir. Halkevlerinin bu yöndeki çalışmaları sonucunda millî kültür ve tarih alanına ait önemli eser ve belgeler ortaya çıkmıştır.¹⁷²

1.6. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

Halkevlerinin kapatılması konusuna geçmeden önce halkevlerinin kapatılmasında etkili olan olaylara değinmek konu bütünlüğü için faydalı olacaktır.

¹⁶⁸ CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, s.28-29.

¹⁶⁹ CHP XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.11.

¹⁷⁰ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, s.31.

¹⁷¹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, s.31.

¹⁷² CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.16.

Kuruluşundan bu yana CHP'nin kültür kolu olarak faaliyet gösteren ve partinin söylemlerini halka duyurma da bir araç olarak kullanılan halkevleri, ilk on yıllık çalışma döneminde devam eden heves ve coşkuyu zamanla yitirmeye başladı. Bu dönemde yaşanan siyasi gelişmelerinde etkisiyle halkevleri değişim sürecine girdi. Halkevlerinin tüzüğünde yapılan değişiklikler ve 1939-1940 tarihleri arasında halkodalarının kurulmasını, halkevlerinde yaşanan sorunların başlangıcı olarak kabul etmek mümkündür. Artık halkevlerinde yapılan etkinlikler rutin bir hal almaya başlamış, 1942 yılında ise halkevlerinin yayın organı olan *Ülkü*'nün yayın politikasını da değişiklikler yapılmıştır. *Ülkü* dergisinin yayınlanma sıklığı, biçimi ve izlenen strateji değişmişti. Önceleri partinin ilke ve inkılâplarından bahseden yazılar yayınlanırken yeni dönemde ulusal kültürün gelişmesi ve yayılmasına yönelik yazılara yer verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde yaşanan başka bir değişim ise halkevlerinin tiyatro etkinliklerinde meydana gelmiştir. Politik oyunların yerine toplumsal sorunları konu edinen piyesler gösterilmeye başlanmıştır.¹⁷³ Halkevlerinde yaşanan bu değişimlerin yanı sıra uluslararası siyasette de önemli gelişmeler olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşılmamasıyla birlikte bütün dünyayı etkisi altına alan bir demokrasi hareketi başlamıştı. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ise yine bütün ülkeleri etkiliyor ve ülke içinde de yeni düzenlemelerin yapılmasına neden oluyordu. Doğal olarak Türkiye'nin de yaşanan bu gelişmelerden etkilenmemesi imkânsızdı. Demokrasi sürecinin başlamasıyla birlikte ülke içinde Atatürk İlke ve İnkılâplarına karşı oluşumlar meydana gelmeye başlamıştı. Aynı zamanda Türkiye'de hayata geçirilmeye çalışılan çok partili hayat sistemi denemesi farklı düşünceye sahip insanların bir araya gelerek dernek ve partiler kurmasına neden olmuştur.¹⁷⁴ Çok partili hayata geçiş ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisine karşı muhalif bir kesimin meydana gelmesi, insanların halkevlerine karşı olan tutumunda da değişiklikler yarattı. Başka bir partinin iktidara gelme olasılığı insanların CHP'nin bir kültür kolu olarak faaliyet gösteren halkevlerinden uzaklaşmasına neden oldu. Halkevleri her ne kadar kültür kurumu olarak faaliyet gösterse de özünde siyasi bir partiye bağlıydı. Bu durum elbette Tek Parti döneminde bir sorun teşkil etmiyordu ancak çok partili hayat sistemine geçiş ile birlikte büyük bir sorun haline dönüştü.¹⁷⁵

İdare masrafları belediye, özel idareler ve devlet bütçesinden karşılanan halkevlerinin bu dönemde yaşadığı diğer bir sorun ise bütçe meselesi oldu. Bazı bölgelerin belediye yönetimi

¹⁷³ Şimşek, *age*, s.204-205.

¹⁷⁴ Çeçen, *age*, s.213-214; Toksoy, *age*, s.108.

¹⁷⁵ Çeçen, *age*, s.214.

başka partinin tekeline girmiş olması öncelerden beri halkevlerine yönelik yapılan yardımların kesilmesine neden oldu. Örneğin 1946 yılında beş milyon lirayı bulan halkevleri geliri 1947 yılında ise üç milyon liraya kadar gerilemiştir.¹⁷⁶ Yaşanan maddi kaynak sıkıntısı halkevlerinin yürütmüş olduğu çalışmaların sekteye uğratmış ve maddi kaynak yetersizliğinden dolayı halkevleri dergileri çıkamaz, köy gezileri düzenlenemez, sosyal ve kültürel etkinlikler yapılamaz duruma gelmiştir.¹⁷⁷ Halkevlerinde yaşanan bu mali sıkıntı nedeniyle yeni gelir kaynakları oluşturmak için halkevi yönetmeliklerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Yeni düzenlemelere göre halkevi salonlarının belirli şart ve süreler içerisinde kiralananak kullanıma açılacağı, salonda satranç, domino, dama, briç, bılardo ve masa gibi oyunların oynanmasına izin verileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra faaliyet kollarının düzenlediği bazı balolar, geziler, konserler, temsiller ve spor gösterileri de artık gelir kaynakları arasına alınmıştır. Halkevlerinde sadece Türkçe okuma-yazma kursları ve diğer kurslara katılan yoksul insanlardan ücret alınmayacağı belirtilmiştir.¹⁷⁸

Halkevlerinde yaşanan mali sıkıntıların yanı sıra idari yönetim sıkıntısı da yaşanmaktaydı. Parti idare heyetleri tek parti döneminde halkevleri işleriyle daha yakından ilgilenebilmekteydiler ancak çok partili rejimin başlamasıyla birlikte vakitlerin büyük bir çoğunluğunu siyasi işler için harcamak durumunda kalmışlardır. Bu nedenle de halkevlerinde kalifiyeli elaman sıkıntısı yaşanıyor ve halkevlerinin yönetiminde aksaklıklar yaşanıyordu.¹⁷⁹ Çok partili hayata geçiş ile yaşanan bu gelişmeler halkevlerinin gerilemesine neden olmuştur.

Bu dönemde yaşanan diğer bir sıkıntı ise halkevlerinin tüzel bir kişiliğinin olamamasıydı. Bu durum tek parti zamanında bir sıkıntı oluşturmazken çok partili rejim başladıktan sonra CHP'nin yan kuruluşu olarak değerlendirilen halkevlerinin, bu şekilde ayakta kalmayacağı anlaşılmıştı.¹⁸⁰ CHP, halkevlerine hem yeni bir kimlik kazandırmak hem de çok partili hayatın şartlarına uygun hale getirmek için 1947 yılında CHP'nin VII. Büyük Kurultayı toplanmış ve yeni bir "Halkevleri Komisyonu" kurulmasına karar verilmiştir.¹⁸¹ Oluşturulan komisyon, halkevleri ve halkodalarının durumunu detaylı şekilde inceledikten sonra CHP Büyük Kurultayı Başkanlığına bir rapor sunmuştur. Bu rapora göre; halkevlerinin istenilen derecede başarılı ve verimli olabilmesi için idare ve çalışma koşullarında gereken

¹⁷⁶ CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, Ankara 1948, s.214-215.

¹⁷⁷ Çeçen, *age*, s.215; Toksoy, *age*, s.109.

¹⁷⁸ Karadağ, *age*, s.63.

¹⁷⁹ CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, Ankara 1948, s.214.

¹⁸⁰ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.20.

¹⁸¹ CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, s.199-200.

düzenlemelerin yapılması kararı alınmıştır. Yine bu raporda halkevlerine nasıl bir idari şekil verilirse verilsin, parti ile olan bağlarının devam etmesi koşuluyla değişiklikler yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda “Halkevleri Komisyonu” bu raporda halkevlerine tüzel bir kimlik kazandırabilmenin üç yolu olduğunu ifade etmiştir. Bunlar; “*Cemiyet, Şirket ve Tesis*” olarak belirlenmiş ve bunlar arasından halkevlerinin yapısı için en uygun olanı belirlemeye çalışmışlardır. Nitekim araştırmalar sonucunda halkevlerinin yapısına en uygun olanın “*Tesis*” olduğuna karar verilmiştir.¹⁸² Kurulacak olan Halkevleri Tesis’i için göz önünde bulundurulması gereken şartlar ise şu şekildedir;

1. *Tesis’in Halk partisine bağlı olmasını sağlayacak maddeler tesis senedinde yer almalıdır.*
2. *Yapılacak Tesis’in devlet tarafından tanınan haklardan yararlanmasını sağlayacak kanun belirtilmelidir.*
3. *Tesisin kapatılması durumunda tesise ait malların ve değerli eşyaların Cumhuriyet Halk Partisine geri verilmesini sağlayacak maddelerin bu senette yer alması gerekmektedir.*¹⁸³

Komisyonun oluşturduğu bu rapor ile birlikte halkevlerinin gelecekteki durumu ile ilgili yapılacak çalışmalar başladı ve kurulması planlanan tesisin yönetim ve idare şeklinin nasıl olacağı, amaçlarının neler olacağı ve tesislerin maddi ihtiyaçlarının nereden ve nasıl karşılanacağı bile düşünülmüştür. Bu doğrultuda halkevlerinin tesislere dönüştürülmesi için hazırlanan rapor düzenlenen toplantıda sunuldu ancak toplantı sonucunda halkevlerinin tesislere dönüştürülemeyeceği sonucuna varılmıştır.¹⁸⁴

1949 yılına gelindiğinde ise CHP ve DP milletvekilleri arasında yaşanan halkevleri sorunu daha sert bir hal almaya başlamıştır. 1949 yılında yapılan bütçe görüşmelerinde halkevlerine sağlanan maddi devlet desteğinin kaldırılması gerektiği veya bu kuruluşun halka mal edilmesi gerektiği konusu gündem olmuştur. Muhalefet milletvekillerinden söz alan Hazım Bozca da halkevlerine yapılan maddi yardımları eleştirerek halkevlerinin mevcut konumunda çalışmalarını devam ettiremeyeceği belirterek bu kuruluşların Millî Eğitim Bakanlığına devredilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁵ DP milletvekilleri tarafından halkevlerine yapılan eleştirilere CHP milletvekilleri sesiz kalmamış ve halkevlerinin siyasi bir kuruluş olmadığını

¹⁸² CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, s.199-200.

¹⁸³ B.C.A. 490.01/454.1871.3; CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, s.201; *Kuruluşlarının Yıldönümünde Halkevleri (1932-1951-1963)*, s.33.

¹⁸⁴ B.C.A. 490.01/454.1871.3.

¹⁸⁵ “Bütçe Görüşmeleri Dolayısıyla B.M. Meclisi’nde Halkevleri Hakkında Konuşmalar” *Ülkü*, C.3, S.27, Mart 1949, s.2-3.

belirterek halkevlerinin kapısının CHP'li olsun ya da olmasın tüm yurttaşlara açık olduğunu ayrıca halkevlerinin bahsedildiği gibi başarısız bir kurum olmadığını ileri sürmüşlerdir.¹⁸⁶

1950 seçimlerini büyük bir üstünlükle kapatan DP, ilk olarak kendi hükümetini oluşturdu, meclise büyük bir çoğunlukla girdi ve iktidarı resmen devraldı.¹⁸⁷ DP'nin iktidara gelmesi, hâlihazırda halkevleri için zor olan süreci daha da zor hale getirdi ve halkevlerinin durumu için ardı ardına kanun teklifleri gelmeye başladı. Halkevlerine devlet bütçesinden yapılan yardımlar tekrar gündeme getirildi ve halkevlerine yapılan yardımların yasa dışı olduğu gerekçesiyle halkevlerinin gelir ve giderlerini tespit etmek amacıyla maliye müfettişleri görevlendirilmiştir.¹⁸⁸

Çok partili hayata geçiş ile birlikte zor günler yaşamaya başlayan halkevleri, DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte artık tamamen muhalefet yanlısı olarak görülmeye başlandı ve faaliyetlerini sürdüremez duruma gelmişti. CHP'nin ise Halkevlerini yaşatmak için verdiği mücadele yetersiz kalmıştır. Tüzel bir kişiliğe sahip olmayan halkevleri DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte artık can çekişmeye başlamıştı ve artık beklenen son gelmekteydi. DP'nin iktidara gelmesinin ardından partinin milletvekilleri hazırladıkları önerileri ve yasa tasarılarını Meclis'e taşıyorlardı. Bu yasa önerileri arasında Tekirdağ milletvekilliği görevini yürüten Şevket Mocan ve onun yanında yer alan 53 arkadaşının hazırladığı halkevlerinin kapatılmasını öngören yasa önergesi de bulunuyordu. Meclis'in 6 Ağustos 1951 tarihli oturumda gündeme gelen bu yasa önergesi önemli tartışmalara neden oldu.¹⁸⁹ DP'nin Atatürk'ün kültür örgütü olan halkevlerini kapatma girişimlerine karşı daha fazla sesiz kalmayan İsmet İnönü Meclis'te kürsüye gelerek şu tarihi konuşmasını yaptı:

“Çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte halkevlerinin devamlılığını sağlayabilmek için bütün partilerin memnun olacağı şekilde bir çalışma programı hazırlanmaya çalışılmıştır. bu doğrultuda halkevlerinin bir tesise dönüştürülmesi kararı alındı. Ancak bu karar uygulanamadı. Bunun nedeni ise muhalefet partisi ile uzlaşmaya varılamamasıdır. Muhalefet partisinin gayesi halkevlerini kapatmak olduğu için yapılan çalışmalar yetersiz kamdı. Cumhuriyet Halk Partisi her daim Türk Ocaklarının durumu ile ilgilenmiş, ocakların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Lakin artık Türk Ocaklarının yetersiz kalması yeni bir kurumun oluşturulması ihtiyacını doğurmuş ve halkevlerinin kuruluşu gerçekleşmiştir. Kuruldukları günden bu yana ülkenin kültür ihtiyacını karşılayan ve yirmi

¹⁸⁶ Bütçe Görüşmeleri Dolayısıyla B.M. Meclisi'nde Halkevleri Hakkında Konuşmalar”, s.3-7.

¹⁸⁷ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul 2019, s.83.

¹⁸⁸ “Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26. XI.1951” *Mülkiye Dergisi*, C.XXV, S.227, s.295.

¹⁸⁹ Çeçen, *age*, s.225.

yıldır faaliyet gösteren bu kurum bugün kapatılmak istenmektedir. Halkevlerinin yaptığı faaliyetler ve yetiştirdiği kişilerin sayısı sınırsızdır. Devrimlerin halka aktarılması görevini yerine getiren halkevlerini kapatmak büyük bir yıkımdır.”

CHP genel başkanı İsmet İnönü, çok partili hayat içinde demokrasinin bir gereği olarak halkevlerin çalışmalarını sürdürmesini istiyordu. Ancak iktidarı eline geçiren DP’nin arkasında yer alan gerici kesimin amacı, halkevleri aracılığıyla yürütülen kültürel faaliyetlerin ve gelişimin önüne geçmekti. DP iktidara gelince halkevlerinin kapatılmasını isteyen kesimin baskılarına dayanamayarak daha önce iktidar olmak için Atatürk devrimlerinden ödün verdiği gibi iktidar olduktan sonra ise halkevlerini kapatması DP’nin verdiği ödünlerin arasına eklenmiş oldu.¹⁹⁰

Nitekim DP’nin halkevlerinin kapatılması amacıyla hazırladığı ve 11 ağustos 1951 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 5830 sayılı yasa¹⁹¹ yürürlüğe girdi. Böylece 1932 yılından bu yana faaliyet gösteren halkevleri kapatıldı.

¹⁹⁰ Çeçen, *age*, s.229.

¹⁹¹ “ Resmi Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu daire ve Müesseselerde Münfesi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terk Edilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yapılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazine’ye İadesine Dair Kanun” T.C. Resmi Gazete, S. 7882, 11 Ağustos 1951, s.1781-1782.

2. BÖLÜM

HALKEVLERİ FAALİYETLERİNDE KADINLAR

2.1. HALKEVLERİNİN KADIN ÜYELİKLERİ

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeni rejimin topluma benimsetilmesi için yeni kurumlar açılmış ve çalışmalar başlamıştır. Bu kurumların içinde önemli bir yer edinen halkevleri, Cumhuriyet rejiminin beraberinde getirdiği yeni prensipleri topluma aktarmayı görev edinmiş ve çalışmalarını sürdürmüştür.

“Kadın Meselesi” Türk modernleşmesi süreci içinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'in erken dönemlerine kadar tartışma konusu olmuştur. Kadının toplumdaki geri kalmışlığı toplumsal kalkınmanın önünde bir engel olarak görülmüş ve kadın meselesi, çözümlenmesi gereken bir konu olarak ele alınmıştır.¹⁹²

Cumhuriyet'in kurucu kadroları tarafından modernleşme sürecinde belirlenen ve hayata geçirmek istenilen hedefler arasında, kadının toplum içindeki rolünün değiştirilmesi ve toplumsal yaşama dâhil edilmesi yer almaktadır. Bu nedenle kadınların üzerindeki toplum baskısını kaldırmanın yolunun onlara modern bir görünüş kazandırmak ve zihin yapısını değiştirmek olarak görülüyordu. Cumhuriyet Rejimi'nin hedeflediği kadın kimliğinin oluşumunda bir araç olarak görülen halkevleri, yeni Türk kadınının oluşumunda yürüttüğü faaliyetleri ile önemli bir rol oynamıştır. Halkevlerinin amaçları arasında kadınların eğitimi, eğlence, müzik, dans, spor vb. etkinliklere katılmalarına zemin hazırlayarak toplum içinde kabul görmelerini sağlamak vardı.

Kadınların hem ayrıcalık hem de vazife olarak halkevleri içinde yer alması kadınlı – erkekli seyircilere konferans vermesi, sahnede yer alması, enstrüman çalması, konserlere ve toplantılara katılması, dans, sinema gibi gösterilerin içinde bulunmaları beklenmekteydi. Bu faaliyetler aracılığıyla kasaba ve şehirlerde ki geri kalmışlığın önüne geçerek kadın ve erkeğin toplum içinde birlikte var olması sağlanmak istenmiştir. Kadınların halkevleri içinde yer almasını isteyen CHP, halkevlerini bir kültür kolu olarak görmekteydi, bu nedenle kadınların

¹⁹² İsmet Türkmen, “Türk Modernleşmesinde Kadın Kimliğinin İnşası: Halkevlerinin Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme 1932 1951”, *V. Uluslararası Canik Sempozyumu: “Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*, 01 – 03 Nisan 2016, Samsun, s.2.

halkevleri içinde yer alması bu yapılanmanın kültürel ve eğitici bir kurum olarak algılanmasında önemli bir adım olacaktı. 1932- 1939 yılları arasında halkevlerine kayıtlı kadın ve erkek üye sayıları ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. Halkevleri Şubelerinde 1932-1939 Yıllarına Ait Kadın-Erkek Üye Sayısı¹⁹³

YIL	HALKEVİ SAYISI	KADIN	ERKEK	TOPLAM
1932	34	1392	16576	17968
1933	55	2626	31915	34541
1934	80	3893	45922	49815
1935	103	4725	50273	54998
1936	136	5198	69230	74428
1937	137	6005	98325	104330
1938	209	6215	130320	136535
1939	367	6215	130320	136535

Halkevlerine kayıtlı kadın üye sayıları her yıl artış göstermiş ancak bu artış istenilen ve beklenen düzeyde olmamıştır. 1932 yılında halkevleri üyelerinin Şubelere, Mesleklere ve Kadın Erkek Olduklarına Göre Tasnifi şu şekildedir:

Tablo 3. 1932 Senesi Halkevleri Üyelerinin Şubelere, Mesleklere ve Kadın Erkek Olduklarına Göre Tasnifi¹⁹⁴

ŞUBELER	AVUKAT	DOKTOR	ÖĞRETMEN	TÜCCAR	ÇİFTÇİ	İŞÇİ	GÜZEL SANATLAR	DİĞER MESLEK	KADIN	ERKEK	TOPLAM
KÖYCÜLER	29	37	317	202	699	20	11	1393	55	2853	2908
TEMSİL	3	10	369	77	3	123	66	782	181	1252	1433
GÜZEL SANATLAR	6	12	302	68	18	203	324	919	168	1684	1852
DİL, EDEBİYAT, TARİH	22	7	481	54	20	38	18	779	139	1280	1419
İÇTİMAİ YARDIM	35	234	288	275	53	204	15	1434	240	2298	2538
SPOR	6	24	317	240	203	702	47	1405	114	2830	2944

¹⁹³ B.C.A., 490-1-0-0/ 846-346-1; *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası*, Ulus Basımevi 1934, s.119; *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, Ulus Basımevi 1935, s.193; *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, Ulus Basımevi 1936, s.194; *CHP 1939'da Halkevleri*, Recep Usluoğlu Basımevi, Ankara 1939, s.7.

¹⁹⁴ Kenan Olgun, *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği)*, İksad Yayınevi, Ankara 2019, s. 110.

MÜZE VE SERGİ	13	28	246	102	106	87	42	542	73	1093	1166
KÜTÜPHANE VE NEŞRİYET	29	14	330	51	15	61	22	677	83	1116	1199
HALK DERSANELERİ	9	26	532	36	3	105	6	1792	339	2170	2509
GENEL TOPLAM	152	392	3182	1105	1120	1743	551	9273	1392	16576	17968

1932 yılında denetlemeleri yapılan halkevlerinin kayıtlı üye sayısı 17968'dir. Bunun 1392'si kadın 16576'sı ise erkek üyedir. Gaziantep Halkevinin 343 üyesinin 4'ü kadındır. Bilecik Halkevinin ise 219 üyesinin 6'sı kadındır. Bu dönem içerisinde en az kadın üyeye sahip olan halkevleri Gaziantep, Bilecik ve Afyonkarahisar Halkevleridir. Toplam üye sayısı olarak en fazla üyeye sahip olan bazı halkevlerinde ise kadın üye sayıları şu şekildedir: İstanbul Halkevinin 2291 üyesinin 315'i kadındır. Konya Halkevinin 1016 üyesinin 66'sı kadındır. Bursa Halkevinin ise 761 üyesinin 91'i kadındır. Toplam üye sayısına oranla halkevleri içinde üçüncü sırada olan İzmir Halkevinin ise 950 üyesinin sadece 50'si kadındır. Buna karşılık Kütahya Halkevinde 55 kadın üye Edirne Halkevinde ise 54 kadın üye bulunmaktadır. Bina vaziyeti açısından elverişsiz olarak değerlendirilen Kocaeli Halkevinin 434 üyesi vardır ve bunun 42'si kadındır. Toplam üye oranı olarak en az üyeye sahip olan Malatya Halkevinde 186 üyenin 20'sinin kadın olduğu bilinmektedir.¹⁹⁵ Üyelerin meslek durumlarına bakıldığında en fazla üyenin 3186 kişiyle öğretmenler olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden sonra 1743 kişiyle işçiler grubu takip etmektedir. Kadın üye sayısı toplam üye sayısı içinde %9 gibi küçük bir orana sahiptir. Kadın üyelerin yoğunlukta olduğu şubeler ise Halk Dershaneleri ve İhtimai Yardım (Sosyal Yardım) şubeleri olmuştur. İhtimai Yardım ve Temsil şubelerinde kayıtlı bulunan kadın üye sayısı ancak %10'un biraz üzerindedir. Halkevlerine üye olan kişiler kendi mesleklerine ve ilgi alanlarına daha yakın olan şubelerde görev almayı tercih etmişlerdir. Örneğin öğretmenler Halk Dershaneleri ve Kurslar, Dil, Tarih ve Edebiyat ve Temsil Şubelerinde görev alırken, doktorlar ise İhtimai Yardım Şubelerinde görev almışlardır.¹⁹⁶

Tablo 4. 55 Halkevinin 31/12/1933 Sonunda Kayıtlı Bulunan Üyelerin Şubelere, Mesleklere ve Kadın Erkek Olduklarına Göre Tasnifi¹⁹⁷

¹⁹⁵ Age, s.109.

¹⁹⁶ Age, s.110.

¹⁹⁷ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası, s.118-119.

ŞUBELER	AVUKAT	DOKTOR	ÖĞRETMEN	TÜCCAR	ÇİFTÇİ	İŞÇİ	GÜZEL SANATLAR	SAİR MESLEK	KADIN	ERKEK	TOPLAM
DİL, TARİH, EDEBİYAT	61	28	672	164	52	121	60	1224	242	2266	2508
GÜZEL SANATLAR	7	24	464	166	46	479	387	1558	396	2848	3244
İÇTİMAİ YARDIM	80	288	305	510	245	635	24	2634	536	4521	5057
HALK DESANESİ	14	29	692	120	58	287	20	2312	488	3158	3646
SPOR	18	52	428	490	559	992	82	3739	138	6430	6568
TEMSİL	6	12	675	170	29	322	195	1448	422	2611	3033
KÜTÜPHANE VE NEŞRİYAT	38	27	394	172	44	87	32	1392	151	2187	2338
KÖYCÜLER	67	61	613	475	1939	378	38	2200	110	5923	6033
MÜZE VE SERGİ	4	18	131	98	11	38	33	467	84	1115	1199
TOPLAM	295	639	4374	2365	2983	3339	871	16974	2567	31059	33626
RİZE HALKEVİ	-	-	-	-	-	-	-	-	11	241	252
SİLİFKE	-	-	-	-	-	-	-	-	41	225	266
URLA	-	-	-	-	-	-	-	-	7	215	222
VAN	-	-	-	-	-	-	-	-	0	175	175
GENEL TOPLAM	-	-	-	-	-	-	-	-	2626	31915	34541

Tablo 5. 80 Halkevinin 31/12/1935 Sonunda Kayıtlı Bulunan Üyelerin Şubelere, Mesleklerine, Kadın, Erkek Olduklarına Göre Tasnifi¹⁹⁸

ŞUBELER	AVUKAT	DOKTOR	ÖĞRETMEN	TÜCCAR	ÇİFTÇİ	İŞÇİ	GÜZEL SANATLAR	SAİR MESLEK	KADIN	ERKEK	TOPLAM
DİL, TARİH, EDEBİYAT	100	42	1049	340	180	193	72	1786	338	3424	3762
GÜZEL SANATLAR	15	33	617	337	152	799	610	2213	545	4231	4776
İÇTİMAİ YARDIM	113	541	361	1008	243	887	76	3411	880	5760	6640
HALK DESANESİ VE KURSLAR	30	52	980	231	124	400	57	2645	603	3916	4519

¹⁹⁸ Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, s.192-193.

SPOR	31	58	563	724	731	2456	146	4447	145	9011	9156
TEMSİL	22	30	840	344	107	556	228	1945	437	3635	4072
KÜTÜPHANE VE NEŞRİYAT	50	51	560	411	86	294	60	1842	231	3123	3354
KÖYÇÜLER	87	186	709	838	3391	944	65	3115	407	8928	9335
MÜZE VE SERGİ	9	16	191	217	39	148	45	635	90	1210	1300
TOPLAM	457	1009	5870	4450	5053	6677	1359	22039	3676	43238	46914
BAFRA HALKEVİ	-	-	-	-	-	-	-	-	43	566	609
EDİRNE	-	-	-	-	-	-	-	-	72	684	756
ERZİNCAN	-	-	-	-	-	-	-	-	1	439	440
KIRKLARELİ	-	-	-	-	-	-	-	-	79	394	473
MALATYA	-	-	-	-	-	-	-	-	11	343	354
RİZE	-	-	-	-	-	-	-	-	11	258	269
GENEL TOPLAM	-	-	-	-	-	-	-	-	3893	45922	49815

Tablo 6. 103 Halkevi Üyelerinin Şubelere, Mesleklerine, Kadın ve Erkek olduklarına Göre Tasnifi¹⁹⁹

ŞUBELER	AVUKAT	DOKTOR	ÖĞRETMEN	TECİMEN	İŞÇİ	ÇİFTÇİ	GÜZEL SANATLAR	İŞYAR VS. ERTİKLER	KADIN	ERKEK	TOPLAM
DİL, TARİH, EDEBİYAT	110	61	1292	467	910	311	237	630	600	3418	4018
AR.	23	52	914	536	2306	264	1054	679	747	5081	5828
GÖSTERİT	30	49	1141	632	1965	245	409	503	716	4258	4974
SPOR	49	76	730	1338	6605	2189	814	1566	280	13087	13367
SOSYAL YARDIM Ş.	162	558	520	1542	3058	642	290	1072	1103	6741	7844
HALK DERSANESİ VE KURSLAR	34	57	1185	294	835	339	166	429	403	2936	3339
KİTAPSARA Y VE YAYIN	75	62	805	477	922	199	216	578	382	2952	3334
KÖYÇÜLÜK	130	160	848	1259	2561	4174	272	1220	348	10246	10594

¹⁹⁹ Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, s.194.

MÜZE VE SERGİ	18	23	298	281	343	66	78	283	133	1257	1390
TOPLAM	631	1068	7733	6826	19505	8429	3536	6960	4712	49976	54688
KARAKÖSE HALKEVİ	-	-	-	-	-	-	-	-	10	214	224
VAN HALKEVİ	-	-	-	-	-	-	-	-	3	83	86
GENEL TOPLAM	-	-	-	-	-	-	-	-	4725	50273	54998

Yukarıda yer alan tablolarda da görüldüğü üzere kadınların halkevleri içerisinde en fazla yer aldıkları şube Sosyal Yardım Şubeleri olmuştur. En fazla Sosyal Yardım Şubesinde görev almasında kadınların mevcut durumu, konumu ve istekleri etkili olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte yeni görevler üstlenen Türk kadınlarının yardım sever özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, Sosyal Yardım Şubelerinde faaliyet göstermeleri konusunda ayrıca yönlendirilmeleri kaçınılmaz olmuştur.

Halkevlerinin mevcut faaliyetleri bilhassa memleketin dört bir tarafına dağılmış olan Türk aydınları tarafından yürütülmekteydi. 1939 yılına gelindiğinde 348 halkevinin çalışma raporları doğrultusunda 1467 hukukçu, 1419 doktor, 434 mühendis ve mimar, 373 eczacı, 13705 öğretmen ve 22715 memur bulunmaktadır.²⁰⁰

1940 yılında ise mevcut olarak 373 halkevi bulunuyordu. Bu dönemde son altı aylık raporları gelen 197 halkevine ait üye durumunun mesleklere göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 7. Üyelerin Mesleklere Göre Ayrılışı²⁰¹

ÜYELERİN MESLEKLERE AYRILIŞI			
MESLEK	KADIN	ERKEK	TOPLAM
HUKUKÇU	19	1127	1146
DOKTOR	36	1229	1265
ECZACI	5	285	290
MÜHENDİS	3	323	326
ÖĞRETMEN	3011	7484	10495
GÜZEL SANATLAR	425	5135	5560
ÇİFTÇİ	119	12724	12843
MEMUR	897	16698	17595
İŞÇİ	863	13344	14207
SAİR MESLEK	12762	24645	37407

²⁰⁰ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, Temmuz 1940'dan 31 Birincikanun 1940 Tarihine Kadar, C.17, Zerbamat Basımevi, 1941, s.128; B.C.A., 490-1-0-0/ 1005-879-1.

²⁰¹ Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara, s.8.

TOPLAM	18140	82994	101134
---------------	-------	-------	--------

Halkevleri içinde yer alan kadın üyelerin önemli bir bölümünü kadın öğretmenler oluşturuyordu. Kadının toplumsal hayata kazandırılması için halkevi faaliyetleri sürekli olarak devam etmekle birlikte halkevlerine, CHP Genel Sekreterliği tarafından yazılar gönderilerek kadın üyelerin ve faaliyetlerinin artırılması için uyarılar yapılıyor ancak kadın üye sayısı hedeflenen düzeye ulaşamıyordu. Nitekim bu durum karşısında 1942 yılında doğrudan İsmet İnönü halkevlerinde kadın üyelerin artırılması hususuna önem verilmesini istemiştir:

*“Türk kadının her daim millî kültür sahasında ve millî oluşumların içerisinde yer almasını sağlamak halkevlerinin başlıca görevleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle her fırsatta kadınlara seslenilmeli, onların millî duyguları geliştirilmeli ve halkevlerinde kadınlara layık olduğu değer ve mevkiin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca kadınlar halkevlerine ısındırılmalı ve kadın üyelerin artırılması için çareler aranmalıdır”.*²⁰²

Halkevleri bünyesinde kadın üyelerin yer almasına her zaman önem verilmiş ve yazılar gönderilerek düzenli aralıklarla kadın-erkek üye sayılarının bildirilmesi istenmiştir.²⁰³ Cizre Halkevinin 1940 yılının ilk altı aylık raporlarına göre; halkevine kayıtlı 900’den fazla üye bulunmakta idi bu üyelerin 140’ı Sosyal Yardım Şubesine kayıtlıydı burada üzerinde durulması gereken konu şubeye kayıtlı 49 kadının öğretmen veya resmi görevli olmamasıdır. Şubede yer alan kadın üyelerin hepsi ev hanımıydı bu durum Türk kadının yardım sever olduğunun da bir göstergesi olmuştur.²⁰⁴

Gaziantep Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi üyelerinin yarısını kadınlar oluşturmuş ve kadınlar etkili çalışmalar yapmıştır. Şube yönetimini ele alan kadınlar dispanserlerde doktorların çalışmalarını sağlamışlar, lise ve yüksek eğitim gören yoksul öğrencilerin ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Kadınların merhamet ve fedakârlık duygusunun ağır basması kadınların daha çok Sosyal Yardım Şubelerinde etkin olmasına neden olmuştur. Bu şubelerde kadın erkek bir arada yer alarak, kadın ile erkeğin birlikte güzel işler başarabileceği de ispat edilmiştir.²⁰⁵

²⁰² Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı 1 2. Kanun 1942’den 3. İlk Kanun 1943 Tarihine Kadar, C.20, Ankara 1944, s.148.

²⁰³ B.C.A., 490-01/ 4-21-29.

²⁰⁴ Ülkü, “Cizre Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XVI, S.91, s.73.

²⁰⁵ Ülkü, “Gaziantep Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XIII, S.78, Ağustos 1939, s.563.

Kadınlar Sosyal Yardım Şubelerinde olduğu gibi Köycülük Şubesinin faaliyetlerinde de yer almışlardır. Ankara Halkevi tarafından düzenlenen köy gezilerinde kadın üyeler köylü kadınlarla temasa geçerek onlara temizlik, çocuk bakımı gibi konularda bilgiler vermiş ve kadınların dertleri dinlenmiştir.²⁰⁶

CHP'nin kültür kolu olarak faaliyet gösteren halkevleri içerisinde cumhuriyet ile birlikte yeni bir kimlik kazanan kadınların, halkevleri bünyesinde var olması için yapılan çalışmalar her dönem devam etmiştir. Dönemin şartları göz önüne alındığında ve cumhuriyet ile birlikte her alanda yeni haklar tanınan kadınların toplum içinde söz sahibi olmasında halkevlerinin etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Halkevlerinin kadın üyelikleri istenilen noktada olmasa da her yıl artış göstermiştir.

2.2. HALKEVLERİNDE KADINLARIN EĞİTİMİ

1930'lu yılların başlarında Türkiye nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Ülke içinde okuma ve yazma bilen kişilerin sayısı oldukça azdı. Erkeklerin yüzde 17'si kadınların ise sadece yüzde 4.2'si bu grubun içinde yer alıyordu. Okur- yazar kişilerin neredeyse yok denecek kadar az olduğu bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti halk eğitimine önem ermiş ve vatandaşların çağdaş toplum yapısına uygun bir şekilde eğitim almasını, gelecek nesillerin bu düzene göre yetiştirilmesini hedeflemişti. Bu konuda yapılacak olan ilk iş halkın okur-yazar seviyesini yükseltmek için başlatılan eğitim seferberliği idi.²⁰⁷ Türk milletinin kültür seviyesini yükseltmek, okur-yazar hale gelmesini sağlamak ve günlük işlerini kolaylaştıracak temel bilgileri kazandırmak gayesiyle açılan Millet Mektepleri halk eğitimi yolunda atılan ilk adımdır.²⁰⁸ Millet Mekteplerinin bir plan ve program içinde düzenli bir şekilde çalışmalarını sürdürebilmesi için 52 maddelik bir talimatname hazırlandı. "*Millet Mektepleri Talimatnamesi*" gereğince her Türk kadın ve erkek vatandaşı bu teşkilatın azası olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Millet Mekteplerinin başöğretmeni olarak Mustafa Kemal Atatürk seçilmiştir.²⁰⁹

1928-1935 yılları Millet Mektepleri faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem olmuştur. Okuma- yazma öğrenmek amacıyla Millet Mekteplerine kayıt olanların sayısı 2.235.222'ye

²⁰⁶ *Ülkü*, "Halkevleri Çalışmaları- Ankara Halkevinin Köy Gezileri", C.XIII, S.76, Haziran 1939, s.367.

²⁰⁷ Mehmet Korkud Aydın, "Tek Parti Döneminde Doğu Anadolu İllerinde Açılan "Gezici Köy Kadınları Kursu" ve Etkinlikleri", *Turkish Studies*, Ankara 2018, s.129.

²⁰⁸ Fuat Baymur, "Halk Eğitimi Davamız", *Ülkü*, 1943 Ankara, S.51, s.18.

²⁰⁹ Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 24 Teşrinisani 1928, s.2.

ulaşmıştır. Kadın, erkek bütün vatandaşların katılımıyla yoğun bir eğitim sürecinin yaşandığı bu dönemde dersler sonunda sınavlar düzenlenmiş ve başarılı olanlara mezuniyet belgesi verilmiştir.²¹⁰

Yine bu amaçlar doğrultusunda açılan kurumlardan bir diğeri ise Halkevleri olmuştur. Halkevleri, halkın eğitim seviyesini yükseltmek, köylü ile kentli, aydın ile halk arasındaki kopukluğu gidererek, halkı ortak değerler etrafında toplayarak, birlikteliği ve dayanışmayı sağlamayı amaç edinmiştir. Bu amaçları hayata geçirmek için kurulan ve kısa sürede yurt genelinde şubeler açan halkevleri, bünyesinde oluşturduğu dokuz kol çevresinde halk eğitimi veren bir kurum haline gelmiştir.

Halkevleri çalışmalarını Dil Tarih ve Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze Sergi Şubesi vasıtasıyla sağlamıştır.²¹¹ Bu şubeler arasında açıldıkları bölgenin ve halkın ihtiyaçları doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren, yetişkin bireylere yönelik farklı alanlarda kurslar açan Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi önemli bir yere sahiptir.

Halkevleri şubelerinin, demokrasinin kaynağı ve teminatı olan halkın, sorunlarıyla ilgilenmeleri ve halkın yararına olan her türlü çalışmaya yer vermeleri toplumsal kalkınma adına büyük önem arz etmektedir. Ülkede başlatılan eğitim seferberliği sonucunda sanatıyla, bilimiyle ve siyasetiyle dünyada ve ülkede yaşanan sorunlar hakkında fikir sahibi olan, olaylara kayıtsız kalmayan, düşünen ve düşüncesini dile getirmekten çekinmeyen vatandaşların artması demokrasi hareketinin en önemli desteği olmuştur. Batı ülkeleri bu amaçla, önceden beri okul eğitimine önem vermekle kalmamış aynı zamanda, yetişkin eğitimi kurumları da açmışlardır. Gelişmiş memleketler de yetişkin eğitimi programının ağırlık merkezinin, daha çok okul eğitimi görmüş kimselerin kültürlerini ve bilgisini bütünlemek amacı güdülürken, az gelişmiş memleketlerde, hiç okula gitmemiş kimselerin oranlarının yüksek olması, yetişkin eğitimi probleminin önemini daha çok artırmıştır. Söz konusu durum Türkiye Cumhuriyeti için de geçerliydi. Bu nedenle yetişkinlerin eğitimi konusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ve devlet

²¹⁰ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, "Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri" *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, Haziran 2015, s.200-201.

²¹¹ *CHP Halkevleri Örneği*, s.5; *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s.4.

yöneticilerinin zihinlerinde yer almıştır. Halkevleri içinde yer alan Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi bu fikrin ilk ürünü olarak ortaya çıkmıştır.²¹²

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi tarafından açılan kursları niteliklerine göre bölümlere ayırmak mümkündür.

1. Türkçe okuma ve yazma kursları,
2. Fizik, Kimya, Elektrik vb gibi pozitif bilimlerin uygulamalı kursları,
3. Pratik hayat sahasına giren meslekler ve küçük sanat kursları,
4. Güzel sanat kursları,
5. Yabancı dil kursları,
6. Okullarda ikmale yani bütünlemeye kalanları yetiştirme kursları,²¹³

Halkevlerinin açıldığı dönemde halkın büyük bir bölümü okuma-yazma bilmiyordu bu nedenle Cumhuriyet rejiminin ve yapılan inkılâpların halka benimsetilmesi ve aktarılması oldukça zor bir hal alıyordu. Halka okuma-yazma öğretmeyi ve kültür seviyesini yükseltmeyi hedefleyen CHP, halkevlerini bu konuda çalışmalar yapması için teşvik ederek “*Halkevleri ve Halkodaları Türkçe Okuma ve Yazma Kursları İçin Kılavuz*” yayınlamıştır. Ayrıca CHP Genel Sekreterliği tarafından okuma-yazma kursu açan halkevlerine yapılan çalışmalardan duyulan memnuniyeti belirtmek ve çalışmaların devam etmesini sağlamak için teşvik yazıları gönderiliyordu.²¹⁴

Millî yaşantı içinde kültür yuvaları olarak görülen halkevleri ve halkodaları, vatandaşların bilgi düzeyini yükseltmek, okuma-yazma seviyesinin ilerleyip genişlemesini sağlamak için açılacak kurslar arasında Türkçe okuma-yazma kurslarının başta gelmesi gerekliydi. O dönemde yurt içinde okuma-yazma bilmeyen tek bir vatandaş dahi bırakmamak millî kültür hayatının temelini oluşturmaktadır.²¹⁵ Her fırsatta halkı eğitmenin önemi vurgulanmış ve ülkenin gelişmişlik seviyesi ile okur-yazarlık seviyesi paralel olarak görülmüştür. 1938-1939 ders yılında halkevlerinde açılan dershane sayısı 87 ve devam eden

²¹² *Kuruluşlarının Yıl Dönümü Halkevleri (1932-1951-1963)*, Şevket Ünal Matbaası, İstanbul 1963, s.4,5.

²¹³ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, s.9.

²¹⁴ *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, İkincikanun 1940'dan 30 Haziran 1940 Tarihine Kadar*, C.16, Zerbamat Basımevi, 1940, s.150.

²¹⁵ *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, 1 Ocak 1944'ten 1 Ocak 1945 Tarihine Kadar*, C.21, Ankara 1945, s.120.

öğrenci sayısı ise 5034 iken 1939-1940 ders yılında 118 halkevi tarafından 239 dersane açılmış ve bunlara 13,747 kişi katılmıştır.²¹⁶

Türkçe okuma-yazma kurslarının amacı; ilkokullarda eğitim alma yaşının dışında kalan vatandaşlara Türkçe okuma-yazma öğretmek, memleket bağlarını kuvvetlendirmek, toplum içinde daha verimli olmalarını sağlamaktır. Bu kurslar öğrencilerin durumuna göre düzenleniyordu.

- A. Hiç okuma yazma bilmeyenlere
- B. Bildiği kadarını geliştirmek, unuttuklarını hatırlamak isteyenlere olacak şekilde gruplandırılmıştır.

Mecburi öğrenim çağı dışında kalan ve okuma-yazma bilmeyen kişiler bu kurslara katılmışlar ve bölgedeki yoğunluğa göre ders evlerinde öğrenci sayısının son sınırı aşması halinde kadın-erkek karma veya yaşlarına göre bölümlere ayrılmışlardı.²¹⁷ Ayrıca bazı halkevleri bu kursları sadece halkevi binalarında açmakla kalmamış aynı zamanda iş topluluklarında, fabrikalarda, devlet işletmelerinde, cezaevlerinde, kahvelerde ve köylerde de açarak bu hizmetleri halkın ayağına kadar götürmüştü.²¹⁸

1939 yılında dersane sayısı 223 tür ve bu derslere devam eden kişi sayısı 14047'dir. 1940 yılında 172 halkevinde okul çağı dışında kalan ve okuma-yazma bilmeyen vatandaşlara 472 dersane açılmış bu derslere 22551 kişi devam etmişti. Bu demektir ki halkevi başına 131 kişinin düştüğü bu dönem halkevlerinin en yoğun çalıştığı ve halkın en fazla ilgi gösterdiği dönemidir. 1941 yılında ise 1940 yılına oranla açılan bu kurslara daha az sayıda vatandaş devam etmiştir. 137 halkevi 219 dersane açmış ve bunlara 10927 kişi devam etmiştir.²¹⁹

Ülkenin her yerinde açılması için hassasiyet gösterilen okuma yazma kursları yine halkevleri aracılığıyla Doğu ve Güneydoğu da yer alan 15 il de 160 tane Türkçe okuma-yazma kurslarının açılması sağlanmıştır. Bu kursların 131 tanesi güzel sonuç vermiş ve sadece birinci

²¹⁶ CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, s.63.

²¹⁷ CHP Halkevleri ve Halkodaları Türkçe Okuma Yazma Kursları için Kılavuz, Ankara 1946 s.5-6-7.

²¹⁸ CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, s.63.

²¹⁹ Toksoy, age, s.434; CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942, s.9-10.

devresinde 316 kadın, 3638 erkek vatandaşın toplamda ise 3954 vatandaşın Türkçe okuma-yazma öğrenmesi sağlanmıştı.²²⁰

Nitekim hem Millet mektepleri hem de Halkevleri aracılığıyla ülke genelinde eğitim seferberliği başlamış ve neredeyse yok denecek kadar az olan okuma-yazma oranı yükseltilmeye çalışılmıştı.

Tablo 8. 1928 – 1942 Yılları Arasında Türkiye’de Okumu ve Yazma Öğrenenler²²¹

YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1928-1929	397.478	199.534	597.010
1929-1930	180.255	82.168	262.423
1930-1931	144.446	43.865	188.311
1931-1932	85.120	23.350	108.470
1932-1933	75.793	15.142	90.935
1933-1934	35.183	5.668	40.851
1941-1942	11.972	2.113	14.085

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere açılan kurslar da eğitim gören kişilerin sayılarında düşüş yaşanmıştı. Bunun nedeni ise örgün eğitimin yaygınlaşması ve örgün eğitime katılan kişilerin sayılarının her geçen gün artması nedeniyle halkevi merkezlerinde açılan kurslara da ilginin zamanla azalmasıydı.

Halkevleri aracılığıyla yürütülen okuma-yazma kursları her halkevinde aynı şekilde sürdürülememiştir. Bazı halkevinde kurslar açılmamış, açılan bazı halkevlerinde ise devamlılık sağlanamamıştır. 1944 yılında faaliyette olan 405 halkevinde 204’ünde Halk dershaneleri ve kurslar şubesi kurulmuş, 201’inde ise kurulamamıştır. Kurulamayan bu halkevlerinde Dil Edebiyat ve Kütüphane Kolları gibi yakın kollar bu işi üstlenmiştir. Bu dönemde açılan *Konya, Siirt, Erzurum, Gaziantep, Savur, Antakya, Gercüş, Ağrı* Halkevleriyle *Şerefli Koçhisar, Gölcük, Ören, Tahsini ve Genezin* Halkodaları Türkçe okuma-yazma kurslarında önemli çalışmalar yapmıştır. Bunlardan başka *Edirne, M. Kemalpaşa, İnegöl, Muş, Akhisar, Zonguldak, Adilcevaz, Burdur, Milas, Bergama, Soma, Karacabey, Hakkâri, Çankırı, Bafra, Aydın, Seydişehir, Buca* Halkevleriyle *Nallıhan* Halkodası da bu konuda ki

²²⁰ Hediye Titiz, *Cumhuriyet Dönemi Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2012, s.21; *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Şubat Perşembe, Ankara 1934, s.72.

²²¹ Hediye Titiz, *agt.*, s.21.

çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Ayrıca *Zonguldak, Bergama, Siirt, Aydın* halkevleri cezaevlerinde kurs açan halkevleri arasında yer almaktadır.²²²

Halkevleri halka Türkçe okuma-yazma öğretmek için çeşitli kurslar açarak halkın okur-yazar olmasına destek vermişti. Bununla beraber hem doğu illerinin kalkınması hem de doğu da yer alan halkın Türkçe bilmiyor olmasından dolayı bu bölgelerde de faaliyete geçilmişti. Türkçe bilmeyen vatandaşlar için Türkçe okuma-yazma kursları açılmış ve bilen vatandaşların bilmeyenlere öğretmesi istenmişti. 1950 yılında Diyarbakır da Türkçe okuma-yazma kurslarının yanı sıra 31 kadın vatandaşın isteği doğrultusunda düzenlenen kadın kursu açılmıştı. Bu kursun idaresi öğretmen Neriman Turnagöl tarafından yapılmıştı.²²³ Bu çalışmaların desteklenmesi adına Diyarbakır Halkevinde Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Köycülük Şubesiyle iş birliği yapmış ve köylerde Türkçe bilmeyen halk için “Öz Türkçe” ve “Yurt Bilgisi” müsabakaları düzenlemişti. Bu müsabakalar aracılığıyla halkın hem kültür seviyesini yükseltmek hem de halkın Türkçeyi sevmesi sağlanmak istenmişti. 1935 yılında düzenlenen bahsi geçen müsabakaya 100 köylü katılmıştı. Bunun ise 10’u kadındır. Müsabaka sonucunda birinciliği Zimmiğnik köyünden Fatma Hanım kazanmış ve ödül almıştı.²²⁴ Ayrıca yine Diyarbakır Halkevinde 1945 yılı içinde cezaevinde yer alan kadın erkek 50 kişiye, ilkokullarda da 526 erkek ve kadına okuma-yazma öğretilmekteydi. Yabancı diller için de Fransızca ve İngilizce olarak iki kurs açılmıştı. İngilizce ve Fransızca kursları Şubat ayı içerisinde A ve B şubelerine ayrılarak dört kurs halinde çalışmaya başlamış ve bilhassa öğrencilerin gösterdikleri ilgi ve heves beklenilenin üzerinde bir başarı sağlamış, kurs Nisan ayı sonuna kadar devam etmişti. Diyarbakır gazetesinde şube çalışmalarından şu şekilde bahsedilmiştir:

*“Halkevi tarafından Diyarbakır’da ilkokullarda açılmış olan halk dershaneleri bir ay süresince devam etmiştir. A ve B olmak üzere ders veren bu dershanelerden A dershaneleri okuma-yazma bilmeyenlere ve B dershaneleri de, az bilenlerin bilgilerini arttırmak için bu dershanelerde, ayrıca yurt bilgisi de öğretilmiştir. Kadın ve erkek bu dershanelere devam eden öğrenci sayısı 544’ü bulmuştur. Ayrıca, Halkevinde İngilizce ve Fransızca kurslarının verildiği iki kurs bürosu da açılmıştır. Bu kursları, lise öğretmenlerinin idaresinde devam etmekte olup, Fransızca kursuna devam edenlerin sayısı 109, İngilizce kursuna ise devam edenlerin sayısı 87 kişidir.”*²²⁵

²²² CHP Halkevleri ve Halkodaları, s.13-14.

²²³ Özer, agt, s.579.

²²⁴ Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, s.39.

²²⁵ İsmet Türkmen, agm, s.12.

Urfa Halkevinde ise gezici Köy Kadınları Kursu aracılığıyla köylerde yaşayan kadın ve kızların Türkçe okuma-yazma öğrenmesini sağlamak için kurslar açılmıştı. Bu kurs dikiş kursunda öğretmenlik yapan Türkan Hanım tarafından verilmişti. Kadın ve kız olmak üzere 42 kişi bu kursa devam etmişti.²²⁶ Türkçe okuma-yazma kursu açılan yerler arasında yer alan Van Halkevi ve Halkodaları da köylerde yaşayan kadınlar içinde kurslar açmıştı. Kurslar köylere giden öğretmenler tarafından 4 veya 8 ay olmak suretiyle devam etmişti. Bu görevi yerine getirmek için Köy Kadınları Gezici Kursu öğretmeni olan Nezahat Özyurt ve Necla Çilingiroğlu tayin edilmişti. Bu çalışmalar ile birlikte bu bölgede yer alan kadınların okuma-yazma öğrenmesi sağlanmıştı.²²⁷

Ağrı Halkevinde ve Halkodalarında 1949 yılında Türkçe okuma-yazma kursları faaliyet göstermeye başlamıştı. Bu kurslara 252 vatandaş devam etmiş ve buralarda ki okuma-yazma faaliyetlerini hızlandırmak ve daha fazla insana ulaşabilmek için öğretmen sayıları artırılmıştı. Gezici Köy Kadınları Kurs öğretmenleri aracılığıyla yürütülen bu kurslara Türkan Tokuş, Hatice Dokumacı, Sakine Sürmenlioğlu ve Hacer Eröncel atanmış ve öğretmen desteği sağlanmıştı.²²⁸ Okuma yazma seferberliğinin başlamasıyla birlikte Adana Halkevinde 11 tane okuma-yazma dersi veren kurs açılmıştı. Açılan kursların 9'unda erkeklerle 2'sinde ise kadınlara eğitim verilmişti. Kadınlardan 76 kişi erkeklerden ise 464 kişi bu kurslardan fayda sağlamıştı.²²⁹ Kütahya Halkevinde 1934 yılında hem okuma-yazma kursu hem de diğer alanlarda dershaneler açılmıştı. Bu dershanelere toplamda 578 erkek 276 kadın devam etmişti. 1935 yılında ise 17'si köylerde 4'ü şehir merkezinde olan 21 tane dershane açarak 258'i kadın 582'si erkek toplamda ise 840 vatandaşın okuma-yazma öğrenmesini sağlamıştı.²³⁰ Konya Halkevi açtığı okuma-yazma kurslarıyla 144 erkek ve 43 kadının okuma-yazma öğrenmesini sağlamıştı.²³¹ Yine Konya Halkevi'nde 1946 yılında cezaevinde açılan 60 kişilik kurs haricinde 4 farklı okulda daha okuma-yazma kursu açılmıştı. Bu kurslarda eğitim gören öğrencilerin sayısı 100'ü kadın, 266'sı erkek olmak üzere 366'dır.²³² 1948-1949 yılında ise ilkokul öğretmenleri yönetiminde

²²⁶ Yüksel Yıldırım, *Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevlerinin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016, s.73.

²²⁷ Asim Taş, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van 2015, s.67.

²²⁸ Uğur Uçar, *Ağrı Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2016, s.98.

²²⁹ Hamza Kurtkapan, *Adana Halkevi Görüşler Dergisinin Türk Modernleşmesi Açısından Analizi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009, s.79.

²³⁰ Toksoy, *age.*, s.444.

²³¹ Toksoy, *age.*, s.473.

²³² Durmuş Yılmaz, Nadire Emel Akhan, "İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri "Konya Halkevi Örneği", Karadeniz Araştırmaları, S.29, Bahar 2011, s.74.

okuma-yazma kursu açılmıştı. Kursa 300 erkek, 43 kadın devam etmişti. Ayrıca 1944 yılında halkevi merkezlerinde yer alan ilkokullarda 150'si kadın 450 kişi eğitim görmüş ve okuma-yazma öğrenmişti.²³³ Antalya Halkevinde Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi erkekler ve kadınlar için 7 dersane açmıştı. Bu kurslarda gündüzleri kadınların geceleri ise erkeklerin eğitim gördüğü derslere 26 kadın 148 erkek öğrenci devam etmişti. Sene sonunda yapılan sınav sonucuna göre 36 kadın 44 erkek öğrenci mezun olmuştu.²³⁴

1942 yılının altı aylık raporlarına göre 126 halkevinde faaliyet gösteren 314 tane A seviyesinde ders veren dersane mevcuttur. Bu yıla ait verilen kurslar ve sayıları ise şu şekildedir.²³⁵

Tablo 9. 1942 Yılı Açılan Kursların Sayıları

“A” DERSANELERİ	SAYILARI	YÜZDE (%)
TÜRKÇE	109	34.71
YABANCI DİL	84	26.75
AMELİ HAYAT KURSLARI	76	24.20
GÜZEL SANATLAR	45	14.34
TOPLAM	314	100.00

Bu dönemde açılan okuma-yazma kurslarından Türkçe A dersanelerinin sayısı yabancı dil dersi veren dersanelerden %8, ameli hayat kurslarından ise %10 fazladır. Bu kurslara devam eden öğrenci sayıları şu şekildedir.²³⁶

Tablo 10. 1942 Yılı Açılan Kursların Öğrenci Sayıları

“A” DERSANELERİ	ÖĞRENCİ SAYILARI	YÜZDE (%)
TÜRKÇE	3575	30.73
YABANCI DİL	2832	24.35
AMELİ HAYAT KURSLARI	4013	34.49
GÜZEL SANATLAR	1213	10.43
TOPLAM	11633	100.00

Türkçe okuma yazma kurslarının sayısı ameli hayat kurslarının sayısına göre fazla olmasına rağmen ameli hayat kursuna devam eden öğrencilerin sayısı Türkçe kursuna devam

²³³ Agm, s.71.

²³⁴ Nursel Gülcü, *Antalya Halkevi Faaliyetleri(1932-1951)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2016, s.113.

²³⁵ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, s.11.

²³⁶ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, s.11.

eden öğrencilerin sayısına göre %4 daha fazladır. Bunun nedeni insanların gündelik yaşantısında işlerini kolaylaştıran ve onların gelecekte meslek sahibi olmasına fayda sağlayan kursların bu alanda yer almasıdır. Bu nedenle bu kurslara daha fazla özen gösterilmeli ve bölgenin ihtiyacına göre kurslar çeşitlendirilmelidir. Halkevlerinde verilen Türkçe okuma-yazma kurslarının açıldıkları bölgeler ise şu şekildedir:²³⁷

Tablo 11. 1942 Yılı Türkçe Okuma-Yazma Kurslarının Açıldığı Bölgeler

TÜRKÇE KURLAR	“A” SAYISI	YÜZDE (%)	“B” SAYISI	YÜZDE (%)	TOPLAM	YÜZDE (%)
VİLAYET MERKEZİNDE	43	39.44	17	54.83	60	42.85
KAZA MERKEZİNDE	15	13.77	6	19.36	21	15.00
NAHİYE MERKEZİNDE	4	3.67	2	6.45	6	4.28
KÖYLERDE	26	23.86	-	-	26	18.58
CEZAEVLERİNDE	21	19.26	6	19.36	27	19.29
TOPLAM	109	100.00	31	100.00	140	100.00

Halkevlerinde açılan Türkçe okuma-yazma kurslarının yanı sıra imkânların müsait olduğu yerlerde yabancı dil kursları ve kurslardan geçemeyenler için ikmale kalanları yetiştirme kursları da açılmıştı. Bu doğrultuda 1945 yılının Temmuz ayından Eylül ayına kadar süren kurslar içerisinde geçemeyenler için bütünleme kursları açılmıştı. Kurslara 194 kadın ve 348 erkek olmak üzere toplamda 542 vatandaş katılmıştı. Kurs sonunda ise katılanların %91’i başarı sağlamıştı.²³⁸ Bursa Halkevi’nde de tatil aylarında ikmale kalanlar için kurslar açılmıştı. İngilizce, Fransızca, Almanca, Fizik, Kimya, Matematik derslerine 376 kadın, 589 erkek olmak üzere 965 öğrenci ders görmüştü. Bunlardan %98’i başarılı olmuştu.²³⁹

İstatistiklere göre Türkçe okuyup yazma kurslarından sonra en çok rağbet gören ve öğrenci toplayan kurs Almanca, İngilizce, Fransızca olarak açılan yabancı dil kursları olmuştur.²⁴⁰ Halkevlerinin Yabancı Dil kurslarına öğrencilerle beraber özel kesim temsilcileri ve devlet görevlileri de katılmıştır. *Beyoğlu, Ankara, Beşiktaş, Aydın, Antalya, Afyon, Adana, Çanakkale, Denizli, Edremit, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Konya, Maraş, Muğla, Samsun, Sivas, Zonguldak, Şehremini Şişli, Trabzon, Merzifon, bursa, Kadıköy, Bergama, İzmit,*

²³⁷ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, s.11.

²³⁸ Titiz, agt, s.

²³⁹ Toksoy, age, s.459.

²⁴⁰ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.11.

Üsküdar ve Isparta Halkevleri bu konudaki çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Beyoğlu Halkevinde açılan Yabancı dil kursu hemen hemen her gece devam etmiş ve kursa 355 kişi katılmıştı. Bergama Halkevinde ise 14'ü kadın olan 92 kişi açılan yabancı dil kursundan fayda sağlamıştı.²⁴¹ Ankara Halkevinde dil kursları açılmış ve açılan bütün kurslara 790 erkek 120 kadın devam etmişti.²⁴² Konya Halkevinde İngilizce ve Fransızca kursuna 4 kadın 8 erkek katılmış ve diploma almışlardır.²⁴³

Halkın kültür seviyesini yükseltmek için faaliyet gösteren halkevleri kitap ve kitap okumanın halkın gelişmesi ve kültürlenmesinde ne derece önemli olduğunu biliyordu. Bu nedenle halkevlerinde kitap ve okutma işlerine büyük önem verilmiştir.²⁴⁴ Dönemin şartları itibarıyla okuma ve yazma bilen kişi sayısının oldukça düşük olduğu bir dönemde çalışmalarına başlayan halkevleri hem bünyesinde yer verdiği okuma-yazma kurslarıyla hem de halkevi salonlarında oluşturduğu kütüphane ve okuma odaları sayesinde vatandaşların okur-yazar hale gelmesinde katkıda bulunmuştur. 1935-1936 yılında halkevlerinin 22 kütüphanesi mevcuttur. Bu kütüphanede bulunan 45.789 kitaptan faydalananların sayısı 257.588'dir. 1943-1944 yılında ise kütüphane sayısı 392, kütüphanede bulunan kitap sayısı 626.082'dir. Bu kitaplardan ise 1.229.540 kişi fayda sağlamıştır. Bu okuyucular arasında kadınların sayısı 155.496'dır. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere kadınlarda ki okuma-yazma oranı erkeklere göre çok düşüktür.²⁴⁵ 1935-1945 yılları istatistiklerine göre halkevi kütüphanelerinde ki okuyucu sayıları ise şu şekildedir:

Tablo 12. 1935-1945 Yılları Arasında Halkevi Kütüphaneleri Okuyucu Sayısı²⁴⁶

YILLAR	KÜTÜPHANE SAYISI	KİTAP SAYISI	ERKEK OKUYUCU SAYISI	KADIN OKUYUCU SAYISI	TOPLAM OKUYUCU SAYISI
1935-1936	22	45789	245336	12252	257588
1936-1937	165	185084	805670	54925	860593
1937-1938	166	214463	608861	47793	656654
1938-1939	207	278985	1195710	98916	1294626
1939-1940	374	374257	1577061	104134	1681195
1940-1941	377	462817	1066672	103089	1169761
1941-1942	378	524594	1163291	111266	1274557
1942-1943	393	584187	1209385	126456	1335541

²⁴¹ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.99.

²⁴² Toksoy, age, s.442.

²⁴³ Yılmaz, Akhan, agm, s.76.

²⁴⁴ *Ülkü*, "Okuma Odaları- Halkevi Çalışmaları- Halkevi Neşriyatı", Ulus Basımevi, C. XXIII, S,76, Haziran 1939 Ankara, s.365.

²⁴⁵ Türkmen, agm, s.12.

²⁴⁶ Hüseyin Somuncu, *Halkevlerinde Yayın ve Kütüphanecilik Faaliyetleri (1932-1951)*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2022, s.125.

1943-1944	392	626082	1184044	155496	1339540
1944-1945	395	648408	1217898	155774	1373672

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 1935 yılında kütüphanelerden fayda sağlayan erkek sayısı 245.336, kadın sayısı 12.252'dir. 1945 yılına gelindiğinde ise erkek sayısı 1.217.898 iken kadın sayısı 155.774'dür. Bu on yıllık süre zarfı içerisinde kütüphanelerden fayda sağlayan erkeklerin sayısı altı kat artarken kadınlarda ki artış on iki kat olmuştur. Ancak dönem şartları itibariyle kadınlardaki okur-yazar oranının düşük olması nedeniyle kadınlar erkeklere oranla kütüphanelerden fayda sağlama konusunda geri kalmışlardır.²⁴⁷

Halkevlerinin yanı sıra açılmaya başlanan Halkodalarının da halkın yetiştirilmese ve geliştirilmesinde büyük oranda katkıları olmuştur. Halkevleri gibi halkodalarında kütüphaneleri mevcuttur 1940-1945 yılları arasında halkodalarında yer alan kütüphanelerde ki okuyucu sayısı ise şu şekildedir:

Tablo 13. 1940-1945 Yılları Arasında Halkodaları Kütüphaneleri Okuyucu Sayısı²⁴⁸

ÖĞRENİM YILLARI	KİTAPLIKLAR IN SAYISI	KİTAP SAYISI	OKUYUCULARIN SAYISI		
			ERKEK	KADIN	TOPLAM
1940-1941	132	21455	223399	10233	233632
1941-1942	216	37244	345839	22418	368257
1942-1943	210	46425	409853	18205	428058
1943-1944	219	56646	419635	24309	443944
1944-1945	366	73681	451526	34458	485984

²⁴⁷ Somoncu, *agt*, s.132.

²⁴⁸ Volkan Yaşar, *Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Ankara Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2018, s.70.

“Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları” adını taşıyan eserde 1939-1940 Maarif istatistiği kayıtlarına göre okuyucuların meslekleri ve cinsiyetlerine göre bir tabloya yer verilmiştir. Bu tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 14. Okuyucuların Meslekleri ve Cinsiyetleri²⁴⁹

Okuyucuların Meslekleri	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Talebe	713.199	45.23	48.102	46.19	761.301	45.28
Öğretmen	155.962	9.88	23.054	22.14	179.016	10.65
Sivil ve Askeri Memur, Zabıtlar	258.661	16.41	15.310	14.71	273.971	16.29
Diğer Meslek Sahipleri	449.239	28.48	17.668	16.96	466.907	27.78
Toplam	1.577.061	100.00	104.134	100.00	1.681.195	100.00

Bu tabloya göre erkek okuyucularda talebelerden sonra çoğunluğun diğer mesleklerde olduğu görülmektedir kadın okuyucularda ise çoğunluk öğretmenlerdedir. Halkevi faaliyetlerine Kadınların katılımı daha çok öğretmen ya da memur olanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifadeyle erkeklerde memur, zabıt ve öğretmen % toplamlarının; 9.88-16.41 26.29 diğer meslek sahiplerinin % 28.48 rakamının aşağıda oluşu kadınlarda ise 22.14-14.71 36.85 çok net bir farkla üstünde oluşudur. Bu durum aynı zamanda sosyal hayatında bir yansıması olarak görülebilmektedir. Serbest kadınların katılımı henüz istenilen seviyede değildir ev kadınlarının da bu faaliyetlerde yer almaları için çalışmalar devam etmektedir.²⁵⁰ Erkek talebelerin %54.13’ü Kadın talebelerin ise % 47.29’u dergi ve gazetelerin yer aldığı umumi eserleri okudukları bilinmektedir. Edebi eserleri ise erkeklerin %18.34’ü kadınların %18.56’sı tarafından okunduğu bilinmektedir az bir farkla da olsa kadın okuyucuların bu alanda fazla olması kadınların lehine bir eğilim olduğunu göstermektedir. Tarih ve Coğrafya eserlerinin erkeklerin %7.04’ü kadınların %10.91’i tarafından okunuyor olması talebelerin edebiyat alanından sonra ilgi gösterdiği sahayı ortaya koymaktadır. Sosyal eserleri erkekler % 3.32 kadınlar % 4.49, nazari ilimleri erkekler % 4.49 % 4.33 oranında okumuşlardır. Ayrıca Güzel sanat eserlerini erkekler % 2.86 kadınlar % 4.07 okumuşlardır. Bu alanda oluşan bariz farklılık aynı zamanda kadınların hangi alanlara ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır.²⁵¹ Isparta Halkevinin 1934 yılı istatistiklerine göre okuyucuların sayısı ise şu şekildedir: Tarih, coğrafya ve yurt bilgisi alanlarında 85 kadın160 erkek, dil, edebiyat ve güzel

²⁴⁹ Halkevleri ve Halkodaları 1942 Çalışmaları, s.12.

²⁵⁰ CHP Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları, 1943, s.14.

²⁵¹ CHP Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları, s.15.

sanatlar alanında 135 kadın, 210 erkek sosyal ekonomik ve teknik alanda 51 kadın, 145 erkek gazete, dergi ve yasalar alanında 520 kadın, 950 erkek okuyucu bulunmaktadır.²⁵²

1944 yılında Sivas Halkevi Kütüphanesi'nde bulunan 2666 kitabın türlerine göre dağılımı ve kütüphaneye gelen okuyucu sayısı ise şu şekildedir:

Gelen Eserler: 98, Felsefi Eserler: 151, Dini eserler:5, Filoloji:543, Nazari Bilimler:35, Tatbiki Bilimler:235, Güzel sanatlara Ait eserler: 103, Edebi Eserler: 85, Tarih ve Coğrafya: 468' toplamda ise 2666'dır. Bir yılda ki okuyucu sayısı ise 82 kadın, 4036 erkek olmak üzere toplam 4118'dir.²⁵³ Bu verilerden de anlaşılacağı üzere kitap okuma faaliyetinde kadınların sayısı erkeklerin sayısından düşüktür. Bunun en önemle nedeni okuma-yazma bilen kadın sayısının düşük olmasıdır. Ancak yukarıda bahsi geçen kütüphanelerin sayıları ve faaliyetleri düşünüldüğünde bu dönem içerisinde kütüphanelere, kitaplara ve halkın daha fazla bilgi sahibi olması için yapılan çalışmalara ne derece önem verildiği gayet açıktır.

2.3. HALKEVİ KONFERANSLARINDA KADINLAR

Halkın kültür seviyesini yükseltmek, Cumhuriyet Halk Partisinin ana ilkeleri olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık kavramlarını ve yapılan devrimleri halka benimsetmek aynı zamanda kültür seviyesini yükseltmek için kurulan halkevleri faaliyetleri arasında konferanslar önemli bir yer tutmaktaydı. Halka temel bilgileri öğretmek için verilen bu konferanslar kültürel kalkınma adına atılan adımlardan biri olmuştu.

Halkı yetiştirmek için açılan Türkçe okuma-yazma, yabancı dil ve ikmale kalanları yetiştirme kurslarının yanı sıra yine halkı yetiştirmek, bilgi ve sanat seviyesini yükseltmek için konferanslar düzenlenmiş ve parasız olarak verilen hizmetler arasında yer almıştı.²⁵⁴

Halkevi merkezlerinde düzenlenen konferanslar hem üyeler tarafından verilmiş ve hem de konunun uzmanı olan kişiler dışarıdan getirilerek konferans vermeleri sağlanmıştı. Konferanslar hazırlanırken çalışma kollarının üzerinde durdukları konular göz önüne alınmıştı.

²⁵² Titiz, *agt*, s.178.

²⁵³ Türkmen, *agm*, s.12.

²⁵⁴ B.C.A., 490-01/1060-1073-1.

Örneğin bir yerde zamanın şartına göre ortaya çıkan bir sağlık problemi varsa halkın bilgilenebilmesi ve hastalıklardan korunması için bu konu hakkında konferans verilmişti.²⁵⁵

Düzenlenen konferanslar için ilk zamanlarda dinleyici bulmak adına konferansların yanında piyese veya müzik dinletisi eklenirdi. Bu durum bazı halkevleri arasında tartışma konusu olmuştu. Bazı halkevleri konferans gibi halkın bilgilendirilmesi ve toplumsal kalkınmanın en önemli aracının musiki ile halka kabul ettirilmeye çalışılması, konferanslara yapılan bir haksızlık olarak görülürken bu durumu savunan halkevleri de vardı. Onlara göre ise konferansların musikili olmasında bir sakınca yoktu çünkü halk terbiyesi gibi zaman isteyen bir işte sert ve keskin olmanın halkı halkevlerinden soğutabileceğini düşünüyorlar ve en azından beş on sene için böyle bir uygulamanın gerekli olduğu kanısındaydılar.²⁵⁶ Nitekim öyle de olmuş ve zaman ilerledikçe böyle bir ihtiyaca gerek kalmamıştı, çünkü artık halk fikir edinmeye ve dinlemeye alışkın bir hale gelmişti.²⁵⁷ Halkevlerinde konferans, konser, tiyatro, ders gibi halkın ilgi alanları ve zevklerine yönelik yapılan etkinliklerin sayısı her geçen gün artmaktaydı. Bu etkinlikler yalnızca sayı olarak değil nitelik olarak da gelişim göstermişti. Verilen konferanslarda halk için daha faydalı ve ciddi konular işlenmeye başlamıştı.²⁵⁸

Kültürel kalkınmanın ve Türk modernleşmesinin yaşandığı bu dönemde kadın konusu her yönüyle ele alınmış ve kadınların siyasi ve sosyal yaşantısında değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet rejiminin hedeflediği yeni kadın kimliğinin oluşmasında ve yeni Türk kadını imajının toplum içinde kabul görmesini sağlamak bunun yanı sıra aynı zamanda kadınların bilgi-kültür seviyesini yükseltmek için halkevleri aracılığıyla kadınlara yönelik birçok konferans düzenlenmiştir. Halkevlerinde kadın konferansçılar tarafından verilen, kadınlara yönelik düzenlenen ve kadınların katıldığı konferanslardan bazıları ise şunlardır:

Adana Halkevinde etkin bir şekilde faaliyetlerine devam eden Kitap Saray ve Yayın Şubesi kadınlara yönelik düzenlenen konferansların yapılmasında da etkili olmuştu. Bu şubenin aracılığıyla kadınlara yönelik düzenlenen konferanslar arasında “*Türk Kadınlığı ve Türk Ailesinin İnkişafı*”, “*Dünya ve Türk kadınlığının Gelişimi*”, “*Çocuk ve Okul Eğitimi*”, “*Osmanlılar Döneminde Kadınların Saltanatı*” yer almaktadır. Ayrıca Dr. Şükrü Bey Tarafından “*Gebelik*” konulu bir konferans da verilmiştir. Dil Tarih ve edebiyat Şubesinde ise

²⁵⁵ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, s.5-7.

²⁵⁶ İlhan Tarus, “Adana Mektubu”, *Ülkü*, S.39, 1 Mayıs 1943, s.23.

²⁵⁷ Nafi Atuf Kansu, “Halkevlerimiz”, *Ülkü*, C.XIII, S.73, s.8; *CHP 1939’da Halkevleri*, s.4.

²⁵⁸ Nafi Kansu, “Halkevlerimiz”, *Ülkü*, C.XII, S. 69, İkinciteşrin 1938, s.213.

Fahriye Akgün “*Çağdaş Anne Nasıl Olunur*”, Ekrem Baltacı “*Çocuk Bakımı*” ve Belkıs Zincirkıran tarafından “*Okuma Zevki*” konuları hakkında konferans verilmiştir.²⁵⁹

Amasya Halkevinde Ebe Behire Aşkun “*Kadın Hastalıkları ve Doğumlar*” ve bunun yanı sıra “*Annelerin Çocuklara Karşı Vazifeleri*” konulu konferanslar verilmiştir.²⁶⁰

Ankara Halkevinde Nurettin Sevin “*Shakespeare’in Kadınları*”, Mediha Berkes “*Kadınlar Arasında Halk Oyunları*” konulu konferanslar verilmiştir.

Antalya Halkevinde Antalya Mebusu Dr. Münir Soykan “*Aile Hukuku, Kadın ve Erkeğin Ödevleri*” konulu konferans vermiştir.²⁶¹

Aksaray Halkevinde çeşitli konferanslar düzenlenmişti. Özellikle kültür ve sanat dallarında düzenlenen konferanslara özen gösterilmiş ve çeşitli isimler halkevine getirilerek konferans vermesi sağlanmıştı. 1935 yılında düzenlenen seçim sonucunda kadın milletvekili olarak görev yapan Satı Çıpan ve yazar Afet İnan Aksaray Halkevi’ne gelerek konferans veren önemli kişiler arasında yer almaktaydı.²⁶²

Aydın Halkevinde Dr. Süleyman Bey “*Erkeklerde ve Kadınlarda Kısırlık*” Öğretmen Avni Deniz “*Kadın*”, Öğretmen Avni Bey “*Asri Kadın*”, Pakize Calasun “*Türk Kadınlarının Dünkü ve Bugünkü Durumlarıyla Siyasal Hayata Girişleri*”, öğretmen Mukaddes Altan “*Türk Kadını ve Ana Kucağının Çocuk Terbiyesi*” konuları hakkında konferanslar verilmiştir.²⁶³

Balıkesir Halkevinde Öğretmen Mükerrer Hanım “*Halkevleri ve Türk Kadını*”, Salih Şendil “*Milletin Terakkisinde Kadınların Tesiri*”, Mükerrer Kamil Su “*Osmanlı Sarayında Kadın*”, “*Türklerde Ailenin Tekâmülü ve Bunda Kadın*” bunların yanı sıra “*21. Asırda Kadın*”, “*O Kadın*” konulu konferanslarında verildiği bilinmektedir.²⁶⁴

²⁵⁹ Hamza Kurtkapan, *agt.*, s.27-75.

²⁶⁰ Banu Boğazlıyan, *Bir Halk eğitim Kurumu Olarak Amasya Halkevi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2011, s.33-73.

²⁶¹ Gülcü, *agt.*, s.83.

²⁶² Ali Çakınbaş, İlknur Gönen, “Aksaray Halkevi ve Faaliyetleri”, *Erciyes Akademisi*, Güz 2021, s.70

²⁶³ Atike İpek, *Aydın İli ve ilçeleri Halkevleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi Atatürk ilke Ve inkılâp Enstitüsü Müdürlüğü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020, s.78-123.

²⁶⁴ Ahmet Ahcı, *Balıkesir Halkevinin Türk Modernleşmesi Yönündeki Faaliyetleri (1933-1951)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007, s.347-350.

Beyoğlu Halkevinde Mustafa Şekip Tunç tarafından “*Yeni Türk Kadını ve Ruhi Münasebetler Meselesi*” konulu konferans verilmiştir.²⁶⁵

Edirne Halkevinde “*Annelerin Çocuklara Karşı Vazifeleri*” konulu bir konferans verilmiştir. Ayrıca cumhuriyet rejiminin getirdiği yenilikler doğrultusunda kadınların kazandığı haklar ve medeni kanun kapsamında yapılan yenilikler halka duyurulmak istenmiş ve dergilerde bu konuları işleyen makaleler yayınlanmıştır. Edirne Halkevi’nin Sosyal Yardım Şubesinin de bu konuda ki desteğiyle birlikte kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması ve bu konunun toplum içinde kabul görmesi için hem makaleler yayınlanmış hem de konferanslar düzenlenmiştir. Bu makaleler arasında Anne Çocuk Sağlığı ve Salgın hastalıklardan korunma konuları yer almıştır. Tekirdağ Halkevi üyesi olan Fatma Sözen tarafından Cumhuriyet’in kadın yaşantısında meydana getirdiği değişimleri konu alan makalesi yayınlanmıştır.²⁶⁶

Elazığ Halkevinde öğretmen Cemile Aytaç “*Kadın ve Askerlik*”, “*Türk Dilinin Güzellikleri*” Kız Enstitüsü Direktörü Nuriye Dünder “*Giyinmenin Tarihi ve Tekâmülü*”, Kız Enstitüsü Müdürü Nuriye Hekimoğlu “*İş ve Hayat*”, “*Kız Entitüsü Gayesi*” konularında konferanslar verilmiştir.²⁶⁷

Gaziantep Halkevinde öğretmen Hayriye Gül “*Kadınlara Verilen Saygı Hakkı*”, öğretmen Nedime Alp “*Türk Kadınlığı*”, öğretmen Nimet “*Türk Kadınları*”, Dr. Saip Özer “*Çocuk Bakımı*” konuları hakkında konferanslar verilmiştir.²⁶⁸

Isparta Halkevinde Müze ve Sergi Şubesi aracılığıyla düzenlenen konferanslara 80 kadın 200 erkek dinleyici katılmıştır.²⁶⁹

²⁶⁵ Konuşmalar Broşür:1, Ankara Birinciteşrin 1940, s.30.

²⁶⁶ Gökhan Durak, *Trakya Bölgesi Halkevi Faaliyetleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s.219-130.

²⁶⁷ Sinan Ergen, *Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007, s.116-118.

²⁶⁸ Ömer Temiz, *Gaziantep Halkevi ve Başpınar Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.37-38.

²⁶⁹ Titiz, *agt.*, s.179.

İnebolu Halkevinde “*Kadın ve Kadının İctimai Hayattaki Vazifeleri*” hakkında öğretmen Muazzez Atay tarafından konferans verilmiştir. Bu konferans şimdiye kadar yapılan etkinliklerde hiç görülmemiş bir kalabalık tarafından dinlenmiştir.²⁷⁰

İzmit Halkevinde öğretmen Sıdika Atasagun “*Tarihte Türk Akınları ve Bugünkü Medeniyetin Beşiği*”, İstanbul Halkevi üyesi olan Mediha Baysal “*İnkılâbın Ekonomik Bakımdan Tahlili ve Verimleri*” ayrıca Muazzez Özkaya da İzmit Halkevi’nde konferans veren kadın konferansçılar arasında yer almaktadır. Bu konferansların yanı sıra “*Kadının Sosyal Yaşayışı*” konulu konferans verildiği de bilinmektedir.²⁷¹

Kadıköy Halkevinde ise Bayan İffet Oruz tarafından “*Doğum İstatistikleri*”²⁷² “*Türkiye İşletmeleri*”, öğretmen Mualla Anıl “*Folklor*”, Handan Emiroğlu “*İngiltere’de Atletizm*”, “*İngiltere’de At Yarışları*”, Peyami Safa “*Kadın ve Sır*” konulu konferanslar verilmiştir.²⁷³

1934 yılında Kayseri Halkevinde “*Cumhuriyetin İyilikleri Halkevlerinin Gereği Faydası*”, “*Gazi Hazretlerinin Hayatı*”, “*Altı Ok’un İzahı*”, “*Dil İnkılâbı*”, “*Timurlenk ve Hayatı*”, “*Kayserili Mimarlar*”, “*Türk Dilinde Araştırmalar*”, “*Kayseri Sözlüğü*”, “*Gazi Günü*”, “*Osmanlı İmparatorluğunun İnkırazı*”, “*Cumhuriyetin Doğumu*”, “*Mimar Sinan İhtifali*”, “*Yunus Emre Günü Hayatı ve Eserleri*”, “*30 Ağustos Zaferi*”, “*Lozan Antlaşması’nın Yıldönümü*”, “*Belediye Seçimleri*”, “*Dil Bayramı*” gibi konularda konferanslar düzenlenmiş ve bu konferanslara 2414 kadın, 10544 erkek dinleyici katılmıştır.²⁷⁴ Yine bu halkevinde “*Kadın Hastalıkları*” konferansı verilmiştir. Ayrıca “*Cumhuriyet Devrinde Kadının Konumu*” adını taşıyan konferans düzenlenmiş ve bu konferansa 100 kadın 300 erkek katılmıştır. “*Medeni Kadın Kıyafetleri*” konulu Konferansa ise 237 kadın 287 erkek dinleyici katılmıştır. Kayseri Halkevinin şubeleri de konferansların düzenlenmesi ve halka aktarılması konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Örneğin Spor Şubesi spor hakkında halkın bilgi edinmesi için konferanslar düzenlemiş ve bu konferanslara 130 kadın 560 erkek katılmıştır. Kütüphane ve Yayın Şubesi vasıtasıyla “*Cumhuriyet Devrinde Maarif*”, “*Yeni Öğüler*”, “*Ruhi Tetkikler*”, “*Sanayide Boya*”, “*İlim ve Fen Karşısında Edison*” Konularını içeren konferansların

²⁷⁰ Tan, “İnebolu’da Konferans”, 15 Şubat 1937, s.12.

²⁷¹ Berna Kaya, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s.55-57.

²⁷² Son Posta, “Kadıköy Halkevinde Konferans”, 26 Ocak 1941, s.4.

²⁷³ Eminaalp Malkoç, Ali Şahin, Sivart Malhasyan, Sertaç Solgun, “Kadıköy Halkevi ve Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.10, 2006, s.138-142.

²⁷⁴ Berna Taşoluk, *Kayseri Halkevi ve Erciyes Dergisinin Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007, s.21.

düzenlenmesini sağlamıştır. Bu konferanslara toplamda 1571 vatandaş katılmış bunun ise 305'i kadın 1266'sı erkektir. Köycülük Şubesi ise “*Halkevleri ve Gayesi*”, “*Hayvan Cinsinin Islahı*”, “*Belediye Seçimleri*”, “*Ağaç Hastalıkları*”, “*Çocuk Bakımı*”, “*Cumhuriyetin İyilikleri*” gibi konferansların halka aktarılmasında destek sağlamıştır. Bu konferanslara ise toplam da 2533 vatandaş katılmıştır bunun ise 540'ı kadındır. Müze ve sergi Şubesi ise Yerli Malı Haftasında bu konuyla ilgili bir konferans düzenlemiştir. Ayrıca bu etkinliklerde “*Yerli Malları Ve Tasarruf*” konulu bir gösteri sergilenmiş, “*Gazi Çocukları*” oyunu sahnelenmiş, “*Kayserili Mimarlar ve Eserleri*”, “*Tarihi Eserlerin Korunması*” hakkında konferanslara da yer verilmiştir. Bu etkinliklerde toplamda 7881 vatandaş yer almış ve bunların 2066'sının kadın olduğu bilinmektedir.²⁷⁵ Ayrıca Kayseri Halkevinin 1935 yılı konferans, temsil, müsamere ve başka konular üzerinde yapmış olduğu toplantılara 5897 kadın, 16766 erkek, Spor Şubesinin düzenlediği toplantılara ise 11465 kadın, 20300 erkek katılmıştır ²⁷⁶

Malatya Halkevinde Melahat Tezer “*Çarşaf ve Peçenin Kötülüğü*” adlı bir konferans vermiş ve bu konferans gazetelerde “*Bayanlar Gecesi*” olarak yer almıştır. Mehmet Ali Bey “*Türk Kadını ve Türk Kadınının Ekonomik, Sosyal Durumdaki Roller*” konulu bir konferans vermiştir Malatya Halkevinde kadınlar için Pazar günleri olmak suretiyle toplantılar düzenlenmekteydi. Bu toplantılarda kadınların ekonomik, sağlık, sosyal vb konularda bilgi sahibi olmaları için yine konferanslara yer verilmiştir. Pazar günleri yalan bu toplantıya Ethem Seçkin Bey iştirak etmiş ve “*Doğum*” konulu bin Konferans vermiştir. Bu konferansa 500'e yakın kadının katıldığı bilinmektedir. Yine bu halkevinde kadınlara özel düzenlenen konferans programlarında öğretmen Melahat Hanım tarafından “*Hatay Türküleri ve Çin de Eski Çocuk Telakkisi*” konulu konferanslar verilmiştir. Halkevleri aracılığıyla konferans müsabakaları düzenlenmiş ve müsabakalara katılan lise öğrencileri arasında yer alan Mualla Erin ikinci olmuştur. Malatya Halkevinde Dil Bayramı törenleri yapılmaktaydı ve bu törenlerde halka konferanslar düzenlenmiştir. Malatya idare heyetinde görev alan Melehat Sezener “*Cumhuriyet*” konulu bir konferans vermiştir. Konferanslarda ve yaptığı çalışmalarda ki başarıları dikkate alınarak Ankara da açılması kararlaştırılan Dil Kongresine Melahat Sezener delege olarak seçilmiş ve Malatya Halkevinin temsil görevini üstlenmiştir. Melahat Sezener'in verdiği konferanslar arasında “*İktisat ve Türk Dili*”, “*Malatya Halkevinin 2 Yıllık Faaliyetleri*”

²⁷⁵ *Agt.*, s.24-33.

²⁷⁶ *Agt.*, s.25.

konulu konferanslar yer almaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra yine kadınların ve toplumun bilinçlenmesi, çarşaf ve peçenin kalkması için konferanslar düzenlenmiştir.²⁷⁷

Mersin Halkevinde çeşitli konularda 16 konferans düzenlenmiş ve konferanslara 3864 kadın 5655 erkek dinleyici katılmıştır.²⁷⁸

Muğla'nın merkeze bağlı Ula nahiyesinde “*Paraşütçülük*”, “*Dünya Siyasi Durumu ve Türkiye*” konulu konferanslar düzenlenmiş ve bunlar hem erkek hem de kadın köylüler tarafından büyük ilgi görmüştür.²⁷⁹

Niğde Halkevinde Mukadder Baha Soysal Tarafından “*Kanuni Medenimize Göre Aile ve Kadının Ehliyet Hukukiyesi I*” adını taşıyan konferans verilmiş ve yine bu konferansın devamı ise aynı adıyla 2 ve 3 olarak verilmiştir.²⁸⁰

Sinop Halkevinde öğretmen Hidayet Hanım “*Çocuk Kıymet ve Ehemmiyeti*”, öğretmen Fatma hanım “*Çocuk ve Çocuklara Şefkat*”, öğretmen Remziye Hanım “*Çocuk Terbiyesi ve Aile Rabıtası*”, öğretmen Muazzez Hanım “*İstiklal Hareketi*”, İbrahim Akdoğan “*İçtimai Hayatta Kadın*”, Hedine Tekinalp “*Kızılay*”, “*Türk Tiyatro Tarihi ve Tiyatro Müharrirleri*”, “*Kuruluşundan Son Haline Kadar Cumhuriyet Halk Partisi*” konularında konferanslar verilmiştir.²⁸¹

Sivas Halkevinde Dil Edebiyat Kolu üyesi ve öğretmen Bedia Tan “*Tarihte Türk Kadınları*”, “*Batıl İtikatlara İnanmayalım*”, “*Büyük Türk Kadınları*”, “*Türk Kadının Tarihteki Rolü*” Belkıs Fındıkoğlu “*Ruhi Hastalıklar*” konulu konferanslar verilmiştir.²⁸²

Urfa Halkevinin Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi 1934 yılında 6 konferans vermiş ve ilk konferansa 280 erkek 5 kadın katılmıştır. 6 ay süren bir çalışma sonunda düzenlenen altıncı konferansa ise 410 erkek 110 kadın katılmıştır. Aradaki farkın en önemli tarafı öncelerden beri

²⁷⁷ Gökhan Gülbeyaz, *Kuruluşundan Kapanışına Malatya Halkevi*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2016, s.44-52.

²⁷⁸ Titiz, *agt.*, s.192.

²⁷⁹ *Ulus*, “Muğla Köylerinde Konferans”, 31 Temmuz 1940, s.2.

²⁸⁰ Haldun Ceylan, *Niğde Halkevi Akpınar Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011, s.97-98.

²⁸¹ Yaşar, *agt.*, s.113-121.

²⁸² Selma Önge, *Ortayayla ve 4 Eylül Dergilerine Göre Sivas Halkevi*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2017, s.34-95, *Son Posta*, “Sivas Halkevinde Konferans”, 13 Mart 1938, s.5.

kadın bir süs olarak görülüyor ve ev dışına çıkmıyorken artık erkeklerle birlikte toplantılara, konferanslara katılması sosyal hayatta kadın ve erkeğin yan yana yer alması olmuştur.²⁸³ 6 ay gibi kısa bir zaman diliminde kadın dinleyici sayısının 5'den 110'a yükselmesi hem genel olarak halkevlerinin hem de özelde Urfa Halkevi çalışmalarının başarısını da göstermektedir. Ayrıca Urfa Halkevi'nde Dr. Halit Bey "*Kadın Hastalıkları*", Türkan Hanım "*Öğretmenlerin Mesleki Konferansı*", Müftü Hasan Açısal "*İçtimai Hayatta Kadın ve Erkeğin Rollerini*", Kız Enstitüsü Müdürü Nedime Kamışlı "*Türk Kadınları*" ayrıca yine bu halkevinde çarşaf ve peçe konulu konferanslarında verildiği bilinmektedir.²⁸⁴

Zonguldak Halkevi, yine kadınlara yönelik düzenlenen önemli faaliyetlerde yer almış ve özellikle Dil ve Edebiyat Şubesi vasıtasıyla sağlık bilgisi, tarih, teknik bilgi, hukuk, inkılâplar ve iktisat konularında halkı bilgilendirmek için 96 konferans faaliyeti yapılmıştır. Bu konferanslara karşı halkın ilgisi büyük olmuş ve 67874 erkek 32804 kadın olmak üzere toplamda 101678 kişi bu konferanslarda yer almıştır.

Yusuf Ziya Bey tarafından "*Kadınlığın Fazileti*" isimli konferans verilmiş ve bunun yanı sıra "*Çocuk Bakımı*", "*Çocuk Düşürmenin Cemiyete Zararları*" konulu konferanslarında verildiği bilinmektedir.

Zonguldak Halkevinde, Köycülük Şubesinin çalışmaları doğrultusunda Türkiye de bir ilk olarak hayata gerilen köylü geceleri düzenlenmiştir.²⁸⁵ Köylüler için düzenlenen bu gecelerde konferanslar verilmiş piyesler ve film gösterilmiş, konserler verilmiştir. Bu geceye katılan Hikmet Bedri Hanım "*Cumhuriyet Köylüsü*" konulu söyleşi vermiştir. Bu etkinliğe 17 köy öğretmeni, 109 erkek ve 19 kadın köylü şehirden gelen ise 100 kadın ve 310 erkek katılmıştır. Düzenlenen köylü gecesi devam etmiş ve ikinci kez gerçekleştirildiğinde ise yine Hikmet Bedri Hanım "*Cumhuriyet Rejimi*", "*Köylü İktisadı*", "*Genel Sağlık İşleri*", "*Milliyet ve Medeniyet Ülküleri*", "*Halk Fırkası Programı*" konulu Konferansları vermiştir.²⁸⁶

Halkevlerinde Tasarruf ve Yerli Malı Haftaları bir ekonomi bayramı halinde kutlanmaktaydı. Bu nedenle Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu Genel Merkezinden

²⁸³ Haber, "Urfa Halkevinin Verimli Çalışmaları", 4 Şubat 1935, s.6.

²⁸⁴ Yıldırım, *agt.*, s.128-134.

²⁸⁵ Son Posta, "Zonguldak'da Köylü Gecesi Pek Parlak Oldu", 6 Haziran 1933, s.4.

²⁸⁶ Özcan Aldıbaş, *Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.70-100.

halkevlerine bir yazı gönderilmiş taze yemiş, reçel ve şurup hazırlama kampanyasında halkevlerinden destek talep edilmiştir. Aileler arasında bilhassa ev kadınları arasında düzenlenen toplantılarda evlerinde reçel ve şurup hazırlamanın sağlık ve ekonomi açısından önemini ve faydalarını konu alan konferanslar düzenlenmesi istenmiştir.²⁸⁷

Halkevleri inkılâplar için de hem dolaylı hem de doğrudan bir uygulatma aracıydı. Soyadı kanunu çıktıktan sonra halkın konuya ilgisini çekmek ve bilgilendirmek için ilk akla gelen yerlerden birisi Halkevleri olmuş ve halkevlerinden yardım istenilmiştir.²⁸⁸ TBMM'nin 5 Aralık 1934 tarihinde kabul ettiği kanunla Türk kadınının seçme ve seçilme hakkına kavuşması dolayısıyla bunun millete duyurulması ve öneminin anlatılması görevi halkevlerinin vazifesi olmuştur. CHP Genel Sekreterliği hemen bir yazı tebliğ ederek 7 Aralık 1934 tarihinde tüm halkevlerinde ve halkodalarında kadınlar tarafından toplantılar yapılmasını istemiştir.²⁸⁹

*“Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi kadınların da erkeklerle birlikte devlet idaresine ortak olması için atılan bir adımdır. Halkevleri faaliyetlerinde kısıtlı alanlarda yer alan kadınların daha aktif olması sağlanmalıdır. Sadece seyirci ve dinleyici olarak değil aynı zamanda çalışan ve görevli olarak da halkevleri hayatında yer almaları gerekmektedir.”*²⁹⁰

Türk kadınlarının sosyal hayat içinde yer alması için büyük bir hassasiyet gösteren Pati Genel Sekreterliği bu konuda halkevlerini etkin bir hale getirmeye çalışmıştır. Kadınların seçme seçilme hakkına kavuşmasının ardında Mevhibe İnönü, Afet İnan ve Meveddet Özalp önderliğinde Ankara Halkevi binasında bir toplantı düzenlendi, bu konuda gösterdiği hassasiyet ve çalışmalardan dolayı TBMM'ye teşekkür mesajı gönderilmiştir.²⁹¹

Halkevleri tarafından yapılan çalışmalar sadece Ankara, İzmir, İstanbul gibi eğitim seviyesi yüksek olan bölgelerle sınırlı kalmamıştır. Diyarbakır Halkevinde, 13 Şubat 1934 tarihinde düzenlenen konser programından sonra Halkevi Başkanı Cahit Çubukçu tarafından “Gazi İnkılâbında Kadın Mefhumu” adında bir konferans verilmiştir. Bunları dinlemek için halkevine gelenler arasında 500'den fazla Diyarbakırlı Hanım da bulunmuş ve Türk İnkılâbı'nı

²⁸⁷ B.C.A.; 490-01/ 4-17-15.

²⁸⁸ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi. 1 İkincikanun 1936'dan 30 Haziran 1936 Sonuna Kadar, C.8, Ulus Basımevi 1936, s.65.

²⁸⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Kâtibliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Temmuz 1934'ten Birincikânun 1934 Sonuna Kadar, C.5, Ulus Matbaası 1935, s.19.

²⁹⁰ Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Kâtibliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Temmuz 1934'ten Birincikânun 1934, s.21.

²⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, On Üçüncü inikat, 6.XII.1934, s. 90

ve Mustafa Kemal Atatürk'ü en yüksek şükran hisleriyle ve “yaşasın büyük halaskar!” diye tezahüratta bulunarak alkışlamışlardır.²⁹²

Halkevi merkezlerinde özellikle kadınlara yönelik onların sosyo-kültürel seviyelerinin yükselmesi ve bilgilenmeleri için farklı konularda konferanslar düzenlenmiştir. Örneğin Sivas Halkevinde öğretmen Bedia Tan tarafından verilen “*Batıl İtikatlara İnanmayalım*”, “*Büyük Türk Kadınları*”, “*Türk Kadının Tarihteki Rolü*” konulu konferanslar verilmiş ve büyük ilgi ile dinlenmiştir.²⁹³

Halkevleri aracılığıyla düzenlenen konferanslar halkın eğitilmesinde ve kültür seviyelerinin yükseltilmesinde önemli bir araç olarak görülmüştür. Konferanslar aracılığıyla halka dinleme ve konuşma becerisi kazandırılmış, yeni cumhuriyet rejimiyle birlikte hayata geçirilen inkılâpların halka aktarılması ve halkın her konuda bilgili-donanımlı olması için verilen konferansların konularına özen gösterilmiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kadının toplumsal statüsünde değişimler yaşanıyor ve özellikle Anadolu da kadın kıyafetlerinin gericilik göstermesi bakımından halkevlerine yeni bir görev verilmiş ve modern kıyafetlerin halka sevdirmesi için çalışmalar yapması istenilmiştir. Bu doğrultu da Diyarbakır Halkevinin Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi tarafından “*Kadınlar Derneği*” kurulmuş ve Diyarbakırlı kadınlarının çarşaf ve peçeden kurtulması, sosyal hayata katılması sağlanmıştır. Ayrıca 1934 yılında bu şubede faaliyet gösterenlerin sayısı 69 idi bunlardan ise 15'i kadındı. 1935 yılına gelindiğinde ise bu sayı 202'ye ulaştı ve bunun sadece 75'i erkek üyelerdi böylece kadınlar bu şube içinde çoğunluğu sağlamışlardı.²⁹⁴ Yine CHP Genel Sekreterliğinden gelen tamim doğrultusunda Sinop Halkevinde kadınların çarşaf ve peçeden kurtulması, sosyal hayata katılması için aile geceleri düzenlenmiş ve bu gecelerin her birine 50'şer kadın katılmıştı.²⁹⁵ Çarşaf ve peçenin kalkması için çalışmalar yapan halkevlerin bir diğeri ise Gaziantep Halkevi olmuştu.²⁹⁶

²⁹² “Diyarbakır Kadını Halkevinde Kadına Hak ve Mevki Veren Gazi'yi Alkışladı” *Anadolu*, 14.2.1934.

²⁹³ *Son Posta*, “Sivas Halkevinde Konferans”, 13 Mart 1938, s.5.

²⁹⁴ B.C.A., 490-01/984-814-2.; Özer, *agt.*, s.342-343.

²⁹⁵ B.C.A., 490-01/1005-879-1.; Yaşar, *agt* s.72.

²⁹⁶ *Son Posta*, “Antep Halkevinin Faydalı Çalışmaları”, 20 Nisan 1939, s.5.

3. BÖLÜM

KADINLARIN İKTİSADİ YAŞAMA KATILIMINDA HALKEVLERİNİN ROLÜ

3.1. HALKEVLERİNDE KADIN KURSLARI

Halkın kültür seviyesini yükseltmek ve her alanda gelişimini sağlamak için çalışan halkevlerinde halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayabileceği, meslek edinebileceği pratik hayat(ameli hayat) sahasına giren kurslar açılmıştı. Kadın-erkek bütün kişilerin pratik bilgiler ve el maharetleriyle donatılması toplumsal kalkınma hareketi içinde önemli bir yere sahipti.²⁹⁷ Bu kurslar özellikle kadınların toplum içinde etkin olması ve aynı zamanda becerilerini geliştirerek meslek edinmelerine katkı sağlamıştı.

Halkevlerinde verilen kurslar bölgede bulunan halkın ihtiyaçlarına yönelik açılmaktaydı. Bu nedenle kurslar arasında farklılık oluşabilmekteydi. Bölgenin isteklerine göre açılan kurslar, genç kızların ve kadınların hem ülke ekonomisi açısından üretken olmalarını hem de ev ekonomisine katkıda bulunmalarını sağladı.²⁹⁸ Örneğin Aydın Halkevinde konservecilik, Tekirdağ Halkevinde bağcılık, Bursa Halkevinde filatür, Bozdoğan Halkevinde ise arıcılık kursları bulunan bölgenin ihtiyaçları dikkate alınarak açıldı.²⁹⁹

Biçki-dikiş, nakış, ütü, kola, şapkacılık, çiçekçilik, dokuma, daktilo, stenografi, hasta bakımı, havacılık, muhasebe, yurt ve aile bilgisi, zehirli gazlardan korunma, sağlığı koruma, muhtarları ve köy hatiplerini yetiştirme, motorculuk, şoförlük, elektrikçilik, marangozluk, bağcılık ve bahçıvanlık ile güzel sanatlar gibi kurslar pratik hayat sahasına giren kurslar arasında yer alıyordu.³⁰⁰ Açılan kurslar arasında özellikle biçki-dikiş, nakış, ütü, kola, şapkacılık, çiçekçilik, daktilo, dokumacılık gibi kurslar kadınlara yönelik olarak düzenleniyordu. Kurslar vasıtasıyla önceleri ev içinde kalan kadınların, sosyo-kültürel ve iktisadi hayata katılımının artması, meslek edinmeleri, toplum içinde yer almaları ve ev ekonomisine destek olmalarını sağlamak amaçlanıyordu. Bu dönemde halkevlerinde açılan kurslara katılan kursiyerlerin kadın erkek olarak dağılımı ise şu şekildedir:

²⁹⁷ CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.18.

²⁹⁸ CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara 1946, s.20.

²⁹⁹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, s.15.

³⁰⁰ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.11.

Tablo 15. 1943 Yılı Halkevlerinde Açılan Kurslara Katılan Kursiyerlerin Sayısı³⁰¹

KURSLAR	ERKEK	%	KADIN	%	TOPLAM	%
TÜRKÇE	3424	34.97	804	15.35	4228	28.13
YABANCI DİL	2707	27.64	1280	24.45	3987	26.53
AMELİ HAYAT	2883	29.43	2548	48.68	5431	36.14
AMELİ HAYAT	779	7.96	603	11.52	1382	9.20
TOPLAM	9793	100.00	5253	100.00	15028	100.00

Bu tabloya göre erkeklerin yoğun olarak katıldığı kurslar Türkçe okuma-yazma kursları olmuştur. Kadınların ise yoğun olarak katıldığı kurslar ameli hayat yani pratik hayat sahasına giren kurslardır. Çünkü bu kurslar içerisinde dikiş, nakış, biçki, çiçekçilik, şapkacılık, dokuma Vb. alanlarda eğitimler verilmekteydi. Bu nedenle kadınların ilgisi diğer kurslara oranla bu kurslar üzerinde daha fazla yoğunlaştı.

Bu dönemde halkevleri kurslarında ders veren öğretmenlerin kadın erkek olarak dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 16. 1943 Yılı Halkevlerinde Açılan Kurslarda Eğitim Veren Öğretmenler³⁰²

KURSLAR	ERKEK	%	KADIN	%	TOPLAM	%
TÜRKÇE	115	39.12	16	26.22	131	36.90
YABANCI DİL	73	24.83	13	21.32	86	24.23
AMELİ HAYAT	54	18.37	29	47.54	83	23.38
GÜZEL SANATLAR	52	17.68	3	4.92	55	15.49
TOPLAM	294	100.00	61	100.00	355	100.00

Biçki-dikiş, şapkacılık, çiçekçilik, dokumacılık, daktilo gibi kurslar her dönemde sürekli olarak açılmaya devam ederken 1941-1942 yıllarında sağlık bilgisi, ikmale kalanları yetiştirme, meyvacılık ve hasır örme kursları yeni doğan ihtiyaçları karşılamak için açılan kurslar olduğunu göstermektedir.³⁰³

³⁰¹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, s.12.

³⁰² CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, s.12

³⁰³ CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s.16.

Bilecik, Beşiktaş, Erzincan, Maraş, Mersin, Tokat ve Yozgat Halkevleri biçki-dikiş ve nakış kursları açmış ve kadınların kendini geliştirmesi, ev işlerindeki kabiliyetlerini göstermesi en önemlisi de kimseye muhtaç olmadan geçimlerini sağlayabilmeleri için çalışmışlardı.³⁰⁴ Denizli Halkevinde dikiş ve nakış kursu açılmış, 38 kadın bu kursa devam etmişti. Altı ay süren kurs sonunda sergi düzenlenmiş ve kadınların eserleri sergilenmişti.³⁰⁵ Edirne Halkevi biçki ve nakış kursu açmış, 60 kadın bu kurstan faydalanmıştı. Ayrıca kadın ve erkeklere yönelik daktilo kursu verilmişti.³⁰⁶ Samsun Halkevinde ise 17 kadın daktilo eğitimi görmüş, bunlardan bir kaçış işe yerleştirilmişti.³⁰⁷ Sinop Halkevinde 1934 yılında daktilo kursu verilmiş ve 17 kadın katılmıştı. 1935 yılında ise daktilo kursuna katılan kadınların sayısı 25'e ulaşmıştı. Yine aynı tarihte Adana Halkevinde açılan daktilo kursuna ise 3'ü kadın 5'i erkek 8 kişi katılmıştı.³⁰⁸ Konya Halkevinde ise 1946 yılında daktilo kursu açılmış, 19 kadın ve 12 erkek devam etmiş, kurs sonunda belge almışlardı.³⁰⁹ Yine bu dönemde Konya Halkevinde ilk kez etnografi kursu açılmış ve 16 erkek, 5 kadın olmak üzere 21 öğrenci ders görmüştü.³¹⁰ Ayrıca yine kadınlar için 1948 yılında özel kabartma nakış kursu açılmış, bunun yanı sıra dikiş, nakış, çamaşır ve çiçek kursları da faaliyetlerine devam etmişti.³¹¹ Malatya Halkevinde biçki-dikiş, nakış, şapkacılık ve çiçekçilik kursu sonunda diploma töreni yapılmış ve kadınların eserlerinden bir sergi açılmıştı.³¹² Çanakkale Halkevinde dikiş-nakış ve çiçekçilik kursuna katılan kişiler tarafından sergi hazırlanmış, genç kızların eserlerinin sunulduğu bu sergi büyük ilgi görmüştü.³¹³ Çorum Halkevinde biçki-dikiş, çiçek yapma ve şapkacılık kursları verilmişti. Çiçek yapma kursuna 500 biçki-dikiş ve şapkacılık kursuna ise 120 kişi katılmıştı.³¹⁴ Balıkesir Halkevinde 1938 yılında şapkacılık, çiçekçilik, dikiş, biçki ve okuma kursu açılmış ve 40 kadın devam etmişti.³¹⁵ Mersin Halkevi ise kadınlara yönelik hizmet veren biçki dikiş kursu açmış ve 14 kadın mezun olmuştu. Ayrıca eğitim verdiği 34 kız öğrencisiyle ülke içinde sanatkâr kızların yetiştirilmesine katkı sağlamıştı.³¹⁶ Zile Halkevinde nakış ve müzik kursu açılmış, özellikle nakış kursunda, kadınların yaptıkları eserler büyük bir takdir toplamıştı.³¹⁷ *Erzurum, Gümüşhane, Kars, Kığı ve*

³⁰⁴ *Halkevleri 1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*, s.101.

³⁰⁵ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.33.

³⁰⁶ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.45.

³⁰⁷ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.103.

³⁰⁸ Toksoy, *age.*, s.449.

³⁰⁹ Yılmaz, Akhan, *agm.*, s.75.

³¹⁰ *Agm.*, s.75.

³¹¹ *Agm.*, s.75.

³¹² *Ulus*, "Malatya Halkevinde Biçki-Dikiş Sergisi", 22 Temmuz 1940, s.2.

³¹³ *Ulus*, "Çanakkale'de Dikiş Nakış Sergisi Açıldı", 9 Temmuz 1940, s. 2.

³¹⁴ *Ulus*, "Çorum Halkevi Şubelerinde Çalışmalar", 31 Temmuz 1940, s.2

³¹⁵ Toksoy, *age.*, s.454.

³¹⁶ Toksoy, *age.*, s.456.

³¹⁷ *Ülkü*, "Halkevlerinde- Halkodalarında", C.1, S.8, Ağustos 1947, s.46.

Ağrı Halkevlerinde dokuma kursu açılmıştı. Yine dokuma kursu açan halkevleri arasında yer alan Malkara Halkevinde ise eğitim alan kadınlardan 185'i diploma almıştı.³¹⁸ 1944 yılında 12 halkevinde açılan çiçekçilik ve şapkacılık kurslarından 257 kadın fayda sağlamıştı.³¹⁹ 1939 yılında Kastamonu Halkevinde çiçekçilik ve şapkacılık kursu Zekiye ve Meliha isimli kadınların idaresinde açılmış ve kadınlara eğitim verilmişti. Bakırköy Halkevinde ise dikiş, nakış ve kadın çamaşırları kursu açılmış ve 238 kadın devam etmişti.³²⁰

Halkevlerinde muhtaç kadınlara yardım etmek için elişleri sergisi düzenleniyordu. Örneğin İzmir Halkevinde çalışan kadınların yapmış olduğu işlemler ve nakışlar bir arada toplanarak düşük fiyatlara satılmaları önlenmiş ve hak ettikleri değer karşılığında satılmaları sağlanmıştı.³²¹ İstanbul Halkevinin içtimai Yardım Şubesi tarafından yoksul Türk kızlarına elişlerini tanıtılabilmeleri için 18 Temmuz 1934'te Galatasaray'da Yerli Malı Sergisi açılmış ve oldukça satış sağlanmıştı.³²²

Halkevlerinde açılan biçki-dikiş, nakış ve resim kursları aynı zamanda Kız Teknik Öğretim Okulları tarafından da açılmaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi aynı amaç için iki kez masraf yapıyordu. Bunun üzerine dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel CHP Genel Sekreterliğine bir yazı gönderdi. Kız Teknik Öğretim Okulu bulunan yerlerde bahsi geçen kurslara gösterilen rağbetin az olduğu ve beklenen faydanın sağlanamadığını belirterek bahsi geçen kursların Kız Teknik Öğretim Okulunun olmadığı yerlerde açılmasını talep etti.³²³

Edine Pehlivan köy ve Havsa'da köy kızları için açılan biçki-dikiş kursunun çalışmaları hakkında CHP Genel Sekreterliğine gönderilen raporda belirtildiği üzere kursların henüz bir buçuk aydan beri verilmesine rağmen kısa zamanda çok güzel bir sergi oluşturulmuştu. Kurs katılan kadınlar kısa zamanda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bilgi sahibi olmuşlardı.³²⁴

³¹⁸ Toksoy, age., s.465.

³¹⁹ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944*, s.15.

³²⁰ Toksoy, age., s.475.

³²¹ *Ülkü*, "İzmir Halkevinde Elishleri Sergisi", C.XI, S.64, Haziran 1938, s.363-364.

³²² *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.58.

³²³ B.C.A., 490-01/1060-1073-1.

³²⁴ B.C.A., 490-01/117-132-2.

Havsa’da açılan biçki-dikiş kursu ilk olarak Havsa ebesinin evinde verilmiş zamanla öğrenci sayısının artması nedeniyle halkevinin salonuna taşınmıştı. Kursa katılan öğrencilerin ihtiyaçlarına göre verilen dersler şu şekildedir:

1. *Sekiz türlü dikiş. (Dikişlerin nevileri)*
2. *Yama ve dantel dikmeleri.*
3. *Üç türlü biye ipek kumaş üzerine.*
4. *Parçalı ilik.*
5. *Örgü ilik.*
6. *Tayyör cebi iki türlü. (Fantezi)*
7. *Erkek yelek cepleri.*
8. *Pastalı makine dikişi.*
9. *Bundan sonra metodlara başlanacak.*

Köy kadınının yükselmesi ve kendini geliştirmesi için yapılan çalışmalar arasında Havsa’da açılan biçki-dikiş kursu kısa zamanda amaçlarına ulaşmayı başarmıştı.³²⁵

Kursların açılış amaçları ilk olarak öğretmek ve yetiştirmek olsa da kültürel, sosyal ve ekonomik katkıları çok fazlaydı. Genç kızların ve işsiz delikanlıların meslek sahibi olması, iş bulma olanağını yükselmesine etkili olmuştu. Bunun yanı sıra özellikle halkın bilgi ve becerilerinin artmasında rol oynamıştı.³²⁶ Halkevleri açtığı bu kurslar vasıtasıyla bilhassa toplumun yarısını oluşturan kadınların görünür hale gelmesini ve ekonomik hayatta yer almalarını sağlamıştı.

Kadınların sosyo-kültürel ve iktisadî hayata katılımını artırmak için çalışan halkevleri, kendi bünyesinde açtığı kursların yanı sıra başka kurumlar tarafından açılan kursları da desteklemekten geri kalmamıştı. Teknik bilgiyi, medeni yaşayışı ve görgüyü köylerde yaşayan halkın ayağına kadar götürmek için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılan Köy Kadınları Gezici Kurslarından doğuda bulunan 15 kurs öğretmenine halkevleri ödeneğinden³²⁷ ayda 40’ar lira üzerinden teşvik primi verilmişti.³²⁸ Köy Kadın Gezici Kursları 1938 yılında açıldı.

³²⁵ B.C.A., 490-01/117-132-2.

³²⁶ B.C.A., 490-01/1060-1073-1

³²⁷ CHP, XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.20.

³²⁸ B.C.A., 490-01/ 1052-1038-2.

Amaçları ise genç kızlara ve köy kadınlarına temel bilgileri vermek ve ev ile ilgili sanatlarda beceri kazandırmaktı.³²⁹

Biçki-dikiş-nakış, çocuk bakımı, ev idaresi, okuma-yazma vb. kurslar Köy Kadınları Gezici Kursları bünyesinde yer almıştı. Biçki-dikiş-nakış derslerinde basit dikiş, iğneardı, makine dikişi, bastırma dikiş, pililer, örme ilik, düğme, çıtçı dikişleri gibi dersler verilmişti. Ayrıca dikiş makineleri hakkında detaylı bilgi verilmiş ve kadın, erkek, bebek kıyafetleri dikilmiştir. Çocuk bakımı ve sağlığı dersinde ise çocukluk dönemleri hakkında bilgi verilerek doğumdan önce ve sonra yaşanabilecek olan çocuk ölümleri, hastalıklar anlatılarak anne ve anne adaylarının çocuk bakımına dair her konuda bilgi sahibi olması sağlanıyordu.³³⁰

1948-1949 yılında doğuda yer alan Ağrı, Bingöl Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Muş, Erzurum, Kars, Van, Urfa, Mardin ve Tunceli’de yeni kurslar açılmıştı. Açılan kurslarda görev alan öğretmenler ve öğrenci sayıları ise şu şekildedir:

- Öğretmen Muazzez Sevimli (Ağrı) 35 öğrenci,
- Öğretmen Naime Sungur (Bingöl) 16 Öğrenci
- Öğretmen Maksude Maltacık (Diyarbakır) 27 Öğrenci
- Öğretmen Kadriye Şensu (Elazığ) 16 Öğrenci
- Öğretmen Mesrur Uz (Hakkâri) 16 Öğrenci
- Öğretmen Vedide Olgun(Muş) 14 Öğrenci
- Öğretmen Necmiye Gürce (Erzurum) 12 Öğrenci
- Öğretmen Behice Yıldızkaya (Kars) 25 Öğrenci
- Öğretmen Nezehat Özyurt (Van) 22 Öğrenci
- Öğretmen Makbule Özel (Urfa) 35 Öğrenci
- Öğretmen Türkan Tanyeri (Mardin) 18 Öğrenci
- Öğretmen Lebizer Çetiner (Tunceli) 45 Öğrenci
- Öğretmen Muazzez Havvahan Tuğrul(Elazığ) 6 Öğrenci

³²⁹ Mahmut Tezcan, “Köy Kadınları Gezici Kursları ve Erkek Kursları Üzerine”, C.15, S.1, *AÜ Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1982, s.131-132.

³³⁰ Aydın, agm., s. 133.

- Öğretmen Halide Zengi (Siirt) 12 Öğrenci³³¹

1942 yılında Karaköse Halkevinde Sosyal Yardım Şubesi Başkanı olan Melahat Güler idaresinde iki dönemlik biçki-dikiş kursu açılmıştı. Bu kurslara 67 kadın öğrenci kayıt olmuş ve bunlardan 48'i başarılı olmuştu. Bunun yanı sıra Ağrı'ya gönderilen çıkırık makineleri değerlendirilmiş ve bir kurs açılmıştı. Bu kursa 4 erkek 66 kadın devam etmişti. Kurs sayesinde yünden iplik üretimi yapmayı öğrenen köy gençlerinin yeni bir meslek edinmeleri sağlanmıştı.³³² Doğu Beyazıt Halkevinde 20 kadının katıldığı biçki-dikiş kursu açılmış ve kurstan 17 kadın başarılı olarak ayrılmıştı.³³³ Bitlis Halkevinde 1947 yılında Sebahat Arslan'ın idaresinde açılan biçki-dikiş-nakış ve ev idaresi kurslarına 44 kadın öğrencinin devam ettiği bilinmekteydi. Ancak daha sonraları Sebahat Arslan'ın gönderdiği raporlardan anlaşıldığı üzere 44 kişiyle başlayan kursun öğrenci sayısı 25'e düşmüştü. Fahrünnisa Gürol, Vildan Sabun, Şerife Uysal, Melahat Sayacı ve Muzaffer Taner Bitlis'te açılan Gezici Köy Kadınları Kursunda görev yapan öğretmenler arasında yer almaktaydı.³³⁴ Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde genç kız ve kadınlara özel sanat kursu açılmış, 36 öğrenci devam etmişti. Bunlardan 27'si başarılı olmuş ve belge almışlardı.³³⁵ Kars'ta öğretmen Nazmiye Türelî idaresinde 12 kadın öğrenciye, Iğdır'da Behice Yıldızkaya idaresinde 25 kadın öğrenciye, Van Halkevinde Necla Çilingiroğlu idaresinde 75 kadın öğrenciye biçki-dikiş, nakış kursları verilmişti.³³⁶

Gezici Köy Kadınları Kursu sadece doğu illerinde açılmakla kalmamış sayıları yıl geçtikçe artmış ve ülke genelinde hizmet vermeye başlamıştı. Halkevleriyle iş birliği halinde çalışmalarını sürdüren bu kurum faaliyet gösterdikleri bölgenin ihtiyaçların göz önünü alarak çalışmalarına yön vermişti. Örneğin Bursa'da Gündoğdu Halkodası CHP Genel Sekreterliğine bir müracaatta bulunmuştu. Gündoğdu Halkodasının ele aldığı mesele şudur: *“Yaz aylarında açıkta çalışan köylüyü güneşe karşı daha iyi koruyacak geniş kenarları olan, sağlam, dayanıklı ve maliyeti ucuz hasırdan yapılan şapkaya ihtiyaç vardır. Bu şapkanın yapımında Ekin sapını, mısır koçanlarını saracak yumuşak yapraklar gibi bazı bitkilerden faydalanarak bunları köylerde kendi elimizle yapmanın mümkün olabileceği kanaatindeyiz. Kız enstitülerimizle köylerde çalıştırılan gezici kurs öğretmenleri denemelere girişerek bunu yapmanın yollarını bulsalar, kızlarımıza, kadınlarımıza gösterebilirler olmaz mı?”* Müracaat sonrası bu iş Köy

³³¹ Agm., s.132.

³³² Agm, s.135.

³³³ Uçar, agt., s.108.

³³⁴ Aydın, s.137-138.

³³⁵ Agm, s.139.

³³⁶ Agm, s.139-141.

Kadınları Gezici Kurslarına öğretmen yetiştiren kursların ders programına konuldu. Ayrıca öğretmenlerden birinin adı geçen bu köye giderek ekin saplarından şapka yapmayı kadınlara öğretmesi kararlaştırıldı.³³⁷

Halkevleri gerek yaptığı faaliyetler ve açtığı kurslar ile gerekse açılan başka kurumlara sağladığı destek ile hem kurulduğu bölgenin ihtiyaçlarının giderilmesinde hem de kadınların iktisadi ve içtimai hayata katılmasında önemli bir rol almıştı. Halkevleri ve halkodaları ülkenin dört bir yanında açılmıştı. Bu sayede şehirde yaşayan halktan en kırsal kesimde yaşayan halka kadar hizmetler götürülmüştü. Topyekûn bir kültürel ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ülkenin en doğusundan en batısına kadar her bölgede kadınlar için okuma-yazma, biçki-dikiş, çocuk bakımı ev idaresi gibi farklı alanlarda kurslar açılmıştı. Bu kurslar özellikle genç kız ve delikanlıların iş bulmasında, meslek edinmesinde ve ekonomik özgürlük kazanmalarında önemli bir rol oynamıştı. Özellikle ev içinde yaşam süren kadınların erkeklerle birlikte iş sahasında yer alması toplum içinde güç sahibi olmasını sağlamıştı.

³³⁷ CHP, XVI Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, s.5-6.

4. BÖLÜM

KADINLARIN SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAMA KATILIMINDA HALKEVLERİNİN ROLÜ

Cumhuriyetin ilanından önce kadın ile erkeğin sosyal hayatta yan yana yer alması söz konusu değildi. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kadının “birey” olarak toplum içinde yer alması ve erkeklerle her alanda eşit konuma gelmesi için mücadele edilmişti. Nitekim kültürel kalkınmanın ürünü olan halkevleri, kadının toplum içindeki geri kalmışlığına karşın kadınları aktif hale getiren etkililikleriyle her alanda olduğu gibi sosyo-kültürel alanda da var olmalarını sağlamıştı. Bu dönemde kültürel kalkınmanın bir parçası olarak görülen kadınlar toplumun her alanında olmalıydı. Bu nedenle halkevlerinin faaliyetleri arasında yer alan balolarda, çay partilerinde, aile toplantılarında ve özellikle halkın yetiştirilmesinde önemli bir yere sahip olan halkevi sahnelerinde kadının yer almaması imkânsızdı.

4.1. HALKEVİ SAHNESİNDE KADIN

Halkevleri açıldıktan sonra Temsil Şubeleri, halkın aydınlatılması ve eğitilmesi adına önemli görevler üstlenmişti. Özellikle Temsil Şubeleri aracılığıyla kültürel ve sanatsal alanda yapılan çalışmalarda önemli başarılar elde edilmişti.³³⁸ Halkevlerinde yürütülen tiyatro faaliyetlerini bir eğitim aracı olarak gören İsmail Hakkı Baltacıoğlu halkevi sahnelerinde sadece profesyonellerin değil acemi kişilerin de yer alması gerektiğini, ayrıca piyeslerde rol alan aktörlerin cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi gerektiğini savunmaktaydı.³³⁹ Nitekim halkevi sahnelerinde görev alan amatör sanatçılar zaman ilerledikçe Türk tiyatro sahnesinin en gözde elemanları olmuşlardı.³⁴⁰

Halkevi sahnesinin amacı toplum içinde bir hareket uyandırarak tiyatro ihtiyacının giderilmesi, gençlerin fikir, sanat ve dil terbiyesi açısından gelişmesi ve en önemlisi memleket için fayda sağlayacak fikirlerin topluma aşılmasını sağlamaktır.³⁴¹ Bu nedenle halkevlerinde sergilenen piyesler CHP Genel Sekreterliği tarafından onaylanan ve yayınlanan eserlerdi. Piyesler ilk olarak özel bir kurul tarafından incelendikten sonra halkevlerine gönderilirdi.³⁴²

³³⁸ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları*, s.6; *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, s.6.

³³⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *age*, s.126.

³⁴⁰ *Kuruluşlarının 32. Yıl Dönümünde Halkevleri*, s. 12.

³⁴¹ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, s.13-14.

³⁴² *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, s.7.

Gönderilen piyeslerde kadın rollerinin de yer alması Temsil Şubelerinde bazı sorunların yaşanmasına neden olmaktaydı. Cumhuriyet öncesi dönemde Müslüman kadınların sahneye çıkması yasaklanmıştı. Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte toplum içindeki bu algıyı kırmak epey zor olmuş ve kadınlar sahnede yer almak istememişlerdi.³⁴³ Türk kadının sahnede yer almaya başlaması Afife Jale Hanım ile gerçekleşti. Afife Jale Hanım II. Meşrutiyet Dönemi'nin sonlarına doğru bütün zorluklara rağmen büyük bir cesaret göstermiş ve sahnede ki yerini almıştı.³⁴⁴ İçinde bulunulan dönem itibariyle tiyatroculuk “hafif bir iş” olarak görülmekte ve bunun yanı sıra bilhassa tiyatro sahnesinde yer alan kadınlar “hafif kadın” olarak algılanmaktaydı.³⁴⁵ Sahneye çıkma konusunda istekli olan kadınlar ise toplum bakışından ve sahnede olan kadınlara kötü gözle bakılmasından dolayı çekimser davranıyorlardı. Bu durum ise Temsil Şubelerinde kadın oyuncu bulma sorununu ortaya çıkarmıştı. Kadınların bu konuda çekimser davranmaları, toplumun kadınların sahnede olmasına iyi gözle bakmaması kadın oyuncu sorunun temelini oluşturuyordu. Bu konu hakkında halkın fikirlerini değiştirmek ve sahnelerin kadınların uzak durması gereken bir yer olmadığı defalarca anlatılmaya çalışılmıştı. Örneğin Necip Ali Bey bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

*“Terbiye, zevk ve millî görev açısından vatandaşlar arasında kadın-erkek ayrımı yoktur sadece vatandaş vardır. Başka görevlerde tereddüt etmeden görev alan kadınlar böyle millî bir görev konusunda da tereddüt yaşamamalıdır.”*³⁴⁶

Yapılan bütün telkinlere rağmen yine de kadın oyuncu sorunu çözilemiyordu. Bu durum karşısında halkevleri ise çözüm olarak piyesler arasından kadın rolü bulunmayanları tercih etmeye çalışıyorlardı, ancak piyeslerin hemen hemen hepsinde kadın rolü olduğu için bu mümkün olmamıştı. Piyeslerde yer alan kadın rollerinin erkekler tarafından oynanması yasaktı.³⁴⁷ Bu madde ise kadın oyuncu bulma konusunda sıkıntı yaşayan halkevlerinin işini daha da zorlaştırıyordu. Ancak talimatnamede yasak olarak belirtilmesine rağmen bazı halkevleri sergilenen piyeslerde kadın rollerinin erkekler tarafından oynanmasına izin vermişlerdi.³⁴⁸ Bazı halkevleri ise CHP Genel Sekreterliğine yazılar göndererek kadınsız piyes

³⁴³ Başak Polat Karsavuran, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halkevlerinde Yürütülen Tiyatro Faaliyetleri (1932-1950)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.78.

³⁴⁴ Metin And, *Başlangıcından 1938'e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992-1994, s.168.

³⁴⁵ Karadağ, *age*, s.117.

³⁴⁶ Necip Ali Bey'in Nutku": Halkevleri Yıldönümünde, s.111.

³⁴⁷ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, s.14.

³⁴⁸ Alexandros Lamprou, “Halkevi Sahnesinde Yeni Türk Kadını 1930'lu ve 1940'lı Yıllarda Kadınlı-Erkekli Yeniliklerin Sahnelenmesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 2014, s.11-12.

talebinde bulunuyorlardı. Örneğin Diyarbakır Halkevi kadın oyuncu bulamadığı için gönderilen piyesleri sergileyemediklerini ve sadece erkek oyuncuların yer aldığı piyeslerin gönderilmesini talep etmişti. Ancak bu talebi kadınsız piyes oynatmak halkevlerinin amaçlarına ters düşeceği gerekçesiyle reddedilmişti.³⁴⁹ Diyarbakır Halkevinin yanı sıra bölgede bulunan kadınların tiyatro faaliyetlerine ilgi göstermemesi nedeniyle Amasya³⁵⁰, Çanakkale³⁵¹, Malatya³⁵², Manisa³⁵³, Denizli³⁵⁴ ve Adıyaman³⁵⁵ Halkevleri de kadınsız piyes talebinde bulunmuşlardı. Yine kadın oyuncu sıkıntısını gidermenin ve Temsil Şubelerinin başarılı bir şekilde faaliyet göstermesinin yolu, kadın öğretmenlerin ve kız öğrencilerin yardımlarıyla mümkün olacağı düşünülmüş, onlardan yardım istenmişti.³⁵⁶ Örneğin İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun kontrol ve teftiş amaçlı gittiği Akşehir Halkevinde yer alan yöneticiler “*modern ortaoyunu*” etkinliğini kendi halkevlerinde de canlandırmasını istemişlerdi. Bu istek üzerine Baltacıoğlu oyun içinde yer alan köylü kız rolü için kimin görev alacağını sormuş, halkevi reisi olarak görev yapan Osman Yılmaz bey ise bu görevi öğretmenlerin seve seve yapacağını belirtmişti.³⁵⁷ Fakat halkevi sahnesinde görev almayı kabul eden kadar bu görevden çekinen öğretmenlerde vardı. Bazı kadın öğretmenler ileriki yaşantısında sorun olacağı düşüncesiyle bazıları ise eşlerinin sahnede yer almasına izin vermediği için bu görevden uzak durmak istiyorlardı.³⁵⁸ CHP yöneticileri öğretmen olan ve eğitim görmüş kadınların sahnede yer almasını istiyordu. Bu nedenle sahnede yer almak istemeyen kadın öğretmenlere resmi veya gayri resmi olarak baskı uygulanıyordu.³⁵⁹ Bazı halkevi reisleri öğretmen kadınların sahneye çıkmıyor olmasını CHP Genel Sekreterliğine bildiriyor ve bu konu hakkında Millî Eğitim Bakanlığına gerekli uyarıları yaparak kadın öğretmenlerin sahnede yer almasını sağlamaya çalışıyorlardı. Örneğin Manisa Kırkağaç Halkevi Reisi olan Dr. İhsan Unaner; “Halkevlerinin tiyatro çalışmalarında verimli olabilmesi için kadın öğretmenlerin bu görevi yerine getirmeleri gerektiğini düşünüyor ve CHP Genel Sekreterliğinden veya Millî Eğitim Bakanlığından alınan emirle çevrenin baskısından ve çıkacak dedikodulardan çekinen öğretmenlerin, bu görevi yerine getirmesi konusunda

³⁴⁹ B.C.A., 490-01/920-583-2.

³⁵⁰ B.C.A., 490-01/1021-929-3.

³⁵¹ B.C.A., 490-01/1022-932-2.

³⁵² *Son Posta*, “Halkevleri Faydalı Hizmetler Yapıyor, Malatya Halkevinin Bütün Teşkilatı Çalışıyor”, 20 Ocak 1938, s.5.

³⁵³ B.C.A., 490-01/ 1024-943-1.

³⁵⁴ B.C.A., 490-01/ 1022-933-3.

³⁵⁵ B.C.A., 490-01/1024-942-3.

³⁵⁶ B.C.A., 490-01/988-825-2.

³⁵⁷ Baltacıoğlu, *age*, s.112-113.

³⁵⁸ Ömer Karakaş, “Halkevlerinin Merkezden Kadınsız Piyas Talebi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1, Mart 2015, s.351.

³⁵⁹ Lamprou, *agm.*, s.12.

cesaretleneceğini belirtiyordu.”³⁶⁰ Denizli Valisi yine bu konudan dert yanıyor ve “Halkevi Temsil Kolu başkanı bayan bir öğretmendir. Halkevi başkanının, Komite başkanının, Vali’nin ve Millî Eğitim Müdürünün rica ve isteklerine rağmen kadın öğretmenlere görev aldırılmamıştır.” diyerek Millî Eğitim Bakanlığına şikâyetle bulunuyordu. ³⁶¹ Ayrıca halkevlerinde sahnede yer almayı kabul etmeyen kadın öğretmenlere bu görevi kabul etmediğine dair belge imzalatılıyordu. Örneğin İskilip Maarif Müdürü’nün İskilip Kaymakamına gönderdiği belgeye 5 öğretmen görevi kabul etmediklerini ya da edemeyeceklerini bildiren cevaplar yazıp imzalıyorlardı.³⁶² O dönemde memleketin her bir yerinde görev yapan kadın öğretmenler halkevi sahnesinde görev almaya yanaşmadığı hatta o dönemde Şebinkarahisar da görev yaptığı bilenen Ayşe hanımın kendisinin sahnede olmayı kabul etmemesinin yanı sıra sahnede olmanın kötülüğünden bahsettiği ve bunu yaydığı için halkevlerinin bu yönde yaptığı çalışmalara da engel olduğu bilinmekteydi.³⁶³ Bu yazılardan da anlaşılacağı üzere kadın öğretmenler halkevi sahnesinde görev almak istememiş ancak bu konuda ki tavırları değiştirilmeye çalışılmıştı. CHP Genel Sekreterliğinin ve Millî Eğitim Bakanlığının baskıları sonucunda da olsa öğretmenlerin Temsil Şubelerin de yer almaya başlaması bu şubenin faaliyetlerinin canlanmasını sağlamıştı. Çanakkale Halkevinin teftiş raporunda belirtilene göre Temsil Şubesinde önceleri sadece bir kadın üye bulunurken Halkevleri İdare Heyeti tarafından bu şubeye kadın öğretmenlerden takviye yapılmış ve üye sayısı artırılmıştı. Böylece 6 erkek, 11 kadın şubeye kayıt olmuş, ilk olarak *Akın* Piyesini hazırlamışlardı.³⁶⁴ Kadın oyuncu bulmanın zor olması nedeniyle halkevi reisleri kendi Temsil Şubesinde sahneye çıkmayı kabul eden kadın öğretmenlere sahip çıkmak ve onları kaybetmemek için elinden gelen her şeyi yapmışlardı. Sahnede yer alan kadın öğretmenlerin başka yere tayin olmasını istememişler ve halkevi sahnesinde yer almanın en az köylerde öğretmenlik yapmak kadar değerli ve önemli olduğunu belirtmişlerdi.³⁶⁵

Halkevlerinde kadın oyuncu sorununu çözmek için kadın öğretmenlerin yanı sıra Ortaokul kız öğrencileri de sahneye çıkarılmıştı. Ancak öğrencilerin halkevlerinde faal olarak görev alması Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yasaklanmıştı. Bu yasağa rağmen Bilecik Halkevi Temsil Şubesi kadın üyesi olmadığı için kadın rollerini ortaokul kız öğrencilerine

³⁶⁰ Karakaş, agm, s.356.

³⁶¹ Lamprou, agm, s.12.

³⁶² Agm, s.13.

³⁶³ B.C.A., 490-01/ 833/293/1.

³⁶⁴ B.C.A., 490-1/ 1005-878-1.

³⁶⁵ Karakaş, agm, s.357.

yaptırmıştı.³⁶⁶ Halkevi sahnesinde görev alması için kadın öğretmenlerin ve kız öğrencilerin yanı sıra halkevlerinde başka görevlerde veya devlet memuru olarak görev yapan kadınlarda sahneye çıkması için zorlanmıştı. Edremit Halkevinin açıldığı günden beri sekreterlik görevini yapan Didar Dülünay bu halkevinin sergilediği temsillerde görev almıştı. Ancak 1941 yılında İş Bankasında başka bir iş bulmuş ve orada çalışmaya başlamıştı. Daha sonra Edremit Halkevi tarafından *Kör* Piyesinin sergilenme kararı alınmış ve önceden burada çalışan Didar Dülünay Hanıma piyeste yer alması için teklif götürülmüştü. Ancak Didar Dülünay Hanım “*Artık ben halkevi kâtibi değilim sahneye çıkamam*” diyerek bu teklifi reddetmişti. Didar Hanım’ın bu cevabı halkevinin çalışmalarını sekteye uğratmakla birlikte diğer kadın elemanlarında düşüncesini etkilemişti. Bu rapordan da anlaşılacağı üzere halkevlerinde görev yapan kadınlarda öğretmenler gibi sahnede yer almak istememişlerdir.³⁶⁷

Halkevlerinde yürütülen bütün faaliyetler maddi bir karşılık beklemeden gönüllü olarak yapılmaktaydı.³⁶⁸ Ancak sahnede yer alacak kadın oyuncu bulmak için bu konuda isteği olan ve yardıma muhtaç kadınların para karşılığı sahneye çıkarılması yoluna başvurulmuştu.³⁶⁹ Bu sıkıntıyı yaşanan halkevlerinden biri olan Elaziz Halkevi, sahnede yer alacak profesyonel kadınların halkevlerinde çalıştırılması için CHP Genel Sekreterliğine yazdığı bir yazıda temsillerde oynatacak kadın oyuncu bulunamadığından bahsetmiş, buna çözüm olarak edindikleri bilgilere göre Bursa ve Eminönü Halkevinde uygulanan ücretli kadın oyuncu ve ücretli temsil gösterimi uygulamasının kendi halkevlerinde uygulanmasına izin verilip verilemeyeceğini sormuştu. Ayrıca bu çalışma hareketinin halkevi talimatnamesine ne derece uygun olduğunun bildirilmesini talep etmişti.³⁷⁰ Eskişehir Halkevi ise kadın üye yokluğuna çare bulmak için İstanbul’dan ücretle 2 profesyonel kadın oyuncu temin etmek zorunda kaldıklarını belirtmişti.³⁷¹ Kadın oyuncu sıkıntısı yaşayan halkevlerinden biri de Konya Halkevi olmuştu.

³⁶⁶ B.C.A.,490-01/ 1005-878-1.

³⁶⁷ B.C.A., 490-01/ 825-265-2. Öğretmenlerin, halkevinde çalışan kadınların, aile kızlarının ve kadınlarının sahneden hatta halkevinde yapılan etkinliklerden uzak durmasının nedenleri arasında toplumun muhafazakar olması, kadının toplum içinde görünür olmasının hoş karşılanmaması, halkevlerinde çalışan bazı memurların ahlak dışı tavırları, dedikodular, yasak aşklar, bazı vatandaşlar tarafından halkevlerinin kahvehane gibi algılanması ve özellikle halkevlerinde kadın-erkeğin aynı ortamda yer almasının “ayıplık” olarak görülmesi kadınların halkevlerine karşı tutumlarını etkilemiş ve özellikle sahnelerden uzak kalmalarına neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Alexandros Lamprou, “Halkevi Sahnesinde Yeni Türk Kadını 1930’lu ve 1940’lı Yıllarda Kadınlı-Erkekli Yeniliklerin Sahnelenmesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 2014. Ayrıca toplum içerisinde tiyatronun tuvaatla eş değer görülmesi ve tuvaatın ahlak dışı davranışların sergilendiği, çıplak kadınların yer aldığı bir etkinlik olarak değerlendirilmesi de kadınların sahnelerden uzak durmasının nedenleri arasındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Metin And, *Başlangıcından 1938’e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992-1994.

³⁶⁸ *Kuruluşlarının 32. Yıl Dönümünde Halkevleri*, s.7.

³⁶⁹ Lamprou, agm, s.13.

³⁷⁰ B.C.A., 490-01/832-287-2.

³⁷¹ B.C.A., 490-01/ 1005-878-1.

Bu sorunu çözmek ve yeni kadın oyuncu temin edebilmek için piyeslerde yer alacak 3 kadın oyuncuya ihtiyaç olduğunu ve bu oyunculara temsil başına 30 lira verileceğini duyurmuştu.³⁷² Yine Konya Halkevi bölgede bulunan kadın öğretmenlerin tiyatro sahnelerinden uzak durduklarını ve bu konuda öğretmenlerden istifade edilemediği için Temsil Şubesinin faaliyetlerinin durgun olduğunu belirtmiş ve faaliyetlerin yapılabilmesi için ücret karşılığında bir kız oyuncu bulunduğunu yazmıştı.³⁷³ Diyarbakır Halkevi de kadın oyuncu sıkıntısı yaşayan halkevleri arasında yer almaktaydı. Ancak 1935 yılında kadın öğretmenlerin temsil şubesine katılmasıyla *Akın*, *Şeriye Mahkemesi*, *Zor Nikâh*, *Özyurd* ve *Kahraman* piyesleri sergilenmiştir. Fakat bu şubedeki kadın oyuncu sıkıntısı tam anlamıyla çözülemediği için piyeslerde para karşılığında yer alacak oyuncular bulmak için ilan verilmişti.³⁷⁴ Bölgede bulunan kadınların ve öğretmenlerin tiyatro etkinliklerine uzak durması nedeniyle Temsil Şubesi faaliyet gösteremeyen halkevlerinden bir diğeri ise Manisa Halkevidir.³⁷⁵ Tüm çabalara rağmen kadın öğretmenleri veya halkevinde çalışan kadınları sahneye çıkmaya ikna edemeyen halkevleri ise kadın oyuncu sorunun çözemedikleri için halkevi sahnelerini kumpanya düzenleyen tiyatro gruplarına kiralamışlardı. Ancak sergilenen oyunlardan hem halk hem de bazı halkevi yöneticileri rahatsızlık duymuş ve bu durum sık sık şikâyet konusu olmuştu. Kastamonu’da bu şikâyeti dile getiren bir halkevi üyesi ise şu sözleri dile getirmiştir: “*Halkevi sahneleri kiraya veriliyor, oyun diye çıplak bacakları izlemeye gelenler halkevlerine doluşuyorlardı. Partinin bu işlere izin verdiği konuşuluyor ve nihayet çıplak bacakları seyretmek için halkı bir araya toplamayı başardılar.*” Bu şikâyetler ve halkevinde sergilenen oyunlar nedeniyle zaten oyuncu bulunamayan bölgelerde ki sıkıntı daha da artmış ve halkın halkevlerine olan bağlılıklarına zarar vermiştir.³⁷⁶

Dönemin şartları göz önüne alındığında yurt içinde vatandaşların büyük bir çoğunluğunun tiyatroyu ilk kez halkevi sahnesinde ve halkevi salonunda gördüğü bir gerçektir.³⁷⁷ Halkevi sahneleri aracılığıyla halkın tiyatro sevgisi uyandırılmış bunun yanı sıra tiyatronun öneminin anlaşılması sağlanmıştı.³⁷⁸ Ayrıca tiyatro sahnesinde rol almanın bir öğretmenin sınıfta ders anlatması kadar doğal bir görev olduğu her fırsatta dile getirilmiş ve

³⁷² Mustafa Özcan, Gülsün Koçer. “Halkevlerinde Tiyatro Çalışmaları: Konya İli Örneği”, *Turkis Studies-Language*, C.15, S.1, s.555.

³⁷³ B.C.A., 490-01/ 1000-864-1.

³⁷⁴ Özer, *agt.*, s.558.

³⁷⁵ B.C.A., 490-01/1024-943-1.

³⁷⁶ Lamprou, “*agm*”, s.16.

³⁷⁷ *CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942*, s. 6.

³⁷⁸ *Hâkimiyeti Milliye*, “Sinema ve Tiyatro- Halkevlerinde Tiyatro”, 7 Mayıs 1934, s. 6.

zamanla toplum içindeki olumsuz düşünceler değişmeye başlamıştı.³⁷⁹ Elbette halkevi sahneleri Türk milletinin benimseyeceği ve ideali bir sahne değildi. Ancak kadının sahneye çıkması ve tiyatro sahnelerinin seneler boyunca uğradığı haksızlık göz önüne alındığında, hem devlet hem de parti tarafından desteklenen bir sahne hareketinin önemi kolaylıkla anlaşılabilir.³⁸⁰ Halkevi sahnelerinde kadınların yer alması konusunda hiçbir zaman geri adam atılmamış halkevlerinin kadınsız piyes isteklerine veya kadın rollerinin erkekler tarafından oynanmasına rağmen CHP kadınların halkevi sahnesinde yer alması ve bu durumun toplum içinde kabul görmesi için sürekli olarak çalışmaların devam etmesini sağlamıştı. CHP'nin kültür kolu olarak faaliyet gösteren halkevlerinin halkı terbiye ve telkin etme görevini yerine getiren Temsil Şubesi zaman ilerledikçe gelişim göstermiş ve sergilenen piyeslerin ülke içinde büyük etkileri olmuştu. Tiyatro hakkındaki kötü düşünceler zamanla yok olmaya başlamış ve ülkede yaşanan bu ilerleme hareketi, sahnede yer alma isteği olduğu halde toplumdan çekindiği için çekimser davranan kadınların da bu kötü düşüncelerden arınarak Temsil Şubesinde ve sahnelerde daha fazla etkin hale gelmesini sağlamıştı.³⁸¹ Zaman ilerledikçe halkevlerinde ve halkodalarında sergilenen piyesler aile kızlarının ve kadınlarının katılımıyla gösterilmeye başlanmıştı.³⁸² Örneğin Siirt Halkevinde kadınların sahnede yer alması ve kültürel gelişimde etkili olmaları bu ilerleme hareketinin bir göstergesidir.³⁸³

Halkevlerinin faaliyetleri sayesinde tiyatro etkinlikleri ülke içinde hızla yayılmaya başlamıştı. Ayrıca halkevlerinin açılmadığı yerlerde halkodaları faaliyet göstermiş ve böylece tiyatro etkinlikleri memleketin en ücra köşelerine kadar ulaşmıştı. Halkevleri kurulduğu yıldan beri tiyatro çalışmaları devam etmiş, zamanla tiyatronun önemi toplum tarafından anlaşılmaya başlamış ve Temsil Şubelerinin üye sayısı her geçen yıl artış göstermiştir. Yurt genelinde yapılan çalışmalar soncunda Temsil Şubelerinin üye sayıları şu şekildedir:

Tablo 17. 1932-1935 Yıllarına Göre Temsil Şubelerinin Üye Sayısı³⁸⁴

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1932	1252	181	1433
1933	2611	422	3033
1934	3635	437	4072
1935	4258	716	4994

³⁷⁹ *CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942*, s. 6.

³⁸⁰ *CHP 1939'da Halkevleri*, s.4.

³⁸¹ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları*, s.6.

³⁸² *Kuruluşlarının 32. Yıl Dönümünde Halkevleri*, s.12.

³⁸³ *CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları*, s.6-7.

³⁸⁴ *B.C.A., 490-1-0-0/ 846-346-1; Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası*, s.119; *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.193; *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.194.

Temsil Şubelerinde üye sayılarının artması özellikle kadınların bu şubeye üye olması toplumun düşünce olarak ilerlediğinin, değiştiğinin ve geliştiğinin kanıtıdır. Elbette bu üyelikler istenilen ve beklenen düzeyde değildi. Zaten halkevlerinin genel üyelik sayıları da incelendiğinde kadın üyelerin erkek üyelere oranla her zaman geri kaldığı açıkça görülür. Bu nedenle temsil şubelerinde ki kadın üye artışı da sürekli olarak erkek üyelere oranla geri kalmıştır. Ancak cumhuriyet öncesi dönemde kadınların sahneye çıkmasının yasak olduğu bir toplumda, artık kadınların hem sahnede hem de sahne arkasında birçok görevi yerine getirmesi, tiyatro etkinliklerini izlemesi ve sanatsal faaliyetlerin içinde olması bu alandaki ilerlemenin ne derece önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Örneğin Birçok halkevinde olduğu gibi Ankara Halkevinde de kadın üyelerin sayısı azdı. Ancak zamanla bu durum değişti ve kadın üyelerin sayısı artış göstermeye başladı, özellikle kadınlar Temsil Şubelerine üye oluyorlardı. Kadınların bu şubede çekinmeden görev alması Ankara Halkevinin bu konuda başarılı olduğu ve burada kadınlara hak ettikleri değerin verildiğini gösteriyordu.³⁸⁵ Sinop Halkevinde Temsil Şubesinin faaliyetlerini hızlandırmak ve geliştirmek için toplantı düzenlenmiş ve toplantı sonucunda 35 kadın 47 erkek altı ay içerisinde sergilenecek olan 10 oyun için görevlendirilmişti. Bu dönemde birçok halkevinde kadın oyuncu sıkıntısı yaşıyorken Sinop Halkevinin altı ay gibi kısa bir süre içinde 10 oyunda yer alacak 35 kadın oyuncuya sahip olması Sinoplu kadınların bu konuda ilgili olduklarını sosyal hayatta aktif olarak yer aldıklarını göstermekteydi.³⁸⁶

Kadınların tiyatro faaliyetlerine katılımları konusunda Ankara ilk sırada olmak üzere İstanbul, Konya, Kütahya, Sinop ve Uşak gibi bölgeler öne çıkmıştı.³⁸⁷ Yine bu dönemde Urfa Halkevinin yürüttüğü tiyatro çalışmaları Urfa halkı için sosyal ve kültürel sahada büyük değişiklikler yarattı. Ömürleri boyunca tiyatro nedir bilmeyen kadınların, halkevinin düzenlediği tiyatro etkinliklerine kucaklarında çocuklarıyla gelmesi bu değişikliğin en önemli göstergesiydi.³⁸⁸ Malatya Halkevinin kurulduğu ilk senelerde Temsil Şubesi faaliyette değildi. 1934 yılında erkek ve kadın öğretmenlerden faydalanarak şube faaliyetlerine başladı, bu şube de görev alan kadınlar arasında öğretmen Belkıs Hanım, Nadide Dinçkurt ve Fahriye Hanım bulunmaktaydı. Halkevi ya da şube başkanlığında görev alan kadınların sayısı çok nadir ve

³⁸⁵ Veysel Hasar, *Atatürk Döneminde Ankara Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2022, s.53.

³⁸⁶ Yaşar, *agt.*, s.175.

³⁸⁷ Fatih Özen, *Modern Türkiye'nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.94.

³⁸⁸ Yıldırım, *agt.*, s.46.

örneği az görülen bir durumdu. Ancak halkevi ve şube başkanlığı yapan kadınlarda vardı. Malatya Halkevinin Temsil Şubesinde görev alan öğretmen Belkıs Hanım 1935 yılında, Nadide Dinçkurt ise 1937 yılında Temsil Şubelerinde başkanlık görevini üstlenmişlerdi.³⁸⁹ Kastamonu Halkevinde ise 1940 yılında Temsil Şubesinde öğretmen Şükriye Uğurlu'nun başkanlık yaptığı bilinmektedir.³⁹⁰ Adana Halkevinin çalışmalarıyla birlikte halk zamanla halkevi sahnesinin önemini anlamış ve aileler kız çocuklarının sahnede yer almasına karşı çıkmamışlardır.³⁹¹ İlk zamanlarda kadın oyuncu bulmakta zorlandığı için kadınsız piyes talebinde bulunan halkevleri arasında yer alan Malatya Halkevinin, daha sonraları Temsil Şubesinde başkanlık edecek kadınların yer alıyor olması zaman içerisindeki değişimi ve gelişimi göstermektedir. Bazı halkevlerinde yoğun olarak yaşanan kadın oyuncu sıkıntısı her yerde aynı şekilde değildi. Bazı halkevlerinde öğretmenlerin veya kadınların tiyatro etkinliklerine yakınlık göstermesi sayesinde oyuncu sıkıntısı daha çabuk atlatılmıştır. Örneğin Balıkesir, Antalya ve Nazilli Halkevinde ilk zamanlarda kadın oyuncu sıkıntısı yaşanırken öğretmenlerin ve kadınların ilgisiyle bu sıkıntı kısa zamanda çözülmüştü.³⁹² Böylece kadınların sosyo-kültürel hayat içerisinde yer almaya başlamasında halkevlerinin etkisi ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Halkevlerin Temsil Şubeleri açıldıkları ilk zamanlarda gerek oyuncu sıkıntısından gerek sahne sıkıntısından ötürü faaliyetlere geçememiş ya da çok az sayıda etkinlik düzenleyebilmişti. Ancak zaman ilerledikçe yapılan çalışmalar sonuç vermeye başlamış ve Temsil Şubelerinin faaliyetleri giderek artış göstermişti. 1940 yılında Zonguldak halkevinde 35 temsil ve müsamere düzenlemiş bu etkinliklere 1290 kadın, 19800 erkek olmak üzere 32720 kişi katılmıştı.³⁹³ Mardin Halkevinin Temsil Şubesi ilk faaliyetlerini başladığı dönemde bölgedeki halkın sanatsal faaliyetlere ilgisi yok denecek kadar azdı. Ancak Temsil Şubesi ilk etkinliklere yerli halkın katılmamış olmasına rağmen çalışmalarını sürdürmüş ve bunun karşılığını da almıştı. İlerleyen süreçte bir yıl içinde 6 temsil sergilenmiş ve bu temsillere katılan kişilerin sayısı şu şekildedir. *Öz Yurt* piyesine 38 erkek 17 kadın 55 kişi, *Akın* piyesine 40 erkek 22 kadın 62 kişi, *İstiklal* piyesine 55 erkek 25 kadın 80 kişi, *Zafer Yıldızları* piyesine 80 erkek 48 kadın 120 kişi, *Mavi Yıldırım* piyesine 98 erkek 56 kadın 150 kişi, *Kozanoğlu* piyesine 350 erkek 100

³⁸⁹ Gülbeyaz, *agt.*, s.40.

³⁹⁰ İsmet Türkmen, *Kastamonu Halkevi ve Türkiye'nin Modernleşme Sürecine Katkıları*, Berikan Yayınevi Ankara 2013, s.116.

³⁹¹ Kurtkapan, *agt.*, s.70.

³⁹² Fatih Özen, *Modern Türkiye'nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.94.

³⁹³ Aldıbaş, *agt.*, s.81.

kadın 450 kişi katılmıştır.³⁹⁴ 1935 yılında Kayseri Halkevinin Temsil Şubesi sergilenecek olan temsiller için toplantı düzenledi ve toplantıya katılanların sayısı şu şekildedir. *İstiklal* piyesine 300 erkek 100 kadın 400 kişi, *Kahraman* piyesine 560 erkek 130 kadın 690 kişi, *Mavi Yıldırım* piyesine 500 erkek 300 kadın 800 kişi, *Şeriye Mahkemesi* piyesine 565 erkek 155 kadın 720 kişi, *Ekizler* piyesine 800 erkek 400 kadın 1200 kişi, *Yarım Osman* piyesine 625 erkek 250 kadın 875 kişi, *Kozanoğlu* piyesine 235 erkek 145 kadın 380 kişi katılmıştı.³⁹⁵

Temsil Şubelerinin amaçları tiyatro zevkinin topluma yayılması ve benimsetilmesiydi. Halkevlerinde yürüten temsil çalışmalarının daha kolay bir şekilde idare edilmesi, şubenin amacına ulaşabilmesi ve yapılan çalışmaların bin düzen içinde devam etmesi için “*Halkevleri Temsil Kolları için Kılavuz*” yayınladı. Bu kılavuzda Temsil Şubelerinin amacına ulaşabilmesi için Birlikte Okuma etkinliklerinin yapılması gerektiği belirtiliyordu.³⁹⁶ Bu okuma etkinlikleri sayesinde temsillerin daha iyi anlaşılacağı ve temsiller için gerekli olan ortamın kendiliğinden oluşacağı düşünülüyordu. Özellikle kadın üye bulmakta zorlanan Temsil Şubelerinin gelişmiş güzel oluşturulmuş bir topluluk olmaktan çıkacağı, piyeslerde ki rollerin kendiliğinden sahiplerini bulacağı ve kadın oyuncuların kendi isteğiyle sahnede olmak isteyeceği düşünülüyordu.³⁹⁷

CHP halkın kültürel faaliyetler içinde yer almasını istiyordu. Bu nedenle halkın tiyatro çalışmalarında bulunması, temsil kollarının faaliyet alanlarının genişlemesi, Anadolu’nun her yerinde tiyatro etkinliklerinin düzenlenmesi, buradaki halkın tiyatroyu tanınması ve kadın oyuncularını sahnede görmesi için Temsil Şubeleri içinde tiyatro faaliyetlerini yürütecek öğretmen takımları oluşturuldu. Bu uygulama için halkevleri 16 bölgeye ayrıldı. 2 kadın 2 erkek olmak üzere 4 kişiden oluşan bu takımlar bulundukları bölgenin bütün temsil faaliyetlerinde görev alacaklardı.³⁹⁸ Böylece temsil kollarının faaliyetlerinde devamlılık sağlanmış ve kısmen de olsa oyuncu sıkıntısı giderilmeye çalışılmıştı.

Temsil Şubeleri ülke genelinde bulunan halkevleriyle tanışmak ve iletişim halinde olmak için turneler düzenlemeye başlamıştı. Merkez olarak faaliyet gösteren Ankara Halkevinin Temsil Şubesi erkek-kadın olarak oluşturduğu 21 kişilik gurubu ile birlikte turneler

³⁹⁴ Hızır Dilek, *Mardin Halkevi ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.61.

³⁹⁵ Taşoluk, *agt.*, s.25.

³⁹⁶ *CHP Halkevleri Temsil Kolları İçin Kılavuz*, CHP Yayımı, Ankara 1945, s.7.

³⁹⁷ B.C.A., 490-01/1031-971-1.

³⁹⁸ B.C.A., 490-01/1031-971-1.

düzenledi. Gidilen iller arasında yer alan Adana, Mersin ve Tarsus'ta temsil gösterileri verilmişti. Bu turneler aracılığıyla özellikle kadın oyuncu bulma konusunda zorluk çeken halkevlerinde kadınlı erkekli gruplar tarafından piyesler sergilenmesi bölge halkının kadınları sahnede görmeye alışmasını sağlamış ve bölgede bulunan kadınlar sahnede yer almak için teşvik edilmiştir.³⁹⁹ Bursa Halkevinin Temsil Şubesinin turne raporlarında belirtildiği üzere Burdur Halkevinde sergilenen “*Hisei Şayia*” piyesini büyük bir kalabalık ilgiyle izlemiştir. Burada dikkat çeken nokta ise piyesi izlemeye gelenlerin büyük bir bölümünün kadınlardan oluşmasıydı.⁴⁰⁰ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere halkevlerinin kendi aralarında turneler düzenlemesi hem halkevlerinin kaynaşmasını sağlamış hem de bölge halkının halkevlerine olan ilgisini artırmıştır.

Halkevleri kadınların sosyal ve kültürel hayat içinde yer alması, modernleşme süreci içinde oluşturulmaya çalışılan yeni kadın kimliğinin toplum tarafından kabul görmesi için birçok faaliyette bulunmuşlardır. Bu dönemde özellikle kadınların sahnede yer almasının sağlanması kadınların sosyal ve kültürel hayata katılımı konusunda atılan en önemli adım olmuştur. Temsil şubelerinin faaliyetleriyle birlikte kadın ve erkek aynı sahneye paylaşmıştı. Bu durum sosyal hayatın gelişmesini, eski haremlik selamlık anlayışının kalkmasını, kadın ve erkeğin yan yana yer aldığı yeni toplum yapısının oluşmasını sağlamıştı. CHP kadın rollerinin erkekler tarafından oynanmasını, kadın olmayan piyeslerin tercih edilmesini uygun görmemiş ve kadınların genel olarak sosyal hayat içinde olması gerektiğini, özelde ise tiyatro sahnelerinde kadınlar olmadan eksik kalacağını belirtmişti. Halkevlerinde yapılan çalışmalar her zaman devlet tarafından desteklenmiş ve özellikle temsil şubelerinin yaşadıkları sıkıntıları gidermek için çözümler aranmıştı. Sanatsal faaliyetlerin ülke içinde gelişmesi ve toplumun sanat anlayışının oluşmasında önemli katkıları olan Temsil Şubesi, yaptığı çalışmalarla başarı sağlamıştı.

4.2. HALKEVLERİNİN DİĞER SOSYAL ETKİNLİKLERİNDE KADINLAR

Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Türk kadınının kültürel faaliyetlerin içinde yer alması için çalışan halkevleri tiyatro etkinliklerinde olduğu gibi aile toplantısı, balo, çay partisi, şölen,

³⁹⁹ Algan, *agt.*, s.61.

⁴⁰⁰ B.C.A., 490-01/ 1022-932-1.

müşamere, yarışma, sergi vb. alanda yapılan tüm etkinliklerde kadınların yer almasını isteniyordu. Ancak tiyatro sahnelerinde kadınların yer almasına toplum ne kadar yabancı ise kadınlı erkeklerle yapılan aile toplantıları, balo ve müşamere gibi etkinliklere de o kadar yabancıydı. Kadının erkek ile aynı ortamda bulunması, eğlenmesi, dans etmesi, hatta aynı masada oturup yemek yemesi dahi toplum için alışılmamış olaylardı. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte yeni bir kimlik kazanan kadınlar, halkevlerinin faaliyetleriyle de hayatın her alanında yer almaya başlamış ve toplumun bu duruma alışması sağlanmıştı. Ayrıca halkevleri kadınların toplumdan uzak kaldığı dönemi kapatarak, Türk kadını içinde bulunulan modern ve medeni hayatta hak ettiği yere çıkarmayı görev edinmişti.⁴⁰¹ Modern bir toplum yapısı oluşturulmak istenilen bu dönemde, modernleşme hareketi kadınlar üzerinden sürdürülmekteydi. Böylece halkevlerinde yapılan her türlü faaliyette kadınların yer alması gerekiyordu. Bu amaçları hayata geçirmek için çalışan halkevlerinin bütün şubeleri birbiriyle iş birliği içinde çalışmışlardır.

Bir milletin kültür seviyesinin ve gelişmişlik düzeyinin yükselmesinde güzel sanatlar alanında yapılan çalışmalar her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle CHP'nin kültür kolu olarak çalışan halkevlerinde müzik, resim ve dans gibi etkinliklere önem verilmiştir.⁴⁰² Halkevleri içinde yer alan Güzel Sanatlar Şubesinin başlıca görevleri; müzik, resim, heykeltirlik, mimarlık vb. alanlarda eğitimli veya eğitimsiz kişilerin bir araya gelmesini sağlamak, genç yeteneklerin yetişip gelişmesine yardımcı olmak, halkevlerinde düzenlenen eğlencelerin müzik programlarını hazırlamak, halk için müzik geceleri düzenlemek, halkın müzik bilgisini yükseltmek için kurslar düzenlemek, halk arasında söylenmekte olan halk türkülerinin notalarını ve sözlerini bulup düzenlemek, bütün halkın millî marşları ve türkülerini öğrenmesine yardım ederek⁴⁰³ bu marşların millî törenlerde özellikle kadın erkek herkesin hep bir ağızdan söylenmesini sağlamaya çalışmak olmuştur.⁴⁰⁴ Halkevlerinde sanatsal alanda yapılan çalışmalara önem verilmiş ve bu şubenin üye sayısı her geçen yıl artış göstermiştir. Yurt genelinde yapılan çalışmalar sonucunda Güzel Sanatlar Şubesinin üye sayısı şu şekildedir:

Tablo 18. 1932-1935 Yıllarına Göre Güzel Sanatlar Şubelerinin Üye Sayısı⁴⁰⁵

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1932	1684	168	1852
1933	2848	396	3244

⁴⁰¹ Kemal Ünal, "Halkevlerinin Çalışmalarında Bazı Yeni Esaslar", *Ülkü*, C.XVI, S.91 Ankara Eylül 1940, s.7.

⁴⁰² *Ülkü*, "Halkevleri", C.XII, S.69, Ankara İkinci Teşrin 1938, s.261

⁴⁰³ *CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, s.10-11.

⁴⁰⁴ Kemal Ünal, "Halkevlerinin Çalışmalarında Bazı Yeni Esaslar", *Ülkü*, C.XVI, S.91 Ankara Eylül 1940, s.6.

⁴⁰⁵ B.C.A., 490-1-0-0/ 846-346-1; *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası*, s.119; *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.193; *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.194.

1934	4231	545	4776
1935	5081	747	5828

Güzel Sanatlar Şubesinin faaliyetleri arasında yer alan millî rakslar Türk kültürünün önemli bir parçasıydı. Doğan Köymen'e göre; raksların en belirgin ve en önemli özelliği kadın ve erkeğin el ele vererek birlikte oynamasıdır. Eğer raksların bu özelliği göz ardı ediliyor, kadın ve erkek yana yana yer almaktan çekiniyorsa bu toplumun ahlaklı olduğunu değil aksine toplum içinde kötü düşüncelerin var olduğunu gösterir. Bütün hayatı boyunca erkeği ile birlikte yol alan kadınlar millî oyunlarda ve türkülerde erkek ile beraber yer almıştır. Geçmişe dönüp bakıldığında türkülerde köy kadınlarının önemli bir yere sahip olduğu görülür. Çünkü yaşanan olaylar üzerine türkü yakmak kadınlara aitti. Bu dönemde ise kadınların türkülerde, danslarda yer almasını ayıp olarak gören bir zihniyet yapısı doğmuşsa bu bağnazlığın tâ kendisidir. Tiyatro sahnelerine hayat veren kadınlar aynı zamanda millî rakslara da hayat vermiş ve vazgeçilmez unsur olmuşlardır.⁴⁰⁶ Bu doğrultuda hareket eden halkevlerinde ise yapılan millî bayram ve törenlerde oynatılan millî raksların özellikle kadın erkek bir arada oynananları tercih edilmiş ve kadının sahnede yer alması topluma benimsetilmeye çalışılmıştır.⁴⁰⁷

Halkevlerinde müfettişlik yapan Kemal Güngör Çorum ve Sivas'ta oynanan halk rakslarından bahsetmiştir. Kemal Güngör'ün aktardığı bilgilere göre; Çorumda oynanan halk raksları arasında Türkmen Kızı, Hürürnü, İğdeli Gelin ve yerli Zeybek oyunlarını kadın ve erkeler birlikte oynamışlardır. Yine bu yöreye ait sadece kadınların oynadığı rakslar da mevcuttur. Sivas rakslarının ise çok hareketli ve ince figürlü olduğunu belirten Güngör, burada oynan raksların önceleri kadın ve erkek birlikte oynandığını ancak zamanla bu oyunları kadın ve erkeğin kendi aralarında oynamaya başladıkların dile getirmiştir.⁴⁰⁸ Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere halk raksları çok öncelerden beri kadınla bütünleşmiş ve kadınsız oynanmamıştır. Elbette sadece kadın ve erkeğin oynadığı oyunlar mevcuttu. Fakat bu demek değildir ki kadın erkek ile birlikte sahnede oyun sergileyemez. Köylerde kadın ve erkeğin bu oyunları birlikte oynama geleneği halkevi sahnelerinde de yaşatılmış, kadın ve erkeğin birlikte yer aldığı raksların oynanmasına özen gösterilmiştir.

⁴⁰⁶ Doğan Köymen, "Halkevlerinde Koro, Türkü ve Millî Rakslar", *Ülkü*, C.XV, S.88, Ankara Haziran 1940, s.870.

⁴⁰⁷ CHP 1945 yılında Halkevleri ve Halkodaları, s.12.

⁴⁰⁸ *Ülkü*, "Halk Raksları", C.XVII, S.100, Haziran 1941, s.368-370.

Halkevlerinde aile toplantı geceleri düzenleniyordu. Kadın ve erkeğin bir arada katıldığı bu toplantılar samimi bir hava içinde yapılmaktaydı. Aile toplantılarının amacı eskiden beri süre gelen kadın ve erkeğin ayrı oturduğu, ayrı eğlendiği alışkanlıkları ortadan kaldırmaktı. Bu nedenle halkevlerinde yapılan aile toplantılarına özen gösterilmesi istenmişti.⁴⁰⁹ Çoğunlukla müzikli ve danslı yapılan bu aile toplantılarında dönemin sorunlarıyla ilgili hoş sohbetler edilmekteydi. Özellikle kadınları sahneye çıkmaya özendirmek ve teşvik etmek için sık sık aile toplantıları düzenlenmişti.⁴¹⁰ Sinop Halkevinde 1936 yılında 34 aile toplantısı yapılmış ve bu toplantılara 2500 kadın 2610 erkek yurttaş katılmıştı. Bu katılımlar hem aile toplantılarından beklenen amacın gerçekleştiğini hem de halkın bu konuda ne derece ilgili olduğunu göstermektedir.⁴¹¹

Halkevlerinde kültürel hayatı geliştirmek ve Cumhuriyet rejiminin getirdiği birçok yeniliğin topluma aktarılması için balolar, çay partileri ve şöenler düzenlenmiştir. Halkevlerinde düzenlenen bu sosyal etkinliklerin en önemli amaçlarından biri halkın kaynaşmasını ve bütünleşmesini sağlamaktı. Bu etkinliklerin içerisinde özellikle balolar ayrı bir öneme sahipti. Çünkü balolar modernleşme hareketinin önemli bir parçası olan kadının, alışla gelmiş rollerinin değişmesi ve özellikle gerilik arz eden kıyafetlerden kurtularak modern kıyafetlere geçilmesinde önemli bir araç olmuştur.⁴¹² Ayrıca kadın ve erkeğin birlikte katıldığı ilk toplantılar olan balolar, modern sosyal yaşam alanlarının oluşturulmasında atılan önemli bir adımdı.⁴¹³ Halkevleri Talimatnamesi'nin verdiği izinle halkevleri kendi bölgelerinde gelir sağlamak için balo, müsامرة ve konser gibi etkinlikler düzenlemekteydi. Bu etkinliklerle halkevleri gelir sağlamakla birlikte halkın birbiriyle kaynaşması, kadın ve erkeğin yan yana olması sağlanmıştı.⁴¹⁴ Kadınlar düzenlenen bu balolarda erkeklerle birlikte modern kıyafetler giyerek yer almıştı. Kadınların balolardaki bu yeni görünümünden duyulan memnuniyet “İzmir’de Balo” başlıklı *Cumhuriyet* gazetesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

⁴⁰⁹ CHP 1945 yılında Halkevleri ve Halkodaları, s.10.

⁴¹⁰ Özer, *agt.*, s.280.

⁴¹¹ Yaşar, *agt.*, s.246.

⁴¹² Cemre Arı ve Diğerleri, “Cumhuriyet Baloları”, *Kebikeç*, S.38, 2014, s.308.

⁴¹³ Neşe Gurallar Yeşilkaya, *İdeoloji Mimarlık İlişkisi ve Türkiye’de Halkevi Binaları*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997, s.7.

⁴¹⁴ CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s.10.

“Uzun süreden beri yapılması planlanan Hilâl-i Ahmer’in senelik balosu dün gece verilmiştir. Baloya katılan hanımefendilerin hemen hepsi yerli kumaş giyerek aynı zamanda millî seferberliğe de katılmışlardır. Yerli kumaşların kadınlar tarafından kullanılması memnuniyetle görülmüştür.”⁴¹⁵

Samsun Halkevinde yine kıyafet balosu verilmiş ve bu baloya kadın erkek hem modern kıyafetlerle hem de eski Türk kıyafetleriyle katılmışlardı.⁴¹⁶ Kadınların modern kıyafetlerle tanışması için yapılan etkinliklerden biri de Urfa Halkevinde düzenlenmişti. Kadınlar Derneğinde Başkanlık görevini yapan Behiye Baturay bir çay şöleni düzenlemiş ve bu şölende kadın kıyafetleri üzerine sohbet edilmişti. Özellikle çarşaf ve peçeyi hayatından çıkaran kadınların modern kıyafetlerle tanışması için yapılan bu çaylı şölenler sonrasında parça parça tekrarlanmaktaydı.⁴¹⁷

Hayatın her alanında erkek ve kadının yan yana olması Cumhuriyet Dönemi’nin en önemli hedeflerinden biri olarak görülmüş ve sosyal faaliyet alanlarında yapılan etkinliklerde dönemin aydın kişilerine de önemli görevler yüklenmişti. Halkevleri tarafından düzenlenen balo ve parti gibi sosyal etkinliklere o bölgenin valisi, kaymakamı, memur ve amirleri de davet edilmişti. Davet edilen kişilerin bu etkinliklere özellikle eşleriyle birlikte katılmaları beklenmekteydi. Bunun yanı sıra halkevleri yöneticilerinin de eşleriyle veya kız kardeşleriyle birlikte katılması istenmişti. Hatta bu sosyal etkinliklere eşlerini getirmeyen halkevi yöneticileri CHP Genel Sekterliğine şikâyet edilmişti. Örneğin 1940 yılında Afyon Halkevinin ziyaret eden Adnan Menderes Afyon Halkevi Başkanının düzenlenen balo ve parti gibi hiçbir etkinliğe eşini getirmemiş olmasını eleştirerek bu muhafazakâr tutum nedeniyle kadınların kapalı yaşama itilmesine neden olduğu için yaptığı göreve layık görmemişti. Bunun yanı sıra bölgenin belediye ve parti başkanı da aynı tutum içinde olduğunu belirtmişti.⁴¹⁸ Bu davetlere katılan kişilerin halka örnek olması için önce onların eşleriyle birlikte yan yana durması gerekliydi. Zonguldak halkevinde Sinop’tan gelen misafirler için çaylı, müzikli ve danslı bir aile gecesi düzenlenmiş, davetlilerin özellikle eşleriyle birlikte katılmaları istenmişti.⁴¹⁹

Halkevlerinde balolardan başka düzenlenen sosyal etkinlikler arasında konserler, resim ve yerli malı sergileri, gece programları yer almaktaydı. Halkın her yönüyle gelişmesini sağlamak için çalışan halkevlerinde halkın müzik bilgisini yükseltmek, yetenekli kadın ve

⁴¹⁵ Türkmen, agm, s.9.

⁴¹⁶ Akşam, 8 Mayıs 1938, s.9.

⁴¹⁷ Yıldırım, agt., s.130.

⁴¹⁸ Karakaş, agm, s.348.

⁴¹⁹ B.C.A., 490-01/ 1026-951-1.

erkeklerin, genç kabiliyetlerin yetişmesi sağlanmak için müzik kursları da açılmıştı. Örneğin Zonguldak halkevinde açılan müzik kursuna 90'dan fazla kadın ve erkeğin katıldığı bilinmektedir.⁴²⁰ Eminönü Halkevinde ise 1938-1940 yılları arasında koro, keman, piyano ve solfej kursları açılmış bu kurslara 113 kadın 304 erkek olmak üzere 417 kişi katılmıştı.⁴²¹

Güzel Sanatlar Şubesinin önemli çalışmalarında biri de resim kursları ve resim sergileri olmuştu. Halkevinde resim kursları açılarak halkın resim sanatıyla tanışması sağlanmış ayrıca bu kurslar aracılığıyla amatör ve profesyonel sanatçıların yetişmişti. Bu kurslar sonunda ise eğitim gören kursiyerlerin eserlerinden oluşan bir sergi açılmıştı. Ancak her halkevinde bu kurslar açılmamış ya da ilgi görmediği için kapanmak durumunda kalmıştı. Ankara Halkevinde ilk kez 1940 yılında Amatör Resim ve Fotoğraf sergisi açılmıştı.⁴²² Halkevleri önce kendi bünyesinde sergiler açmışlar daha sonra ise bu sergide beğeni gören eserler Ankara'da açılan sergiye gönderilmişti.⁴²³ Eminönü Halkevinde 1942 yılında kadın sanatçı Refia Erdal tarafından yağlı boya resimlerinden oluşan bir sergi açılmıştı. Kadıköy Halkevinde yine bir kadın sanatçı tarafından Minyatür ve Tezhip sergisi açılmıştı. Giresun Halkevinde ortaokul öğrencileri tarafından bir resim sergisi açılmıştı.⁴²⁴ Zonguldak Halkevinde 1940 yılında 3 adet resim ve fotoğraf sergisi açılmıştı.⁴²⁵ 1949 yılında Londra Halkevinde kadınlar tarafından nakış ve el işlemelerin sergilendiği bir sergi açılmıştı. Bu sergilere kadın sanatçıların katılımı her geçen gün artış göstermekteydi.⁴²⁶ Ayrıca Konya Halkevinde resim yarışması düzenlenmiş kız ve erkek öğrenciler bu yarışmaya katılmıştı. Bu yarışma sonucunda birinciliği kız öğretmen okulundan Sabiha İnak ikinciliği N. Kanıgür, üçüncülüğü ise Atilla Ermerel kazanmıştı.⁴²⁷ Ankara Halkevi tarafından düzenlenen Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi'nin 1947 yılında sekizincisi düzenlenmiş ve bu sergide 36 sanatçının eserleri yer almıştı. Bu serginin resim alanında birinci olan sanatçı Sabahat Aydoğdu, ikinci olan ise Samiye Tibet'di.⁴²⁸ Halkevlerinde açılan resim kursları ve sergiler ile birlikte kadınlar ve çocuklar resim sanatıyla

⁴²⁰ *Son Posta*, "Zonguldak Halkevi Çok Hayırlı İşler Yapıyor", 27 Aralık 1932, s.4.

⁴²¹ Mahmut Kocaağa, *Eminönü Halkevi ve Faaliyetleri (1935-1951)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.42.

⁴²² *Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları*, Alâeddin Kırıl Basımevi, s.15.

⁴²³ Gökhan Terzioğlu, *Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi ve Resim*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s.64-66.

⁴²⁴ *Agt.*, s.101-125.

⁴²⁵ *Aldıbaş, agt.*, s.77.

⁴²⁶ *Terzioğlu, agt.*, s.106-125.

⁴²⁷ Atilla Zorlu, *Türkiye'de Halkevleri ve Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s.77.

⁴²⁸ *Terzioğlu, agt.*, s.121.

tanışmıştı. Yine bu kurslar birçok amatör ve profesyonel sanatçıların yetişmesine katkı sağlamıştı.

Bazı halkevlerinde sosyal alanda yapılan çalışmalar ise şu şekildedir: Zonguldak Halkevinin Güzel Sanatlar Şubesi etkin olarak çalışmış ve sosyal etkinlikler düzenlenmiştir. 1940 yılı verilerine göre düzenlenen etkinlikler ve katılan kişilerin sayısı şu şekildedir: 6 danslı çay partisi düzenlenmiş, 655 kadın 750 erkek olmak üzere 1405 kişi katılmıştı. 14 aile toplantısı yapılmış, 862 kadın 856 erkek olmak üzere 1718 kişi katılmıştı. 4 balo yapılmış, 540 kadın 620 erkek olmak üzere 1160 kişi katılmıştı. 3 kadın parti yapılmış, 330 kadın 390 erkek olmak üzere 720 kişi katılmıştı. 44 şölen yapılmış, 480 kadın 669 erkek olmak üzere 1149 kişi katılmıştı. 3 fotoğraf ve resim sergisi açılmış, 10342 kadın 18315 erkek olmak üzere 28657 kişi katılmıştı. Köylerde 2 yerli malı sergisi açılmış 370 kadın 970 erkek olmak üzere 1340 kişi katılmıştı.⁴²⁹ Adana Halkevi tarafından gece programı düzenlenmiş bu geceye kadınlar yoğun olarak katılmışlardı. Gece programında kız lisesi öğrencilerinden Zekiye ve İclal sahnede yer alarak şarkılar söylemişlerdi. Bunun yanı sıra Ziya Gökalp'ın bestelediği parçalardan bir kaçını Vasfiye Avcı seslendirmişti. Halkevlerinde böyle etkinliklere yer verilmesi modern kadın anlayışının yayılmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştı.⁴³⁰ Konya Halkevinde ise şiir yarışmaları düzenlenmiş ve bu yarışmaya Kız Enstitüsünden Muazzez Şahin “Geliyor” adlı bir şiir okumuştur. Okuduğu bu şiirle birinciliği kazanan kişi Muazzez Şahin olmuş ve aynı yarışmanın üçüncüsü ise “Çanakkale Şehitleri” adlı şiiriyle Şadan Başaran’dır.⁴³¹ Halkevlerinde halkın kaynaşması için düzenlenen müsamerelerden biride Urfa Halkevinde yapılmıştı. Cumhuriyet okulunda yapılan bu müsamerenin en önemli noktası çocuklarını izlemek için çarşafli kadınların gelmesiydi. Çünkü bu durum sosyal hayat içinde ilerleme kaydedildiğinin göstergesiydi.⁴³² Halkevlerinde birçok alanda sergiler düzenleniyordu. Tarihi ve önemli günlerde düzenlenen sergilerin yanı sıra kadınlara yönelik düzenlenen sergilerde bulunmaktaydı. Örneğin Ankara Halkevinde “Bediha Hanım Moda Sergisi” açılmış bu sergide farklı mevsimlerin giysileri canlı mankenler tarafından sergilenmişti. Ankara Halkevi tarafından düzenlenen bu sergiye 350 kişi katılmıştı.⁴³³ Urfa Halkevinde ise “Eski Türk İşlemeleri” sergisi açılmıştı. Bu sergiye katılan vali bey Urfalı kadınların yaptıkları heybeler, kilimler ve pekişler çok beğenilmiş bu sergide en çok beğeni toplayan üç esere ise ödül

⁴²⁹ Aldıbaş, *agt.*, s.77.

⁴³⁰ Kurtkapan, *agt.*, s.70.

⁴³¹ Zorlu, *agt.*, s.68.

⁴³² Yıldırım, *agt.*, s.129.

⁴³³ *Ankara Halkevi 1936-1937*, s.22.

verileceğini açıklamıştı.⁴³⁴ Maraş Halkevinde Saniye Kısakürek öncülüğünde Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdunun sergisi, Bayan Nuriye öncülüğünde ise Cumhuriyet Biçki Dikiş Yurdunun sergisi açılmıştı. Bu sergilere halk yoğun ilgi göstermişti.⁴³⁵ Isparta Halkevinde hem Yerli Malı sergisi hem de kadınların yaptığı eserlerin sergilendiği Bayan Dikiş Yurdu sergisi açılmıştı. Bu sergiler 1880 kadın 3220 erkek olmak üzere 5100 kişi tarafından ziyaret edilmişti.⁴³⁶

Halkevlerinde düzenlenen konserler önemli bir yere sahip olmuş ve şubelerin yaptığı müsamere, kutlama, bayram törenleri, balo, temsil gibi faaliyetlerde konserler verilmişti. Halk tarafından beğeniyle karşılan bu konser bilhassa kadınların katılımıyla kültürel seviyenin yükselmesinde önemli bir rol oynamıştı. Zonguldak Halkevinin Güzel Sanatlar Şubesi müzik alanında yaptığı çalışmalar doğrultusunda 1940 yılında yetişkinler korusu oluşturmuş ve bu koro 8 konser vermişti. Verilen bu konserlere 2650 kadın 5058 erkek olmak üzere 7708 kişi katılmıştı.⁴³⁷ Kayseri Halkevinde ise 1934 yılında 14 konser etkinliği düzenlenmiş bu konserlere 4224 kadın 8445 erkek olmak üzere 12669 kişi katılmıştı.⁴³⁸ Diyarbakır Halkevinde 2 kadının da yer aldığı 15 kişiden oluşan bir orkestra grubu oluşturulmuş ve bu grup tarafından 25 konser verilmişti.⁴³⁹ İzmir Halkevinde Fevziye Hanım tarafından şan konseri verilmiş ve bu konser yoğun bir ilgi görmüştü.⁴⁴⁰ Ayvalık Halkevinde bando çalışmaları yapılmaktaydı. Ancak bu bando çalışmaları genel olarak erkekler tarafından yürütülüyordu. Erkek çalışanların askere gitmesi nedeniyle bando çalışması sekteye uğramıştı. Bu çalışmaları devam ettirmek için özellikle kocası askere giden kadınlara çocuklarını halkevlerinde yetiştirmeyi teklif ederek kadın üyelerin katılımı sağlanmaya çalışılmıştı.⁴⁴¹

Halkevlerin vatandaşlara hizmet vermek için çalışan şubelerinden biri de Sosyal Yardım Şubeleriydi. Bu şubenin adından da anlaşılacağı üzere amaçları: Kimsesiz kadın ve çocukların giyim, yemek ve barınma ihtiyaçlarını gidermek, hastaların tedavi edilmesini sağlamak,

⁴³⁴ Yıldırım, *agt.*, s.89.

⁴³⁵ Hüsne Doğan, *Maraş Halkevi ve Faaliyetleri*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2017, s.56

⁴³⁶ Hasan Kaş, *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.65.

⁴³⁷ Aldıbaş, *agt.*, s.77.

⁴³⁸ Taşoluk, *agt.*, s.22.

⁴³⁹ Özer, *agt.*, s.520.

⁴⁴⁰ Sultan Civci, *Halkevleri ve İzmir Halkevinin Faaliyetleri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013, s.94.

⁴⁴¹ Şule Demiralp, *Ankara Halkevi'nin Musiki Çalışmaları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018, s.83.

işsizlerin iş bulmalarına yardımcı olmak, zor durumda olan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak, cezaevindeki ihtiyaç sahiplerini gözetmek, halk sağlığı ve bilgisini artıracak konferanslar düzenlenmesini sağlamak, il merkezlerinde bulunan halkevlerinde parasız muayene evleri açmak, köylerdeki hastalar için seyyar ekipler göndermek, fakirler için ilaçların halkevleri bütçesinden parasız olarak verilmesini sağlamak ve yardım dernekleri ile işbirliği halinde olmaktı.⁴⁴²

Halkevlerinde görev alan kadınların en çok tercih ettiği şube Sosyal Yardım Şubeleriydi. Türk kadının yardımsever olması bu şubedeki etkinliklerini artırmış ve birçok yardıma muhtaç insana yardım edilmesinde öncü olmuşlardır. Halkevlerin 1932-1935 yıllarında ki verilere göre Sosyal Yardım Şubelerinin üye sayıları ise şu şekildedir:

Tablo 19. 1932-1935 Yıllarına Göre Sosyal Yardım Şubelerinin Üye Sayısı⁴⁴³

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1932	2298	240	2538
1933	4521	536	5057
1934	5760	880	6640
1935	6741	1103	7844

Halkevlerinde kadın üyelerin yer almasına her zaman özen gösterilmiş ve bunun için çalışmalar yapılmıştı. Ancak halkevlerinde yer alan kadın üyelerin büyük bir bölümünü her zaman öğretmenler oluşturuyordu. Özellikle ev kadınlarının katılımının arzu edildiği halkevlerinde bu durum Sosyal Yardım Şubelerinde gerçekleşmiştir. Örneğin Cizre Halkevinin 1940 yılının ilk altı aylık raporlarına göre; halkevine kayıtlı 900'den fazla üyesi vardı. Bu üyelerin 140'ı Sosyal yardım Şubesine kayıtlıydı burada üzerinde durulması gereken konu ise şubeye kayıtlı 49 kadının öğretmen veya resmi görevli olmamasıdır. Şubede yer alan kadın üyelerin hepsi ev hanımıydı bu durum aslında halkevlerin bütün şubeleri için arzu edilmekteydi. Ancak yardım severlik duygusuyla hareket eden Türk kadınları en çok bu şubeyi tercih etmişti.⁴⁴⁴ Örneğin Gaziantep Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi üyelerinin yarısını kadınlar oluşturmuş ve etkili çalışmalar yapmıştı. Şube yönetimini ele alan kadınlar dispanserlerde doktorların çalışmalarını sağlamışlar, lise ve yüksek eğitim gören yoksul öğrencilerin

⁴⁴² Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri, s.14.

⁴⁴³ B.C.A., 490-1-0-0/ 846-346-1; Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası, s.119; Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, s.193; Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, s.194.

⁴⁴⁴ Ülku, "Cizre Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti", C.XVI, S.91, Eylül 1940, s.73.

ihtiyaçlarını gidermişlerdi. Bu şubelerde kadın erkek bir arada yer alarak, kadın ile erkeğin birlikte güzel işler başarabileceği de ispat edilmişti.⁴⁴⁵

Halkevlerinde sosyal yardım faaliyetlerine önem verilmiş ve halkın ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştı. Bu doğrultuda hareket eden halkevlerin bazı çalışmaları şu şekildedir: Sosyal Yardım Şubeleri diğer yardım dernekleriyle iş birliği yaparak halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olmaktaydı. Bu düşünceyle hareket eden Diyarbakır Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi kadınlara ve çocuklara yardım etmek isteyen Yardımsevenler Derneğiyle iş birliği yapmıştı. Kadınlara ve çocuklara nasıl yardım edileceği konusunda bir toplantı yapılmış ve toplantının sonucunda müsamereler düzenleyerek bu yardımların gerçekleştirilmesini karar verilmişti.⁴⁴⁶ Beyoğlu Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi, toplum içinde varlıklı insanların, muhtaç ve zayıf olan insanlara yardım etmesini sağlamış ayrıca çok çocuk sahibi olan kadınlara 1000 lira yardım yapmıştı. Bu yardımların en önemli yanı ise tek seferlik değil devamlı olmasıydı.

Akhisar Halkevinin Sosyal Yardım Şubesinin 53 üyesi vardı. Bu üyelerin yarısından fazlası kadındı. Şubede etkin olarak faaliyet gösteren kadın üyeler özellikle Belediye, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay ile birlikte hareket ederek yardım çalışmalarını sürdürmekteydiler.⁴⁴⁷ Sivas Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi iş imkânı olmayan kişilere iş bulmak için faaliyet göstermişti. Bu amaç için 1941 yılında “İş Bürosu” kurulmuş ve böylece iş sahibi olmak isteyen kadın ve erkeklerin iş bulmaları kolaylaştırılmıştı.⁴⁴⁸ Bursa Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi tarafından yine fakir ve muhtaç insanlara yardım edilmiş ve özellikle iş bulmaları, geçimlerini sağlamaları için çalışmıştı. Bu doğrultuda Bursa’da yer alan merinos fabrikasına 200-300 kadın işçi yerleştirilmiş ve ihtiyaçları karşılanmıştı.⁴⁴⁹ Yine Eminönü Halkevinde iş imkânı olmayan kişilerin iş bulmasına yardım edilmiş ayrıca el işleri yapan kadınların yaptıkları ürünleri satabilmesi için kermesler düzenlenmişti. Böylece Eminönü Halkevinde özellikle kadınlara sosyal alanda önemli hizmetler verilmişti.⁴⁵⁰ İzmir Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi ise el işlere yapan fakir kadınların yaptıkları ürünleri satarak gelir

⁴⁴⁵ *Ülkü*, “Gaziantep Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XIII, S.78, Ağustos 1939, s.563.

⁴⁴⁶ Özer, *agt.*, s.649.

⁴⁴⁷ *Ülkü*, “Akhisar Halkevi Sosyal Yardım Faaliyetleri”, C.XIV, S.80, Birinciteşrin 1939, s.166.

⁴⁴⁸ Türkmen, *agm*, s.10

⁴⁴⁹ Necla Aslan, *Bursa Halkevi Uludağ Dergisi ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve inkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.35.

⁴⁵⁰ Kocaağa, *agt.*, s.50.

sağlamalarına yardımcı olmak için bir mağaza açmış ve ürünlerin satışı sağlanmıştı.⁴⁵¹ Maraş ve Bursa Halkevlerinde 90 fakir kadına kışlık manto dikilmişti. Bu yardımlar ile aynı zamanda kadın kıyafetlerinde yapılmak istenilen değişim hareketi desteklenmişti.⁴⁵² Antalya Halkevinde ise kadınlardan oluşan bir yardım kolu oluşturulmuş burada ki kadınlar bölgede yer alan yardıma muhtaç kadınlarla iletişime geçerek ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştı.⁴⁵³

Ankara Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi yoksul öğrencilerin barınma ihtiyacını karşılamak için 65 kişilik bir yurt açmıştı. Bunun yanı sıra kimsesi olmayan 5 kız öğrenci Kadın Yardım Cemiyetinin binasına yerleştirilerek barınmaları sağlanmıştı.⁴⁵⁴ Kayseri Halkevinde ise yine yoksul öğrencilere yardım edilmiş Kız Enstitüsünden 6 öğrencinin ihtiyaçlarının karşılanmamasının yanı sıra 15 öğrencinin ders malzemeleri alınmıştı.⁴⁵⁵ Maraş Halkevi Sosyal Yardım Şubesi tarafından çocuk haftasında kimsesi olmayan 26 kız 49 erkek çocuk için giysiler diktirilmişti. Mardin Halkevinin Sosyal yardım şubesi geç kurulmuş olmasına rağmen güzel ve faydalı çalışmalar yapmıştı.⁴⁵⁶ Sosyal Yardım Şubesi tarafından yeni doğum yapan 16 kadının ihtiyaçları karşılanmış, iş bulamayan ve geçimini sağlayamayan 6 kadına iş bulunmuş bunun yanı sıra 214 çocuğun giyim ve gıda ihtiyaçları karşılanmıştı.⁴⁵⁷

Halkevlerinde yapılan sosyal yardımlar sadece Sosyal Yardım Şubeleriyle kalmamış aynı zamanda Köycülük Şubesinin çalışmalarıyla da köylere geziler düzenlenerek orada yaşayan halkın her türlü ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştı. Ayrıca kadınlar Sosyal Yardım Şubelerinde olduğu gibi Köycülük Şubesinin faaliyetlerinde de yer almışlardı. Ankara Halkevinin Köycülük Şubesi kadınlı erkekli 21 kişiden oluşan bir grup ili birlikte köy gezileri yapmıştı. Bu gezilerde köylü halkın birçok ihtiyacı karşılanmakla birlikte kadın üyeler köylü kadınlarla iletişime geçerek ev işleri, temizlik ve çocuk bakımı gibi günlük işler hakkında bilgi vermişlerdi.⁴⁵⁸ Aydın Halkevinin Köycülük Şubesi tarafından köylerde yaşayan halkın sağlık kontrolleri yapılmış, hastaların muayenesi yapılarak ilaçları temin edilmişti. Köy gezileri yapan grup içinde yer alan Ebe kadınlar 3 loğusa kadını muayene etmişti.⁴⁵⁹ Kastamonu Halkevinin

⁴⁵¹ Cıvci, *agt.*, s.107.

⁴⁵² 103 Halkevi Nasıl Çalıştı?, s.91.

⁴⁵³ Gülcü, *agt.*, s.117.

⁴⁵⁴ Yaşar, *agt.*, s.199.

⁴⁵⁵ Taşoluk, *agt.*, s.29.

⁴⁵⁶ Doğan, *agt.*, s.51.

⁴⁵⁷ Dilek, *agt.*, s.80.

⁴⁵⁸ *Ülkü*, “Ankara Halkevinin Köy Gezileri”, C.XIII, S.76, Haziran 1939, s.367.

⁴⁵⁹ *Ülkü*, “Halkevleri”, C.XIII, S.69, Birinciteşrin 1938, s.272.

Köycülük Şubesi tarafından köy gezileri düzenlenerek 42 kadın 23 erkek vatandaşın sağlık kontrolleri yapılmış ve ihtiyacı olanların ilaçları karşılanmıştı.⁴⁶⁰

Halkevlerinde üzerinde durulan ve önem verilen çalışmalardan biride spor faaliyetleriydi. Spor Şubeleri aracılığıyla yürütülen bu faaliyetler Beden Terbiyesi Kanunun 14. Maddesine binaen yürütülmekteydi. Halkevleri içinde yer alan üyeler ve isteyen herkes bu spor faaliyetlerine katılabilmekteydi. Jimnastik, eskirim, güreş, yürüyüş, koşu, salon oyunları ve millî oyunlar gibi her türlü etkinlikler için halkevlerinde hem açık hem de kapalı spor salonları mevcuttu.⁴⁶¹ Behçet Kemal Çağlar halkevlerinin yayın organı olan *Ülkü*'de halkevlerinin spor faaliyetleri hakkındaki düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir:

*“Halkevlerinde yürütülen spor faaliyetleri halkın isteklerine ve faydasına göre şekilleniyordu. Ancak bu faaliyetler yapılırken üzerinde durulması ve halka izah edilmesi gereken önemli noktalar bulunmaktadır. Spor henüz bir erkek işi olarak görülmekte ve Türk kadınlarının spor faaliyetlerinde yer alması düşünülmemektedir. Bu nedenle halkevleri spor faaliyetlerinde kadınlara yer vermeli, kadınların bu faaliyetlerden uzak durması engellenmelidir.”*⁴⁶²

Behçet Kemal Çağlar'ın bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere kadın spor faaliyetlerinde yer alması isteniyordu. Bu nedenle spor faaliyetlerinde kadınların da yer alması için gerekli düzenlemeler yapılmış ve kadınların katılımı sağlanmıştı. Spor Şubesi yapılan faaliyetler için haftanın belirli günlerine ayrılarak erkek ve kadınların farklı zamanlarda ders görmelerini sağlamıştı. Örneğin halkevlerinde erkekler ve kadınlar tarafından yapılan jimnastik çalışmaları farklı günlere ayrılmış, kadınların çalışma günleri belirlenirken kadın memurların tatilde olduklara günlere özen gösterilerek ayarlanmıştı.⁴⁶³ Kadınlar spor faaliyetleri içinde genel olarak jimnastik sporunda yer almışlardı. Özellikle ritmik jimnastik hareketleri kadınların daha fazla ilgisini çekmişti.⁴⁶⁴

Ankara Halkevinin spor faaliyetleri arasında beden terbiyesi, eskirim, güreş, boks, kayak, avcılık, jimnastik gibi çalışmalar yer almaktaydı. Spor Şubesi tarafından açılan jimnastik

⁴⁶⁰ Türkmen, age., s.154.

⁴⁶¹ *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri*, s.13.

⁴⁶² Behçet Kemal Çağlar, “Halkevlerinde Spor”, *Ülkü*, C.XIII, S.77, Temmuz 1939, s.489.

⁴⁶³ *Ülkü*, “Halkevleri Spor Şubeleri”, C.XI, S.64, Haziran 1938, s.

⁴⁶⁴ *Ülkü*, “Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları”, C.XVI, S.94, Birincikanun 1940, s.350.

salonunda 20'si kadın olan 120 kişi eğitim görmüş ve 1938 yılında yapılan kadın ve erkeğin ayrı olarak katıldığı beden terbiyesi faaliyetlerine ise 2420 kadın, 5865 erkek olmak üzere 8285 kişi katılmıştı.⁴⁶⁵ Ayrıca Ankara Halkevinde ilk kez kadın ve erkek için müzikli beden terbiyesi dersleri verilmişti. Yine Ankara halkevinde yapılan eskrim çalışmaları günden güne daha iyi gitmekle birlikte bu grupta yer alan üç kadının çalışmaları ayrıca beğenilmekteydi.⁴⁶⁶ Eskrim alanında müsabakalar düzenleyen Ankara Halkevi kadınlar arasında flöre, erkekler arasında flöre, epe ve kılıç müsabakaları yapmıştı.⁴⁶⁷ Ayrıca Ankara Halkevinde bir gelenek haline gelen Ankara Koşusu düzenlenmekteydi. Bu koşu Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'ya girdiği Dikmenden başlayarak ilk misafir olduğu vilayet konağı önüne kadar yapılmaktaydı. Düzenlenen bu Atatürk koşularına kadınlarla katılarak ödül almışlardı.⁴⁶⁸ İstanbul Halkevinde bisiklet yarışları düzenlenmiş ve 1944 yılında yapılan bu yarışlarda erkekler 100 metre kadınlar ise 80 metre sürat yarışı yapmıştı.⁴⁶⁹ Eminönü Halkevinde ise 1940-1942 yıllarında grup jimnastiği, aletle ve aletsiz jimnastik, dans, millî oyunlar, voleybol, basketbol, boks, atletizm, gibi çeşitli spor faaliyetleri yapılmıştı. Bu faaliyetlere 760 erkek 198 kadın olmak üzere 958 kişi katılmıştır.⁴⁷⁰ İzmir Halkevinde 1943 yılında kadınlar arasında 50 metre serbest yüzme yarışması düzenlenmiş, 1949 yılında ise kadınlar ve erkekler arasında kapalı salonda yapılan atletizm yarışması ve 2 kez 750 metrelik sokak koşusu yapılmıştı.⁴⁷¹ Maraş Halkevinde Spor Şubesi tarafından 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı dolayısıyla düzenlenen kutlama programında önce kızlar sonra ise erkekler tarafından jimnastik gösterileri yapılmıştı.⁴⁷²

Ağrı Halkevinde ilk kez kayak dersi verilmeye başlanmış ve bu faaliyete 15'i kadın olmak üzere 50 kişi katılmıştı. Sonrasında da devam eden bu kayak faaliyetine 1945 yılında 5 kadınında yer aldığı 35 kişi katılmıştı.⁴⁷³ Balıkesir Halkevinde kadın ve erkek 350 kişinin yer aldığı Atatürk Koşusu yapılmış ayrıca kadınlar, erkekler ve çocuklar için atıcılık yarışmaları düzenlenmişti. Bu yarışmaya kadınlardan 100 erkeklerden 288, çocuklardan ise 92 kişi katılmıştı.⁴⁷⁴ Manisa Halkevinde ise 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarında erkek sporcular 100 kadın sporcular ise 80 metrelik dayanıklılık koşusu yapmışlardı. Ayrıca yine bu

⁴⁶⁵ Yaşar, *agt.*, s.185-190.

⁴⁶⁶ Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 300000 Yurttaş Çatısı Altında Topladı, s.23.

⁴⁶⁷ Ankara Halkevi 1936-1937, s.37.

⁴⁶⁸ Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları, Alâeddin Kırıl Basımevi, s.28.

⁴⁶⁹ Melih Canberk Din, *Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişimindeki Yeri ve Önemi*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018, s. 90-91.

⁴⁷⁰ Kocaağa, *agt.*, s.45.

⁴⁷¹ Civci, *agt.*, s.105-106.

⁴⁷² Doğan, *agt.*, s.69.

⁴⁷³ Uçar, *agt.*, s.90.

⁴⁷⁴ Din, *agt.*, s.48-83.

halkevinde oluşturulan voleybol takımının kız oyuncularını arasında maçlar düzenlenmişti.⁴⁷⁵ Kayseri Halkevinde ise Spor Şubesi tarafından 18 toplantı düzenlenmiş bu toplantıya 11465 kadın 20300 erkek katılmıştı.⁴⁷⁶ Birçok halkevi kendi aralarında yaptıkları müsabakaların yanı sıra 1937 uluslar arasında yarışma düzenlenmişti. Bu yarışma halkevlerinde yer alan kadın sporcular ve Yunan sporcular arasında gerçekleşmişti.⁴⁷⁷

Halkevlerinde hem halkın istek ve faydasına göre hem de bölgenin coğrafi şartlarına göre birçok dalda spor faaliyetleri yapılmaktaydı. Ayrıca yine halkın kaynaşması ve halkevleri arasında bir bağ kurulması için CHP Genel Sekreterliği tarafından halkevlerin kendi aralarında spor müsabakaları düzenlenmesi istenmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün“ *Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur.*” sözü halkevlerinde yapılan spor çalışmalarının hem fiziksel hem de zihinsel olarak sürdürülmesine örnek teşkil etmekteydi. Halkevlerinde kadın erkek ayrımı yapılmadan gerçekleştirilen spor faaliyetleriyle sağlıklı ve dinamik bireyler yetiştirmek bunun yanı sıra halk arasında spor kültürünü yaymak arzu edilmişti. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte kadınlara toplum içinde geniş haklar tanınmıştı. Bu hakların uygulama merkezlerinden biri de halkevleriydi. Yine halkevleri aracılığıyla kadınlara istedikleri dalda spor yapabilme imkânı sunarak spor alanında kadın ve erkeğe fırsat eşitliği sağlanmıştı.

Kadınların sosyal ve kültürel hayat içerisinde yer alması için yapılan bütün etkinliklerin içinde halkevleri yer almıştı. Okuma-yazma, meslek edindirme, müzik, resim ve spor kurslarıyla tiyatro, balo, çay partisi, şölen, aile toplantısı, millî bayram kutlamaları ve müsamere gibi sosyal etkinlikleriyle kadınlara erkeklerle aynı ortamda olma ve aynı statüye sahip olma imkânı verilmişti. İlk zamanlarda halk bu tür etkinliklerde kadınların yer almasını kabullenememiş olsa da zamanla bu duruma alışılmış ve yeni görevler yüklenen faziletli cumhuriyet kadınları toplumun her kesiminde yer almıştı.

SONUÇ

Millî Mücadele Hareketinin başarıyla sonuçlanmasının ardından cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyetin ilan edildiği bu süreçte halka yeni değerlerin ve devrimlerin tanıtılması amacıyla yeni kurumlar açıldı. Bu kurumlar arasında yer alan halkevleri cumhuriyet rejimi ile halk arasında bir köprü vazifesi görmekteydi. Kültürel kalkınmanın ve Türk modernleşmesinin

⁴⁷⁵ *Agt.*, s.80.

⁴⁷⁶ Taşoluk, *agt.*, s.28.

⁴⁷⁷ *Agt.*, s.78.

yaşandığı bu dönemde kadının toplum içinde ki geri kalmışlığı kültürel kalkınmanın önünde bir engel olarak görülmüş ve dönemin aydınları tarafından çözümlenmesi gereken bir konu olarak ele alınmıştı. Bu doğrultuda Cumhuriyet Dönemi'nde ümmet anlayışından millet anlayışına geçiş süreci yaşanmış ve Cumhuriyet Dönemi yeni kadın kimliği oluşturulmaya başlanmıştı. Kültürel alanda yapılacak olan faaliyetleri yürütmek için 1932 yılında hayata geçirilen halkevleri, toplum içinde geri planda olan kadınlara verilen yeni hakların uygulamaya geçmesi ve halk tarafından benimsenmesi için önemli çalışmalar yapmıştı. Halkevleri özellikle kadın ve erkeğin bir arada yer aldığı etkinlikleri sayesinde öncelerden beri ev içinde sıkışıp kalan kadının toplum içinde görünür hale gelmesini sağlamıştı.

Halkevleri içinde her zaman kadınların yer alması istenmiş ve böylece kadın ve erkeğin toplum içinde birlikte yer alması hedeflenmişti. 1932 yılında halkevlerine kayıtlı 17.968 üye bulunmaktadır. Bunun 1.392'si kadın 16.576'sı ise erkek üyedir. Bu dönemde Gaziantep, Bilecik ve Afyonkarahisar halkevlerinin en az kadın üyeye sahip olduğu bilinmektedir. Toplam üye sayısı olarak en fazla üyeye sahip olan bazı halkevlerinin kadın üye sayıları ise şu şekildedir: İstanbul Halkevinin 2.291 üyesinin 315'i kadın, Konya Halkevinin 1016 üyesinin 66'sı kadın, Bursa Halkevinin 761 üyesinin 91'i kadın iken toplam üye sayısı olarak üçüncü sırada yer alan İzmir Halkevinin 950 üyesinin sadece 50'si kadındır. Bunun yanı sıra toplam üye sayısı olarak en az üyeye sahip olan Malatya Halkevinin ise 186 üyesinin 20'sinin kadın olması dikkat çekicidir. Bu kadın üyelerin meslekleri incelendiğinde ise genel olarak kadın üyelerin öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Ancak asıl hedeflenen kitle köylü ev kadınlarıydı.

1939 yılına gelindiğinde ise kadın üye sayısı 6.215'e erkek üye sayısı 130.320'ye yükselmişti. Bu yıllar arasında sürekli olarak kadın üye sayı artış göstermeye devam etmiş ancak beklenen ve istenilen düzeyde olmamıştı. Ayrıca yine bu dönemler arasında kadın üyelerin şubelere göre dağılımı incelendiğinde kadınların ağırlıklı olarak Sosyal Yardım Şubelerinde yer aldığı görülmektedir. Örneğin Cizre Halkevinin Sosyal Yardım Şubesine kayıtlı 140 kişi bulunuyordu bunların ise 49'u kadındı. Ön önemlisi ise bu kadınların öğretmen veya memur olmaması yani ev kadınlarından oluşmasıydı.

1930'lu yılların başında Türkiye nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Okuma yazma oranı ise erkeklerde % 17 kadınlarda ise % 4.2 di. Bu dönemde halkın okur yazar olmasını sağlamak için Millet Mekteplerinin yanı sıra halkevleri de çalışmalar yapmıştı.

Yapılan çalışmalar sonucunda 1932-1942 yılları arasında halkevleri aracılığıyla 122.948 erkek 22.923 kadınının okur-yazar olması sağlanmıştı. Halkevlerinde açılan Türkçe okuma-yazma kurslarının yanı sıra doğu illerinin kalkınması ve orada yer alan halkın Türkçe öğrenmesi için de çalışmalar yapılmıştı. Yine Köy Kadınları Gezici Kursu aracılığıyla Urfa, Van, Ağrı ve Bingöl gibi illerde halkevleri aracılığıyla kadınlara yönelik okuma-yazma kursları açılmıştı.

Yine bu doğrultuda halkın kültür seviyesini yükseltmek için okuma etkinliklerine de önem verilmiştir. 1935 yılında erkek okuyucu sayısı 245.336 kadın okuyucu sayısı 12.252 dir. 1945 yılında ise erkek okuyucu sayısı 1.217.898 kadın okuyucu sayısı 155.774 tür. Bu on yıllık süreç içinde kütüphanelerden fayda sağlayan erkek sayısı 6 kat artarken kadınların ise 10 kat artmıştı. Ancak kadınların okur-yazar oranının düşük olması nedeniyle bu artış yeterli olmamış ve erkeklere oranla yine kadınlar geri de kalmıştı. Ayrıca kadın üyeliklerde olduğu gibi bu kadın okuyucuların büyük bir bölümünü yine öğretmen ya da memurlar oluşturmaktaydı. Kadınların ilgi gösterdikleri alanlar ise edebi eserler, sosyal eserler ve güzel sanat eserleri olmuştu.

Okuma-yazma kursları ve okuma etkinliklerinden sonra halkın ve özellikle kadınların bilgi sahibi olmasını sağlamak için konferanslar düzenlenmiştir. Halkevlerinde hem kadınlar tarafından konferanslar verilmesi hem de kadınlara yönelik konferansların düzenlenmesi önemli bir adım olmuştu. Ayrıca düzenlenen bu konferanslar Cumhuriyet Dönemi'nde yaratılmak istenilen yeni kadın kimliği halka tanıtılmış ve halkın kadınları toplum içinde görmeye alışması ve kabullenmesi sağlanmıştı. Verilen konferansların konuları ise genel olarak Kadın Sağlığı, Çocuk Bakımı, İyi Bir Anne ve Eş Olma, Türk Tarihinde Kadın, Milli Mücadele Dönemi'nde Kadın gibi konulardan oluşmaktadır. Ayrıca Satı Çıpan, Afet İnan, Halide Edip, Melehat Tezer, Bedia Tan gibi isimler halkevlerinde konferans veren kadınlar arasında yer almaktadır.

Kadın erkek herkesin pratik bilgiler ve el maharetleriyle donatılması toplumsal kalkınma hareketi içinde önemli bir yere sahipti. Bu nedenle halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayabileceği, meslek edine bileceği pratik hayat sahasına giren kurslar açılmıştı. Bu kurslar özellikle kadınların toplum içinde etkin olmasını ve aynı zamanda meslek sahibi olmalarını sağlamıştı. Bu amaçlara yönelik olarak biçki-dikiş, nakış, çiçekçilik, şapkacılık, daktilo, dokuma, muhasebe, hastabakıcılık, şoförlük, motorculuk, elektrikçilik, marangozluk vb. kurslar halkevlerinde verilen kurslar arasında yer almaktadır. Bu kurslar arasında ise biçki-dikiş, nakış, dokuma gibi kurslar kadınlara yönelik faaliyet gösteren kurslar olmuştur. Bu sayede kadınların

meslek edinmesi, ev ekonomisine destek olması ve en önemlisi ekonomik geliri olan birey olmasını sağlamıştır. Halkevlerinde açılan bu kurslara kadınlar hem kursiyer hem de öğretmen olarak katılmıştır. Halkevlerinde açılan kurslara erkeklerin en çok okuma-yazma kurslarına ilgi gösterdikleri bilinirken kadınlar ise daha çok pratik hayat sahasına giren kurslara katılmışlardır. Bu nedenle halkevlerindeki faaliyetlerde kadın katılımı artırmak için bu tarz kurslara daha fazla önem verilmiştir. Bu kurslar arasında özellikle daktilo kursları hem kadınların hem de erkeklerin meslek edinmelerini sağlamıştı. Örneğin Samsun Halkevinde daktilo eğitimi gören 17 kadından bazılarının işe yerleştirildiği bilinmektedir.

Ayrıca halkevlerinde kadınlara yönelik açılan biçki-dikiş, nakış gibi kurslar sonunda sergiler düzenlenmekteydi. Kadınların el işlemelerinin sergilendiği bu sergiler aracılığıyla kadınların eserleri satılmış ve gelir sağlamalarına destek olunmuştu. Örneğin İzmir Halkevinde muhtaç kadınların gelir sağlaması için bir sergi açılmış ve el emeklerinin hak ettikleri değerler karşılığında satılması sağlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından önce kadın ve erkeğin sosyal hayat içinde yan yana yer alması söz konusu değildi. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kadının birey olarak toplum içinde yer alması ve erkeklerle her alanda eşit konuma gelmesi için mücadele ediliyordu. Nitekim kültürel kalkınmanın ürünü olan halkevleri kadının toplum içinde ki geri kalmışlığına karşın kadınları aktif hale getiren etkinlikleriyle her alanda olduğu gibi sosyo-kültürel alanda da var olmasını sağlamıştı. Bu nedenle halkevlerinde düzenlenen balolarda, çay partilerinde, aile toplantılarında ve özellikle halkın yetiştirilmesinde önemli yere sahip olan halkevi sahnesinde kadının yer almaması imkânsızdı. Ancak cumhuriyet öncesi dönemde Müslüman kadınların sahneye çıkması yasaklanmıştı. Bu nedenle halkevi sahnesinde kadınların yer almasını sağlamak ve toplum içindeki bu algıyı kırmak epey zor olmuştu. İlk sahneye çıkan kadın Afife Jale Hanım olmuş ve bu önemli bir adımdı. Bu dönemde tiyatro "hafif bir iş" olarak görülüyor ve sahnede yer alan kadına kötü gözle bakılıyor hatta "hafif kadın" olarak nitelendiriliyordu. Bu durum ise kadın oyuncu sıkıntısını ortaya çıkarmış bu sorunu çözmek için çareler aranmıştı.

Bu doğrultuda halkevleri kadın sorunun çözmek için kadın rolü olmayan piyesleri tercih etmiş ya da kadın rolleri erkekler tarafından oynanmıştı. Ancak bu durumlar geçici çözüm olmuş ve kadın öğretmen ve kız öğrencilerin sahnede yer alması istenmişti. Ancak sahnede olmayı kabul eden kadın öğretmenler kadar etmeyen öğretmenlerde vardı. Bu konuda öğretmenlere baskı uygulanmış göreve yanaşmayan öğretmenler CHP Genel Sekreterliğine

şikâyet edilmişti. Bunun yanı sıra bir taraftan ücretli kadın oyuncu tutularak piyeslerin sergilenmesi sağlanırken diğer taraftan halkevinde herhangi bir işte çalışan kadınlarda sahneye çıkarılarak kadın oyuncu sorunu giderilmeye çalışılmıştı. Örneğin Edremit Halkevinin açıldığı günden beri sekreterlik görevini yapan Didar Dülünay bu halkevinin sergilediği temsillerde görev almıştı. Ancak 1941 yılında İş Bankasında başka bir iş bulmuş ve orada çalışmaya başlamıştı. Daha sonra Edremit Halkevi tarafından Kör Piyesinin sergilenme kararı alınmış ve önceden burada çalışan Didar Dülünay Hanıma piyeste yer alması için teklif götürülmüştü. Ancak Didar Dülünay Hanım “*Artık ben halkevi kâtibi değilim sahneye çıkamam*” diyerek bu teklifi reddetmişti. Didar Hanım’ın bu cevabı halkevinin çalışmalarını sekteye uğratmakla birlikte diğer kadın elemanlarında düşüncesini etkilemişti.

Halkevi sahneleri aracılığıyla halkın tiyatro sevgisi uyandırılmış ve tiyatronun önemi anlatılmıştı. Ayrıca tiyatro sahnelerinde yer almanın bir öğretmenin sınıfta ders anlatması kadar doğal bir durum olduğu her fırsatta vurgulanmaktaydı. Zaman ilerledikçe toplum içindeki kötü düşünceler değişmeye başlamış ve toplum baskısından çekindiği için sahneye çıkmayan kadınlar da artık sahnede yer almaya başlamıştı.

Temsil şubelerinin üye sayıları incelendiğinde kadınların bu şubeye ilgi göstermeye başladığı görülür. Bu durum ise toplum içindeki ilerlemeyi gösterir. Kadınların tiyatro faaliyetlerine katılmaları konusunda Ankara, İstanbul, Konya, Sinop ve Uşak gibi halkevleri ön plana çıkmıştır. Kadınların hem tiyatro sahnesinde yer alması hem de tiyatro izlemeye gelmesi sosyal ve kültürel sahada yaşanan değişimi ortaya koymaktadır. Ayrıca önceleri kadın oyuncu bulma konusunda sıkıntı çeken halkevlerinde kadınların Temsil Şubelerinde başkanlık görevini yürütmesi örneği az görülen bir durumdur. Örneğin Malatya Halkevinde Belkıs Hanım ve Nadide Dinçkurt başkanlık yapan kadınlar arasında yer almaktadır. Kastamonu Halkevinde ise bu görevi Şükriye Uğurlu yürütmüştür.

Tiyatro sahnelerinde kadınların yer almasına toplum ne kadar yabancı ise kadınlı erkekle yapılan aile toplantıları, balo ve müsamere gibi etkinliklere de o kadar yabancıydı. Kadının erkek ile aynı ortamda bulunması, eğlenmesi, dans etmesi, hatta aynı masada oturup yemek yemesi dahi toplum için alışılmamış olaylardı. Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte yeni bir kimlik kazanan kadınlar, halkevlerinin faaliyetleriyle de hayatın her alanında yer almaya başlamış ve toplumun bu duruma alışması sağlanmıştı. Ayrıca halkevleri kadınların toplumdan uzak kaldığı dönemi kapatarak, Türk kadını içinde bulunulan modern ve medeni hayatta hak

ettiği yere çıkarmayı görev edinmişti. Modern bir toplum yapısı oluşturulmak istenilen bu dönemde, modernleşme hareketi kadınlar üzerinden sürdürülmekteydi. Böylece halkevlerinde yapılan her türlü faaliyette kadınların yer alması gerekliydi. Bu amaçları hayata geçirmek için çalışan halkevlerinin bütün şubeleri birbiriyle iş birliği içinde çalışmışlardır.

Güzel Sanatlar Şubesinin faaliyetleri arasında yer alan millî rakslar Türk kültürünün önemli bir parçasıydı. Bu nedenle halkevlerinde yapılan millî bayram ve törenlerde oynatılan millî raksların özellikle kadın erkek bir arada oynananları tercih edilmiş ve kadının sahnede yer alması topluma benimsetilmeye çalışılmıştır.

Halkevlerinde kültürel hayatı geliştirmek ve Cumhuriyet rejiminin getirdiği birçok yeniliğin topluma aktarılması için balolar, çay partileri ve şölenler düzenlenmiştir. Halkevlerinde düzenlenen bu sosyal etkinliklerin en önemli amaçlarından biri halkın kaynaşmasını ve bütünleşmesini sağlamaktı. Bu etkinliklerin içerisinde özellikle balolar ayrı bir öneme sahipti. Çünkü balolar modernleşme hareketinin önemli bir parçası olan kadının, alışla gelmiş rollerinin değişmesi ve özellikle gerilik arz eden kıyafetlerden kurtularak modern kıyafetlere geçilmesinde önemli bir araç olmuştu. Ayrıca kadın ve erkeğin birlikte katıldığı ilk toplantılar olan balolar, modern sosyal yaşam alanlarının oluşturulmasında atılan önemli bir adımdı. Halkevleri Talimatnamesi'nin verdiği izinle halkevleri kendi bölgelerinde gelir sağlamak için balo, müsamere ve konser gibi etkinlikler düzenlemekteydi. Bu etkinliklerle halkevleri gelir sağlamakla birlikte halkın birbiriyle kaynaşması, kadın ve erkeğin yan yana olması sağlanmıştı. Hayatın her alanında erkek ve kadının yan yana olması Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli hedeflerinden biri olarak görülmüş ve sosyal faaliyet alanlarında yapılan etkinliklerde dönemin aydın kişilerine de önemli görevler yüklenmişti. Halkevleri tarafından düzenlenen balo ve parti gibi sosyal etkinliklere o bölgenin valisi, kaymakamı, memur ve amirleri de davet edilmişti. Davet edilen kişilerin bu etkinliklere özellikle eşleriyle birlikte katılmaları beklenmekteydi. Bunun yanı sıra halkevleri yöneticilerinin de eşleriyle veya kız kardeşleriyle birlikte katılması istenmişti. Hatta bu sosyal etkinliklere eşlerini getirmeyen halkevi yöneticileri CHP Genel Sekterliğine şikâyet edilmişti. Örneğin 1940 yılında Afyon Halkevini ziyaret eden Adnan Menderes Afyon Halkevi Başkanının düzenlenen balo ve parti gibi hiçbir etkinliğe eşini getirmemiş olmasını eleştirerek bu muhafazakâr tutum nedeniyle kadınların kapalı yaşama itilmesine neden olduğu için yaptığı göreve layık görmemişti. Bunun yanı sıra bölgenin belediye ve parti başkanı da aynı tutum içinde olduğunu belirtmişti. Bu

davetlere katılan kişilerin halka örnek olması için önce onların eşleriyle birlikte yan yana durması gerekliydi.

Halkevlerinde balolardan başka düzenlenen sosyal etkinlikler arasında konserler, resim ve yerli malı sergileri, gece programları yer almaktaydı. Halkın her yönüyle gelişmesini sağlamak için çalışan halkevlerinde halkın müzik bilgisini yükseltmek, yetenekli kadın ve erkeklerin, genç kabiliyetlerin yetişmesi sağlanmak için müzik kursları da açılmıştı.

Halkevlerinde üzerinde durulan ve önem verilen çalışmalardan biride spor faaliyetleriydi. Spor faaliyetlerinde kadınların da yer alması için gerekli düzenlemeler yapılmış ve kadınların katılımı sağlanmıştı. Spor Şubesi yapılan faaliyetler için haftanın belirli günlerine ayrılarak erkek ve kadınların farklı zamanlarda ders görmelerini sağlamıştı. Örneğin halkevlerinde erkekler ve kadınlar tarafından yapılan jimnastik çalışmaları farklı günlere ayrılmış, kadınların çalışma günleri belirlenirken kadın memurların tatilde oldukları günlere özen gösterilerek ayarlanmıştı. Kadınlar spor faaliyetleri içinde genel olarak jimnastik sporunda yer almışlardı. Özellikle ritmik jimnastik hareketleri kadınların daha fazla ilgisini çekmişti.

Kadınların sosyal ve kültürel hayat içerisinde yer alması için yapılan bütün etkinliklerin içinde halkevleri yer almıştı. Okuma-yazma, meslek edindirme, müzik, resim ve spor kurslarıyla tiyatro, balo, çay partisi, şölen, aile toplantısı, millî bayram kutlamaları ve müsamere gibi sosyal etkinlikleriyle kadınlara erkeklerle aynı ortamda olma ve aynı statüye sahip olma imkânı verilmişti. İlk zamanlarda halk bu tür etkinliklerde kadınların yer almasını kabullenememiş olsa da zamanla bu duruma alışılmış ve yeni görevler yüklenen faziletli cumhuriyet kadınları toplumun her kesiminde yer almıştı.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

B.C.A., 490. 01/ 3.15.32.

B.C.A., 490.01/ 454.1871.3.

B.C.A., 490- 01/ 117-132-2,

B.C.A., 490-01/ 1005-879-1.

B.C.A., 490-01/ 4-21-29.

B.C.A., 490-01/ 1060-1073-1.

B.C.A., 490-01/ 4-17-15.

B.A.C., 490-01/984-814-2.

B.A.C., 490-01/1052-1038-2.

B.A.C., 490-01/920-583-2.

B.A.C., 490-01/988-825-2.

B.A.C., 490-01/832-287-2.

B.C.A., 490. 01/920-583-2.

B.C.A., 490. 01/1021-929-3.

B.C.A., 490. 01/1022-932-2.

B.C.A., 490. 01/1024-943-1.

B.C.A., 490. 01/1022-933-3.

B.C.A., 490. 01/1024-825-2.

B.C.A., 490. 01/833-293-1.

B.C.A., 490. 01/1005-878-1.

B.C.A., 490. 01/825-265-2.

B.C.A., 490. 01/1000-864-1.

B.C.A., 490. 01/846-346-1.

B.C.A., 490. 01/1031-971-1.

B.C.A., 490. 01/1022-932-1.

RESMİ YAYINLAR

1.3.1932 Tarihli ve 23 Numaralı Tamim, Ankara 1932.

1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

CHP 18'inci Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara 1950.

CHP 1939'da Halkevleri, Recep Usluoğlu Basımevi, Ankara 1939

CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1946.

CHP Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940.

CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara 1940.

CHP Halkevleri Öreneği, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1938.

CHP Halkevleri Temsil Kolları İçin Kılavuz, CHP Yayımı, Ankara 1945.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, Ankara 1944.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, Zerbamat, Ankara 1945.

CHP Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları, Ankara 1943.

CHP Halkevleri ve Halkodaları Temizlik ve Bakım Kılavuzu, Ankara 1944.

CHP Halkevleri ve Halkodaları Türkçe Okuma Yazma Kursları için Kılavuz, Ankara 1946.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, Ankara 1941.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları.

CHP Halkodaları Talimatnamesi, Ulus Basımevi, Ankara 1939.

CHP XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara 1947.

CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara 1948.

CHP Yedinci Kurultay Tutanağı, Ankara 1948.

Cumhuriyet Halk Fırkası Katibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı,
Temmuz 1934'ten Birincikanun 1934 Sonuna Kadar, C.5, Ulus Matbaası, 1935.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Örgütüne Genelgesi, 1 ikincikanun 1936'dan 30 Haziran 1936 tarihine kadar, C.8, Ulus Basımevi 1936.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı
İkinci Kanun 1942'den 3. İlk Kanun 1943 Tarihine Kadar, C.20, Ankara 1944.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı,
İkinci Kanun 1940'dan 30 Haziran 1940 Tarihine Kadar, Zerbamat Basımevi, C.16, Ankara 1940.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı,
Temmuz 1940'dan 31 Birincikanun 1940 Tarihine Kadar, C.17, Zerbamat Basımevi, 1941.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, 1 Ocak 1944'ten 1 Ocak 1945 Tarihine Kadar, C.21, Ankara 1945.

Halkevleri ve Ödevlerimiz, T.C. Ordu İlbyalığı.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, 1935.

Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, 1936.

Konuşmalar Broşür:1, Ankara Birinciteşrin 1940.

Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün 3. Nutku, Ankara Halkevi Yayını, No:21, Maarif Matbaası, Ankara 1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, On Üçüncü inikat, 6.XII.1934,

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 20 Mayıs 1940.

Akşam, 29 Eylül 1949.

Akşam, 8 Mayıs 1938.

Anadolu, “Diyarbakir Kadını Halkevinde Kadına Hak ve Mevki Veren Gazi’yi Alkışladı” 14 Ocak 1934.

Anadolu, 24 Şubat 1938.

Haber, “Urfa Halkevinin Verimli Çalışmaları”, 4 Şubat 1935.

Hâkimiyeti Milliye, “Sinema ve Tiyatro- Halkevlerinde Tiyatro”, 7 Mayıs 1934.

Hâkimiyeti Milliye, “Reşit Galip Bey’in Nutku”, 20 Şubat 1932.

Hâkimiyeti Milliye, Ankara 22 Şubat 1934.

Son Posta, “Antep Halkevinin Faydalı Çalışmaları”, 20 Nisan 1939.

Son Posta, “Halkevleri Faydalı Hizmetler Yapıyor, Malatya Halkevinin Bütün Teşkilatı Çalışıyor”, 20 Ocak 1938.

Son Posta, “Kadıköy Halkevinde Konferans”, 26 Ocak 1941.

Son Posta, “Sivas Halkevinde Konferans”, 13 Mart 1938.

Son Posta, “Zonguldak Halkevi Çok Hayırlı İşler Yapıyor”, 27 Aralık 1932.

Tan, “İnebolu’da Konferans”, 15 Şubat 1937.

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 24 Teşrinisani(Kasım) 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, S. 7882, “Resmi Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu daire ve Müesseselerde Münfesihi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere terk Edilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu

Partiler Tarafından Genel Menfaatler İçin Yapılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazine'ye İadesine Dair Kanun", 11 Ağustos 1951.

Ulus, "Çanakkale'de Dikiş Nakış Sergisi Açıldı", 9 Temmuz 1940.

Ulus, "Çorum Halkevi Şubelerinde Çalışmalar", 31 Temmuz 1940.

Ulus, "Malatya Halkevinde Biçki-Dikiş Sergisi", 22 Temmuz 1940.

Ulus, "Muğla Köylerinde Konferans", 31 Temmuz 1940.

Ulus, 23 Mart 1935.

Ulus, 3 Temmuz 1939.

Ulus 27 Şubat 1939.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

ALTINDAL, Aytunç, *Türkiye'de Kadın*, Süreç Yayıncılık, İstanbul 1985.

AND, Metin, *Başlangıcından 1938'e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992-1994.

Ankara Halkevi 1936-1937.

Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları, Alâeddin Kırıl Basımevi.

Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 300000 Yurttaş Çatısı Altında Topladı, 1935-1936, Ankara 1936.

ARI, Cemre, ASLANER, Merve, BALKAN, Ilgın, BAŞPINAR, Gizem, BAYRAK, Şeyma, "Cumhuriyet Baloları", *Kebikeç*, S.38, 2014, ss.307-316.

- ARIKAN, Mustafa, DENİZ, Ahmet, , “Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, ss.401-432.
- ARIKAN, Zeki, “ Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.6, S.23, ss.261-281.
- AYDIN, Mehmet Korkud, *Tek Parti Döneminde Doğu Anadolu İllerinde Açılan “Gezici Köy Kadınları Kursu” ve Etkinlikleri*, TurkishStudies, Ankara 2018, ss.125-150,
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara 1950.
- BAYINDIR ULUSKAN, Seda, *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.
- BAYMUR, Fuat, *Halk Eğitimi Davamız*, Ülkü, S.51, Ankara 1942.
- BAYRAKTAR, Nuray, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.
- BULUT, Sedef, “Türkçülerin Penceresinden Osmanlı’da Kadın Meselesi Ve Orta Asya Referansı”, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.10, 2013, ss.315-336.
- CANLI, Cemalettin, *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yayınları, Ankara 1999.
- ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “Halkevlerinde Spor”, *Ülkü*, C.XIII, S.77, Temmuz 1939.
- ÇAKIR, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul 2011.
- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2018.
- DOĞRAMACI, Emel, “Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını” *Erdem*, C.1, S.1, 1985, ss.111-123.

- DUMAN, Selçuk, *Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi (1933-1951)*, Berikan Yayınları, Ankara 2008.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul 2019.
- FEYZİOĞLU, Turhan, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.II, S.6, Temmuz 1986, ss.585-601.
- GELGEÇ BAKACAK, Ayça, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.44, 2009, ss.627-638.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II 1931-1938 Tek Partili Cumhuriyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- GÖKSEL, Burhan, *Çağlar Boyunca Türk Kadını Ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- GÖLE, Nilüfer, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul 2010.
- GÜRKAN, Ülker, “Hukukta Kadın” *Cumhuriyet ve Kadın Sempozyumu 6-7-8 Kasım 1998*, Kadınlar Derneği Yayınları, Şubat 1999, ss.
- GÜZEL, Şehmuz, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.3, 1985.
- Halkevleri Genel Merkezi Yayınları*, Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışının İlk Haftası, 1971.
- İÇLİ, Tülin Günşen, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, ss.93-103.

İĞDEMİR, Uluğ, *Halkevleri Kütüphaneleri İçin Rehber*, MatbaaiEbüzziya, İstanbul 1939.

KANSU, Nafi Atuf, “Halkevlerimiz”, *Ülkü*, C.XII, S. 69, İkinciteşrin 1938,

KANSU, Nafi Atuf, “Halkevlerimiz”, *Ülkü*, C.XIII, S.73, Mart 1939.

KAPLAN, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını 1908-1960*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1988.

KARA, Adem, *Cumhuriyet Dönemi Kültürel ve Sosyal Gelişmemizin Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)*, Platanus Yayınevi, Ankara 2020.

KARADAĞ, Nurhan, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

KARAKAŞ, Ömer, “Halkevlerinin Merkezden Kadınsız Piyes Talebi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1, Mart 2015, ss.342-372.

KAYIRAN, Mehmet, METİNTAŞ, Mustafa Yahya, “Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, Haziran 2015, ss.1-13.

KAYMAZ, İhsan Şerif, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.46, Güz 2010, ss.333-366.

KIRKPINAR, Leyla, *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk’ün Fikir Ve Düşünceleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

KODAL, Tahir, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.52, ss.295-314.

KÖYMEN, Doğan, “Halkevlerinde Koro, Türkü ve Milli Rakslar”, *Ülkü*, C.XV, S.88, Ankara Haziran 1940.

KUNTER, Halim Baki (hızl.), *Kuruluşunun 32. Yıldönümünde Halkevleri, 19 Şubat 1932-19 Şubat 1964*, Ankara 1964.

KURNAZ, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Kuruluşlarının Yıl Dönümü Halkevleri (1932-1951-1963), Şevket Ünal Matbaası, 1963.

Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri, (1932–1951–1963), CHP İl Gençlik Kolu Yayını No:4, İstanbul 1963.

LAMPROU, Alexandros, “Halkevi Sahnesinde Yeni Türk Kadını 1930’lu ve 1940’lı Yıllarda Kadınlı-Erkekli Yeniliklerin Sahnelenmesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 2014, ss.6-35.

MALKOÇ, Eminalp, ŞAHİN, Ali, MALHASİYAN, Sivart, SOLGUN, Sertaç, “Kadıköy Halkevi ve Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.10, 2006, ss.105-165.

Mülkiye Dergisi, “Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26. XI.1951”, C.XXV, S.227, s.295.

OLGUN, Kenan, “CHP Müfettiş Raporlarına Göre Birinci Yılında Halkevlerinin Gerçek Durumu”, Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler, *Atam*, Ankara 2010, ss.1-17.

OLGUN, Kenan, *Türkiye’de Halkevleri Gerçeği Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği)*, İksad Yayınevi, Ankara 2019.

ÖZCAN, Mustafa, KOÇER, Gülsün, “Halkevlerinde Tiyatro Çalışmaları: Konya İli Örneği, *Turkis Studies-Language*, C.15, S.1, ss.541-571.

ÖZDEMİR, Yavuz, AKTAŞ, Elif, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C.17, S.45, ss.235-262.

ÖZKİRAZ, Ahmet, ARSLANEL, M. Nazan, “ İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”
Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.3, S.1, 2011, ss.1-10.

SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1913)*, Ötüken Neşriyatı, İstanbul 1994.

ŞİMŞEK, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002.

TARUS, İlhan, “Adana Mektubu”, *Ülkü*, S.39, 1 Mayıs 1943.

TEKELİ, Şirin, “Kadın”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.5, 1985.

TEZCAN, Mahmut, “Köy Kadınları Gezici Kursları ve Erkek Kursları Üzerine”, *AÜ Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.15, S.1, 1982, ss.131-140.

TOKSOY, Nurcan, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007.

TOPRAK, Zafer, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü Ve Feminizm (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

TÜRKMEN, İsmet, *Kastamonu Halkevi ve Türkiye’nin Modernleşme Sürecine Katkıları*, Berikan Yayınevi Ankara 2013.

TÜRKMEN, İsmet, “Türk Modernleşmesinde Kadın Kimliğinin İnşası: Halkevlerinin Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme 1932 1951”, V. Uluslararası Canik Sempozyumu: “Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın, 01 – 03 Nisan 2016, Samsun.

TÜRKOĞLU, Ömer, “Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları”, *Kebikeç*, C.2, S.3, 1996, ss.97-106.

Ülkü , “Okuma Odaları- Halkevi Çalışmaları- Halkevi Neşriyatı”, C. XXIII, S,76, 1939.

Ülkü, “Akhisar Halkevi Sosyal Yardım Faaliyetleri”, C.XIV, S.80, Birinciteşrin 1939.

Ülkü, “Ankara Halkevinin Köy Gezileri”, C.XIII, S.76, Haziran 1939.

Ülkü, “Cizre Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XVI, S.91, Eylül 1940.

Ülkü, “Cizre Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XVI, S.91.

Ülkü, “Gaziantep Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XIII, S.78, Ağustos 1939.

Ülkü, “Gaziantep Halkevinde Sosyal Yardım Faaliyeti”, C.XIII, S.78, Ağustos 1939.

Ülkü, “Halk Raksları”, C.XVII, S.100, Haziran 1941.

Ülkü, “Halkevleri Çalışmaları- Ankara Halkevinin Köy Gezileri”, C.XIII, S.76, Haziran 1939.

Ülkü, “Halkevleri Spor Şubeleri”, C.XI, S.64, Haziran 1938.

Ülkü, “Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları”, C.XVI, S.94. Birincikanun 1940.

Ülkü, “Halkevleri”, C.XIII, S.69, Ankara İkinci Teşrin 1938.

Ülkü, “Halkevleri”, C.XIII, S.69, Birinciteşrin 1938.

Ülkü, “Halkevlerinde- Halkodalarında”, C.1, S.8, 1947.

Ülkü, “İzmir Halkevinde Elishleri Sergisi”, C.XI, S.64, 1938.

Ülkü, Bütçe Görüşmeleri Dolayısıyla B.M. Meclisi’nde Halkevleri Hakkında Konuşmalar,
C.3, S.27, 1949.

Ülkü, Necip Ali Bey’in Nutku: “Halkevleri Yıldönümünde”, C.1, S.2, 1933.

ÜNAL, Kemal, “Halkevlerinin Çalışmalarında Bazı Yeni Esaslar”, *Ülkü*, C.XVI, S.91 Ankara
Eylül 1940.

ZEYREK, Şerafettin, *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.

TEZLER

AHCI, Ahmet, *Balıkesir Halkevinin Türk Modernleşmesi Yönündeki Faaliyetleri (1933-1951)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

ALDIBAŞ, Özcan, *Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016.

ASLAN, Necla, *Bursa Halkevi Uludağ Dergisi ve Türk Devrimi*, İstanbul Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve inkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

BOĞAZLIYAN, Banu, *Bir Halk eğitim Kurumu Olarak Amasya Halkevi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2011.

CEYLAN, Haldun, *Niğde Halkevi Akpınar Dergisi’nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011.

CİVCİ, Sultan, *Halkevleri ve İzmir Halkevinin Faaliyetleri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013.

DEMİRALP, Şule, *Ankara Halkevi’nin Musiki Çalışmaları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.

DİLEK, Hızır, *Mardin Halkevi ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

DİN, Melih Canberk, *Halkevlerinin Türk Sporunun Gelişimindeki Yeri ve Önemi*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018.

- DOĞAN, Hüsne, *Maraş Halkevi ve Faaliyetleri*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2017.
- DURAK, Gökhan, *Trakya Bölgesi Halkevi Faaliyetleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- ERGEN, Sinan, *Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.
- GURALLAR YEŞİLKAYA, Neşe, *İdeoloji Mimarlık İlişkisi ve Türkiye’de Halkevi Binaları*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.
- GÜLBAYAZ, Gökhan, *Kuruluşundan Kapanışına Malatya Halkevi*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2016.
- GÜLCÜ, Nursel, *Antalya Halkevi Faaliyetleri(1932-1951)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2016.
- HASAR, Veysel, *Atatürk Döneminde Ankara Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2022.
- İPEK, Atike, *Aydın İli ve ilçeleri Halkevleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi Atatürk ilke Ve inkılâp Enstitüsü Müdürlüğü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2020.
- KAŞ, Hasan, *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- KAYA, Berna, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.
- KOCAAĞA, Mahmut, *Eminönü Halkevi ve Faaliyetleri (1935-1951)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

KURTKAPAN, Hamza, *Adana Halkevi Görüşler Dergisinin Türk Modernleşmesi Açısından Analizi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2009.

ÖNGE, Selma, *Ortayayla ve 4 Eylül Dergilerine Göre Sivas Halkevi*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2017.

ÖZEN, Fatih, *Modern Türkiye'nin Yeni insan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.

ÖZER, İsmail, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.

POLAT KARSAVURAN, Başak, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halkevlerinde Yürütülen Tiyatro Faaliyetleri (1932-1950)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

TAŞ, Asim, *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van 2015.

TAŞOLUK, Berna, *Kayseri Halkevi ve Erciyes Dergisinin Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007.

TEMİZ, Ömer, *Gaziantep Halkevi ve Başpınar Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

TERZİOĞLU, Gökhan, *Halkevleri Güzel Sanatlar Şubesi ve Resim*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

TİTİZ, Hediye, *Cumhuriyet Dönemi Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2012.

UÇAR, Uğur, *Ağrı Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2016.

YAŞAR, Hakan, *Sinop Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2008.

YILDIRIM. Yüksel, *Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevlerinin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016.

YILMAZ, Durmuş, AKHAN, Nadire Emel, “İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri “Konya Halkevi Örneği”, Karadeniz Araştırmaları, S.29, Bahar 2011.

ZORLU, Atilla, *Türkiye’de Halkevleri ve Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.

EKLER

Ek 1⁴⁷⁸

Ek 2⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ *Ulus*, 27 Şubat 1939, s.6.

⁴⁷⁹ *Ulus*, 3 Temmuz 1939, s.6.

Ek 3⁴⁸⁰Ek 4⁴⁸¹

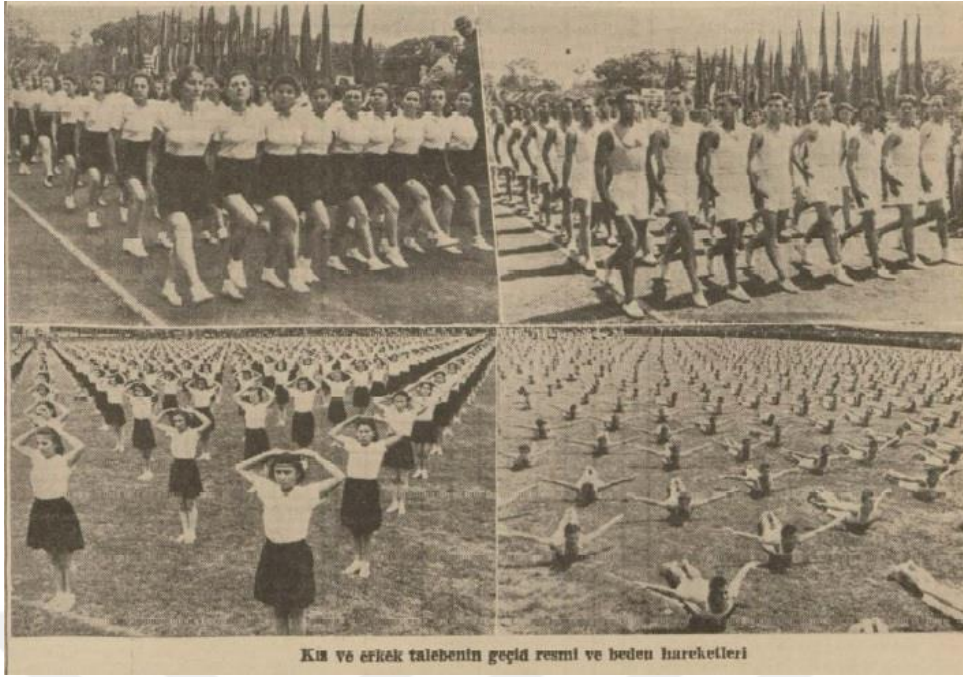
⁴⁸⁰ *Ulus*, 23 Mart 1935, s.3.

⁴⁸¹ *Anadolu*, 24 Şubat 1938, s.7.

Ek 5⁴⁸²Ek 6⁴⁸³

⁴⁸² *Akşam*, 29 Eylül 1949, s.4.

⁴⁸³ *Akşam*, 8 Mayıs 1938, s.9.

Ek 7⁴⁸⁴Ek 8⁴⁸⁵

⁴⁸⁴ Akşam, 20 Mayıs 1940, s.5.

⁴⁸⁵ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.44.

Ek 9 Bir Halkevinin Temsil Gösterisi⁴⁸⁶

Ek 10 Halkevinin Kadın Üyeleri Spor Gezisinde⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.51.

⁴⁸⁷ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.76.

Ek 11 Halkevinde Yabancı Dil Kursu⁴⁸⁸

Bir biçki kursu çalışması.

Ek 12⁴⁸⁹

Ek 13 Bir Dikiş Nakış Kursunun Öğrencileri⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.96.

⁴⁸⁹ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.100.

⁴⁹⁰ 1935 Halkevleri 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s.101.

Ek 14 Ankara Halkevinde Spor Yapan Genç Kadın ve Erkekler⁴⁹¹

⁴⁹¹ *Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 300000 Yurttaş Çatısı Altında Topladı 1935-1936*, s.26

Ek 15 Atatürk Koşusuna Katılan Genç Kızlar⁴⁹²

⁴⁹² *Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları*, s. 49.

Ek 16 Atatürk Koşusunda Kazanan Bir Genç Kız Ödül Alıyor⁴⁹³

Ek 17 Ankara Halkevinde Sosyal Yardım Şubesi Muhtaç Ailelere Erzak Dağıtıyor⁴⁹⁴

⁴⁹³ *Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları*, s. 50.

⁴⁹⁴ *Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları*, s. 48.

Ek 18 Millî Raks Gösterilerinde Genç Kızlar ve Erkekler⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ *Ankara Halkevi 1940 Çalışmaları*, s. 47.